

LVB IN DE STRAFRECHTKETEN PROCESEVALUATIE

AUTEUR(S)

Vicky Drost, Suzanne Kluft, Eline Klein Hofmeijer en Eline Reiff
(Significant APE), Hendrien Kaal (Hogeschool Leiden)

DATUM

10 mei 2021

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	4
Management summary	8
Makkelijk lezen samenvatting	12
1 Inleiding	14
1.1 Lichtverstandelijke beperking in de strafrechterketen	14
1.2 Aanleiding voor het onderzoek	14
1.3 Onderzoeksvragen	15
1.4 Reikwijdte van het onderzoek	16
1.5 Leeswijzer	16
Mensen met een lvb aan het woord: Stefan	17
2 Onderzoeksaanpak	18
2.1 Documentenstudie	18
2.2 Verkennende interviews beleidsmedewerkers	18
2.3 Enquête onder professionals	18
2.4 Verdiepende (groeps)interviews met professionals	19
2.5 Focusgroepen	19
2.6 Interviews met mensen met een lvb	20
Mensen met een lvb aan het woord: Masud	21
3 Bewustwording	22
3.1 Bekendheid met bewustwordingsactiviteiten en materialen	22
3.2 Gebruik van de bewustwordingsactiviteiten en materialen	23
3.3 Mate waarin professionals aangeven bewust te zijn van een lvb op het functioneren van een persoon	24
3.4 Verschillen tussen ketenpartners	26
3.5 Aandacht voor lvb in opleidingen	26
3.6 Borging van de kennis over lvb binnen de afzonderlijke organisaties	27
3.7 Succesfactoren en knelpunten	27
Mensen met een lvb aan het woord: Charlotte	29
4 Signaleren	30
4.1 Mate waarin professionals zich geëquipeerd voelen lvb te herkennen	30
4.2 Bekendheid en inzet van de SCIL	31
4.3 Manieren waarop ketenpartners invulling geven aan het herkennen van een lvb	33
4.4 Verzamelen en delen van contextinformatie bij een vermoeden van lvb	33
4.5 Succesfactoren en knelpunten	35
Mensen met een lvb aan het woord: Jasper	36

5	Communicatie	37
5.1	Tools voor communiceren met mensen met een lvb	37
5.2	Aandacht in opleidingen	38
5.3	Mate waarin respondenten zich geëquipeerd voelen in de communicatie en bejegening van mensen met een lvb	38
5.4	Succesfactoren en knelpunten	39
	Mensen met lvb aan het woord: Suzan	40
6	Interveniëren	41
6.1	Beschikbare interventies	41
6.2	Aandacht voor lvb in strafoplegging en in toezicht	41
	Mensen met een lvb aan het woord: Peter	43
7	Ervaringen van mensen met een lvb in de strafrechtketen	44
7.1	Ervaringen met de politie	44
7.2	Ervaringen met het OM en rechters	45
7.3	Ervaring in de gevangenis	46
7.4	Ervaringen met reclasseringsmedewerkers	47
7.5	Ervaringen met Slachtofferhulp Nederland	48
	Mensen met een lvb aan het woord: Amir	49
		49
8	Conclusies	50
8.1	Stand van zaken aangaande lvb in de strafrechtketen	50
8.2	Beantwoording onderzoeksvragen	51
8.3	Beschouwing	52
	Mensen met een lvb aan het woord: Marijke	54
A.	Leden van de begeleidingscommissie	55
B.	Bestudeerde documentatie documentenstudie	56
C.	Respondenten interviews en samenstelling focusgroepen	57
D.	Aanvullende resultaten enquête	58

Managementsamenvatting

Inleiding

De groep mensen met een lichtverstandelijke beperking (lvb)¹ is oververtegenwoordigd in de strafrechtketen.² Er is een aantal kenmerken vastgesteld die voorkomen bij mensen met een lvb, die van invloed zijn op crimineel gedrag of op het slachtoffer worden van criminaliteit of geweld. Personen met een lvb zijn veelal makkelijker te beïnvloeden en overzien de consequenties van hun handelen minder goed. Daarnaast hebben zij een lagere impulscontrole en hebben ze moeite met het lezen van sociale signalen. Tegelijkertijd kennen personen met een lvb een drang naar sociale acceptatie wat, in combinatie met een laag zelfvertrouwen, het voor hen lastig maakt weerstand te bieden wanneer zij uitgenodigd worden tot het vertonen van grensoverschrijdend gedrag.

Sommige wetenschappers wijzen op het risico dat ook het justitiële domein zelf bijdraagt aan de oververtegenwoordiging van mensen met een lvb in de strafrechtketen. Het niet tijdig herkennen van en niet juist bejegenen van mensen met een lvb kan leiden tot een verkeerde interpretatie van gedrag. Met bijvoorbeeld escalaties of fouten in het verhoor van een verdachte tot gevolg. Een mogelijk gevolg hiervan zijn strengere straffen, het minder snel in aanmerking komen voor detentiefasering of het eerder omzetten van voorwaardelijke straffen. Een aanpak binnen elk onderdeel van de strafrechtketen die beter op deze groep is afgestemd, zal dan ook bijdragen aan het verminderen en voorkomen van recidive en slachtofferschap bij mensen met een lvb.³

Begin 2020 heeft de landelijke werkgroep voor lvb binnen de strafrechtketen, waaraan de verschillende ketenpartners⁴ deelnemen, een werkagenda voor de periode 2020-2021 vastgesteld. De bestuurders van de betrokken organisaties in de strafrechtketen (Bestuurlijk Ketenberaad) hebben deze werkagenda in mei 2020 bekrachtigd. Hierin wordt beschreven dat extra inspanning nodig is om ervoor te zorgen dat professionals in de strafrechtketen structureel meer aandacht hebben voor lvb-problematiek en dat zij vaardiger worden om mensen met een lvb op een effectieve manier te bejegenen en te begeleiden. In de komende jaren wordt ingezet op verduurzaming en implementatie. Daarvoor heeft het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) behoefte aan een procesevaluatie van de inzet op het thema van lvb tot nu toe. Het doel van het onderhavige onderzoek is dan ook het verkrijgen van inzicht in de mate waarin de verschillende partners uit de strafrechtketen de activiteiten zoals afgesproken in de werkagenda (en de voorloper daarvan, het verbeterplan) tot op heden hebben geïmplementeerd. De hoofdvraag van het onderzoek formuleren wij als volgt:

In welke mate en op welke manier is er bij de verschillende ketenpartners aandacht voor en worden er initiatieven geïntroduceerd gericht op mensen met een lvb, op de thema's bewustwording, signaleren, communiceren en interveniëren?

We bespreken achtereenvolgens de thema's bewustwording, signalering, communicatie en interveniëren met betrekking tot de lvb-doelgroep. Tot slot reflecteren we ook kort op de ervaringen van mensen met een lvb, waarna we onze conclusies presenteren en de deelvragen voor het onderzoek beantwoorden.

¹ Hiertoe behoren mensen met een IQ van 50-70 én met een IQ van 70-85 met bijkomende problematiek in het aanpassingsvermogen.

² Kaal, H. L. (2019). Het belang van het herkennen van een lvb in de strafrechtketen. Tijdschrift voor Psychiatrie, 6, 809-813.

³ Idem.

⁴ Raad voor de Kinderbescherming, politie, het OM, de Rechtspraak, Halt, de 3 reclasseringsorganisaties, de William Shrikker Stichting, Dienst Justitiële Inrichtingen, Slachtofferhulp Nederland.

Bewustwording

Er is ingezet op het thema **bewustwording** door het organiseren van bewustwordingsactiviteiten en het ontwikkelen en onder de aandacht brengen van informatiemateriaal (voor een overzicht zie pagina 22 van het hoofdrapport). Sommige organisaties hebben binnen de organisatie een aandachtfunctionaris of ambassadeur op dit thema aangewezen. Ook is het thema lvb onderdeel van trainingen en (basis)opleidingen waarin professionals geholpen worden in het herkennen en omgaan met mensen met een lvb. Halt, de Raad voor de Kinderbescherming (RvdK) en de 3 reclasseringsorganisaties (3RO) hebben een breed aanbod aan trainingen en materialen over het thema lvb ontwikkeld en een netwerk opgezet met (regionale) ambassadeurs. Halt lijkt als organisatie de aandacht voor het thema het meest te stimuleren door het breed en actief onder de aandacht te brengen van materiaal en trainingen. Ook politie, OM, Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en Slachtofferhulp Nederland (SHN) hebben stappen gezet op het thema van lvb door materiaal te ontwikkelen en activiteiten te organiseren. Het onder de aandacht brengen van dit materiaal kan breder in deze organisaties gestimuleerd worden. Wat over het algemeen opvalt, is dat er door de professionals beperkt gebruik wordt gemaakt van de bewustwordingsactiviteiten, informatiemateriaal en trainingen. Redenen hiervoor zijn dat het aanbod niet bekend is en dat professionals aangeven zich in hun werk bewust te zijn van het thema lvb en ervaring met de doelgroep hebben. Daarnaast wordt bewustwording volgens de professionals voornamelijk gestimuleerd door het opdoen van concrete (leer)ervaringen omtrent het werken met mensen met een lvb.

Signalering

Vroegtijdig **signaleren** van een lvb binnen de strafrechtketen wordt door alle organisaties als een belangrijk thema genoemd. Bij Halt, 3RO, de RvdK en DJI wordt de SCIL als screeningsinstrument ingezet om een persoon met lvb te signaleren. Hoewel er in verschillende organisaties wordt ingezet op het gebruik van de SCIL, gebeurt dit op dit moment in de praktijk maar in een klein deel van de gevallen. De situatie als gevolg van corona maakte het gedurende 2020 en begin 2021 moeilijk om grootschalig trainingen te geven en bemoeilijkte tevens het afnemen van de SCIL. Respondenten uit alle organisaties die de SCIL gebruiken noemen dat er ook handelingsverlegenheid bestaat ten aanzien van de inzet van de SCIL. Praktische trainingen over het gebruik van de SCIL kunnen behulpzaam zijn om meer zelfvertrouwen op te bouwen om het gesprek over een lvb aan te gaan.

De informatie uit het sociaal verhoor bij de politie en de contextinformatie die partners bezitten zijn belangrijke bronnen om een lvb te herkennen. Het belang van het doorvragen in het sociaal verhoor staat bij politiemedewerkers nog niet voldoende op het netvlies aldus de gesproken respondenten in dit onderzoek. Vrijwel alle respondenten geven aan dat het delen van (context)informatie tussen ketenpartners binnen de strafrechtketen over het algemeen goed verloopt, in het bijzonder op ZSM. Knelpunten met betrekking tot het delen van informatie komen met name voor wanneer informatie wordt gedeeld met ketenpartners buiten de strafrechtketen (sociaal domein en zorginstellingen).

Communicatie en interventie

Tijdige signalering en bewustwording op het thema lvb is randvoorwaardelijk om professionals de **communicatie** en in te zetten **interventies** hierop te laten aanpassen. Een lvb wordt vaak pas laat in het proces of helemaal niet gesignaleerd, waardoor communicatie en sancties niet goed aansluiten op het niveau van iemand met een lvb. Ten aanzien van het thema communicatie zijn er verschillende tools ontwikkeld die gericht zijn op het communiceren met mensen met een lvb. Deze tools worden echter nog beperkt gebruikt en dit kan meer gestimuleerd worden. De communicatietools zijn (zie pagina 37 in hoofdrapport):

- a. Basistool Strafrechtketen;
- b. Voorlichtingsfilmpjes over het strafproces;
- c. Toolbox Jeugdreclassering voor lvb jongeren;
- d. Risicospiegel;
- e. Folders/informatiemateriaal dat lvb-proof is gemaakt.

De volgende interventies zijn ontwikkeld specifiek voor mensen met een lvb (pagina 41 in hoofdrapport):

- a. Training CoVa-plus;
- b. Training Stap voor Stap (3RO);
- c. Leerstraf So-Cool;
- d. Leerstraf TACt Plus.

Ervaringen van mensen met een lvb

Over het algemeen geven de mensen met een lvb die we in het kader dit onderzoek hebben gesproken aan dat ze met alle ketenpartners zowel positieve als negatieve ervaringen hebben gehad. Positieve ervaringen worden vaak omschreven als een rustige manier van communiceren, waarbij de tijd genomen wordt om dingen uit te leggen en waarbij de mensen met een lvb de kans krijgen om vragen te stellen. Terugkerende factoren die meespelen in negatieve ervaringen zijn het niet begrijpen van vragen in een verhoor of op zitting, het idee dat de procedure van tevoren niet voldoende was uitgelegd of een gevoel dat professionals een vernederende toon aansloegen.

Conclusies

Om in de keten structureel meer aandacht te hebben voor lvb is het van belang om vooral te blijven inzetten op bewustwording en de herkenning van lvb. Hoe meer professionals weten dat deze groep sterk oververtegenwoordigd is binnen het strafrecht, hoe meer zij zullen beseffen dat zij ook te maken hebben met deze groep in hun dagelijks werk. Om deze boodschap aan alle professionals over te brengen is het inzetten van voorlichting of trainingen cruciaal. Ook is het van belang om aandacht voor lvb in het sociaal verhoor en het gebruik van de SCIL te stimuleren, zodat er eerder en meer informatie beschikbaar komt over een mogelijke lvb.

In de onderstaande tabel geven wij beknopt antwoord op de afzonderlijke deelvragen gesteld in dit onderzoek.

Onderzoeksvraag	Antwoord
Bewustwording	
1. Welke bewustwordingsactiviteiten zijn georganiseerd en nemen de ketenpartners hier deel aan?	Een volledig overzicht van bewustwordingsactiviteiten en -materialen is opgenomen onder paragraaf 3.1. De meeste organisaties hebben een handreiking of factsheets, e-modules en trainingen ontwikkeld over het herkennen van en de communicatie met een lvb. Deelname of het gebruik hiervan is afhankelijk van de professionals zelf. Professionals zijn nog niet in grote mate bekend met het aanbod en ook worden materialen nog niet structureel gebruikt. Het verschilt per organisatie met welk type materiaal of training professionals het meest bekend zijn. Binnen Halt, 3RO en de RvdK was de bekendheid met de materialen of trainingen het grootst. De online trainingen aangaande lvb waren in alle drie deze organisaties goed bekend.
2. Is er aandacht voor bewustwording van de impact van lvb op iemands functioneren en wat betekent dit voor de professionals?	Landelijk is er een pilot geweest met een VR-bril, waarmee professionals uit de strafrechtketen zelf kunnen ervaren hoe het is voor mensen om een lvb te hebben. De professionals die aan de pilot hebben deelgenomen waren hiervan erg onder de indruk. Veel ander materiaal is gericht op herkenning of communicatie met mensen met een lvb. In alle organisaties schatten professionals echter in dat zij zich al goed bewust zijn van de impact die een lvb heeft op iemands functioneren. Dit maakt dat zij minder geneigd zijn gebruik te maken van voorlichtingsmateriaal of (online) trainingen aangaande lvb.
3. Hoe heeft men kennis over lvb binnen de organisatie geborgd?	Bijna alle ketenpartners hebben landelijk een beleidsmedewerker of -adviseur aangesteld die het thema lvb in de portefeuille heeft. Zij zijn een landelijk aanspreekpunt en/of trekker op het thema. Daarnaast werken RvdK, Halt en 3RO met officiële (regionale) vakspecialisten/aandachtfunctionarissen. Zij hebben een functie in het verspreiden van informatie over lvb en zijn een aanspreekpunt op het thema binnen hun team of regio.
4. Heeft elke ketenpartner de herkenning van lvb opgenomen in hun opleidingen (zowel basis- als vervolgoopleidingen)?	Bij alle ketenpartners zijn opleidingen beschikbaar specifiek op het onderwerp van lvb. Het onderwerp is echter zelden opgenomen in de basisopleiding voor nieuwe medewerkers. Online en praktische trainingen zijn verdiepend en in veel gevallen op vrijwillige basis. Bij Halt zijn alle medewerkers getraind op het afnemen van de SCIL. Ook bij de RvdK is een deel van de medewerkers getraind in werken met de SCIL, wat uitgebreid zal worden na de coronapandemie.

5.	Is er een ambassadeur lvb aangesteld binnen de organisatie als laagdrempelig aanspreekpunt?	Zie hierover ook vraag 3. Ongeveer de helft van de organisaties heeft officieel ambassadeurs aangesteld. De politie heeft informele sleutelfiguren lvb.
Signaleren		
6.	Is men in staat een lvb te herkennen en hoe gebeurt dit, zoals bijvoorbeeld door de toepassing van SCIL of ophalen van contextinformatie?	Respondenten geven aan dat zij zichzelf overwegend gemiddeld of goed geëquipeerd voelen om een lvb te herkennen. Van collega's wordt ingeschat dat zij zich in mindere mate hiertoe geëquipeerd voelen. De SCIL wordt binnen de RvdK, Halt, 3RO en DJI gebruikt om een lvb te herkennen. Zoals eerder benoemd zijn binnen Halt en RvdK initiatieven opgezet om grote aantallen medewerkers te trainen in het afnemen van de SCIL. Bij 3RO is een e-learning over de SCIL beschikbaar. Binnen Halt wordt hiernaast gestuurd op gebruik van het instrument. Ook contextinformatie kan leiden tot herkenning van een lvb, met name informatie over iemands woonsituatie of bijzonder/speciaal onderwijs. Wel blijkt uit de interviews dat in alle organisaties nog regelmatig lvb niet wordt herkend of pas in de toezichtsfase.
7.	Zijn er knelpunten met betrekking tot informatiedeling? Zo ja, welke oplossingen zouden hiervoor bedacht kunnen worden?	Ketenpartners zijn overwegend positief over de onderlinge informatiedeling. Knelpunten worden vaker ervaren in de informatiedeling met gemeenten of zorginstellingen. Voor het delen van informatie van deze organisaties is toestemming van de betreffende persoon nodig, maar ook als deze reeds is gegeven stuiten de ketenpartners soms op weerstand. Andere knelpunten komen voort uit het beeld dat professionals hebben van de AVG. De complexiteit van de AVG kan voor aarzeling zorgen in het delen van informatie. Andere professionals lossen dit op door altijd toestemming te vragen van een verdachte of cliënt voor het delen van informatie. Verdere (en periodieke) voorlichting hierover zou dit knelpunt kunnen verminderen.
8.	Wordt er in de keten en/of met andere partners buiten justitiële keten samengewerkt? Zo ja, hoe ziet deze samenwerking eruit?	De meeste initiatieven die gestart zijn op het thema van lvb zijn gericht op en ontwikkeld door de individuele ketenpartners, en zijn niet gericht op meerdere organisaties of gestart met organisaties buiten het justitiedomein. Wel heeft de landelijke werkgroep, in samenwerking met de William Schrikker Stichting (WSS), verschillende communicatietools ontwikkeld die meerdere ketenpartners kunnen gebruiken. De pilot met de VR-bril is als landelijk initiatief hierop ook een uitzondering.
Communiceren		
9.	Hoe heeft men de communicatie en bejegening voor mensen met een lvb aan hun niveau aangepast?	Er zijn, naast (vrijwillige) trainingen over communicatie en bejegening (zie voor een overzicht paragraaf 3.1), diverse tools ontwikkeld voor de communicatie met mensen met een lvb. Een overzicht van de beschikbare tools is opgenomen in paragraaf 5.1. Tools die vaker gebruikt worden zijn de pictogrammen en de voorlichtingsfilmpjes, beide over het strafproces. Ook hebben sommige organisaties hun communicatie (brieven) aangepast zodat deze begrijpelijk is voor een persoon met een lvb.
10.	Staan in de protocollen handelingsperspectieven beschreven bij een vermoeden van lvb?	Bij de meeste ketenpartners wordt in de standaard werkomschrijving of werk protocollen nog geen specifieke aandacht besteed aan het thema lvb. Wel wordt er aandacht besteed aan eventueel kwetsbare verdachten, waar een lvb onder geschaard wordt, en hoe daarbij te handelen. Ook hebben alle organisaties wel een handreiking of factsheet over lvb beschikbaar, waarin handelingsperspectieven worden geboden.
11.	Zijn ketenpartners voldoende geëquipeerd om personen met een lvb op een effectieve en bij hun denkniveau passende manier te bejegenen en te behandelen? Zo nee, wat ontbreekt er dan?	Professionals uit de strafrechtketen voelen zich gemiddeld vrij goed geëquipeerd in de communicatie met mensen met een lvb. Zij schatten wederom in dat hun collega's zich gemiddeld minder geëquipeerd voelen dan zichzelf. Een deel van de professionals voelt zich door zijn/haar ervaring goed geëquipeerd in de communicatie met alle doelgroepen. Medewerkers die nog enige handelingsverlegenheid kennen geven aan dat praktische training in gesprekstechnieken een manier zou zijn om dit te verhelpen. Sommige tools zouden nog wijder verspreid kunnen worden onder alle ketenpartners, zoals de pictogrammen.
Interveniëren		
12.	Sluiten sancties, advisering, bejegening en begeleiding aan op het niveau van een persoon met lvb?	In de strafbepaling nemen de officier of rechter standaard de persoonlijke situatie van een verdachte mee in hun beslissing, waarmee zij ook een lvb meenemen in hun beslissing wanneer deze gesignaleerd wordt. Wel staan het OM en de Rechtspraak op grotere afstand van verdachten en is er daarom ook relatief minder aandacht geweest voor het thema lvb. Binnen de begeleiding van de RvdK, Halt en 3RO kan veel maatwerk geleverd worden. Ook zijn er speciale interventies voor mensen met een lvb ontwikkeld op thema's als probleemoplossing, zelfbeheersing en agressie.
13.	Is er zicht op welke interventies voor lvb in het justitiële domein nog ontbreken?	Doordat er veel maatwerk geleverd kan worden en er trainingen voor mensen met een lvb ontwikkeld zijn, komen er weinig ontbrekende interventies uit het onderzoek naar voren. Wel geldt er voor sommige trainingen een minimumstraf, wil deze opgelegd kunnen worden. Omdat mensen met een lvb veel baat kunnen hebben bij een training in bijvoorbeeld sociale vaardigheden, bestaat de wens om deze eerder op te kunnen leggen of hier een laagdrempelige versie van te ontwikkelen.

Management summary

Introduction

People with a mild intellectual disability (MID)⁵ are an overrepresented group in the criminal justice system.⁶ Various characteristics have been identified that are prevalent among people with MID and can affect the likelihood of criminal behaviour or of becoming a victim of crime or violence. People with MID are generally easier to influence and less able to assess the consequences of their actions. What is more, they have less control over their impulses and they find reading social signals difficult. At the same time, people with MID yearn for social acceptance. Combined with low self-confidence, this urge to fit in makes it difficult for them to put up any resistance when encouraged to behave inappropriately.

Some academics have pointed to a risk that law enforcement organizations themselves contribute to people with MID being overrepresented in the criminal justice system. Failure to recognize that people have MID and failure to communicate with them effectively can lead to incorrect interpretation of their behaviour. This in turn can result in escalation or in mistakes in the interrogation of a suspect. Possible consequences are harsher sentences, a reduced likelihood of qualifying for phased detention or an increased likelihood of conditional sentences being converted. An approach within each section of the criminal justice system that is better aligned with the needs of this group will therefore help reduce and prevent repeat offending and victimhood among people with MID.⁷

At the start of 2020, a work agenda was established for the period 2020–2021 by the national working group on MID within the criminal justice system, in which the various sector partners⁸ are represented. The directors of the organizations in question in the criminal justice system (the Sector Directors' Council, *Bestuurlijk Ketenberaad*) confirmed this work agenda in May 2020. It states that additional effort needs to be made to ensure that professionals in the criminal justice system systematically pay more attention to MID issues and that they become more skilled in communicating effectively with people with MID and assisting them. The focus in the coming years will be on future-proofing and implementing this. To this end, the Ministry of Justice and Security requires a process evaluation assessing what has been done to date on the topic of MID. Accordingly, the present study aims to provide an understanding of the extent to which the various partners in the criminal justice system have to date implemented the activities that were agreed in the work agenda (and its predecessor, the improvement plan). We formulated the following principal research question:

How and to what extent do the various sector partners pay attention to people with MID and introduce initiatives aimed at this group in the areas of raising awareness, identification, communication and intervention?

We discuss the topics of raising awareness, identification, communication and intervention in turn regarding the group of people with MID. Finally, we also reflect briefly on the experiences of people with MID, after which we present our conclusions and answer the sub-questions of the study.

⁵ This covers people with an IQ of 50 to 70 as well as those with an IQ of 70 to 85 who also have problems with their adaptive functioning.

⁶ Kaal, H. L. (2019). 'Het belang van het herkennen van een Ivb in de strafrechtketen'. *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 6, 809-813.

⁷ Idem.

⁸ The Child Care and Protection Agency, the police, the Public Prosecution Service, the courts, Halt, the three probation organizations, the William Schrikker Foundation, the Custodial Institutions Agency, Victim Support Netherlands.

Raising awareness

The topic of **raising awareness** was dealt with by organizing awareness-raising activities and developing and publicizing information materials (see page 22 of the main report for an overview). Some organizations have assigned a special officer or ambassador for this theme within the organization. The topic of MID has also been incorporated in training courses and basic education programmes to help professionals identify and deal with people with MID. Halt, the Child Care and Protection Agency and the three probation services have developed a wide range of training courses and materials on the topic of MID and set up a network with regional ambassadors. Halt seems to be the organization that has done most to draw attention to this topic by broadly and actively promoting material and training courses. The police, Public Prosecution Service, Custodial Institutions Agency and Victim Support Netherlands have also taken steps regarding the issue of MID by developing materials and organizing activities. However, these materials could be publicized more broadly within these organizations. In general, it is noticeable that professionals make only limited use of the awareness-raising activities, information material and training courses. The reasons professionals give for this are that they do not know what is on offer and that they are already aware of MID as an issue in their work and have experience with the target group. Furthermore, according to the professionals, awareness is achieved primarily by acquiring specific experience and lessons 'on the job' from working with people with MID.

Identification

All organizations cite early **identification** of people with MID in the criminal justice system as an important aspect. Halt, the three probation services, the Child Care and Protection Agency and the Custodial Institutions Agency all use the SCIL (Dutch acronym for 'screening for intelligence and mild intellectual disability') tool as a screening instrument to identify people with MID. However, although various organizations have the SCIL available, at present the instrument is used in practice only in a small fraction of cases. The situation caused by the coronavirus has made it difficult to organize training on a large scale during 2020 and early 2021, and also hampered the SCIL screening process itself. Furthermore, respondents from all the organizations that use the SCIL mentioned that there is a certain reluctance and unease about using it. Practical training sessions on using the SCIL could help give professionals more self-confidence for starting discussions about MID.

The information from the 'personal circumstances' interrogation by the police and the context information that the partners have can be important sources in helping identify someone with MID. According to the respondents interviewed for the present study, police officers are not yet sufficiently conscious of the importance of asking follow-up questions in the 'personal circumstances' interrogation. Almost all respondents said that sharing context information between partners in the criminal justice system generally goes well, especially in fast-track cases. Problems with sharing information mainly occur when information is shared with partners outside the criminal justice system (social services and care institutions).

Communication and intervention

Awareness of MID and early identification of the issue are prerequisites for enabling professionals to choose the appropriate **communication** and **interventions**. MID is often only identified late in the process if at all; as a result, the communication and sanctions do not fit well with the level of the person with MID. As regards communication, various tools have been developed for communicating with people with MID. However, these tools are currently little used and more could be done to encourage their use. The communication tools are (see also page 37 of the main report):

- a. Criminal justice system basic tool;
- b. Informative videos about the criminal justice process;
- c. Youth probation toolbox for youngsters with MID;
- d. Risk Mirror;
- e. Folders and information materials that have been made MID-proof.

The following interventions have been developed specifically for people with MID (see page 41 in the main report):

- a. CoVa-plus training course;
- b. 'Stap voor Stap' training course (the three probation services);
- c. So-Cool rehabilitation sentence;
- d. TACt Plus rehabilitation sentence.

Experiences of people with MID

In general, the people with MID whom we interviewed for this study said that they had had both positive and negative experiences with all the partners. One thing they mentioned frequently as a positive experience was a calm approach to communication, with time taken to explain things and the person with MID given the opportunity to ask questions. Factors that repeatedly came up in negative experiences were not understanding the questions in an interrogation or court session, the idea that the procedure had not been explained sufficiently beforehand and a feeling that professionals were adopting a denigrating tone.

Conclusions

To ensure more attention is paid systematically to MID, it is important to continue to focus on raising awareness and identification of MID. The more professionals are aware that this group is very much overrepresented within the criminal justice system, the more they will realize that they too deal with this group in their day-to-day work. To get this message across to all professionals, information provision and training courses are crucial. It is also important to encourage alertness to MID in the 'personal circumstances' interrogation and encourage use of the SCIL; this will make more information available about a possible MID at an earlier stage.

The table below gives concise answers to the sub-questions posed in this study.

Research question	Answer
Raising awareness	
1. What awareness-raising activities are organized and do the partners take part in them?	A complete overview of the awareness-raising activities and materials can be found in section 3.1. Most organizations have developed a guide or factsheets, e-modules and training courses for recognizing MID and communicating with someone with MID. It is up to the professionals themselves whether they participate in the activities or use the materials. Many professionals do not know what is on offer and the materials are not yet being used systematically. The material or training courses that professionals are most familiar with differ per organization. The professionals in Halt, the three probation services and the Child Care and Protection Agency were most familiar with the materials and training courses. The online MID training courses were well known among all three partners.
2. Is attention being paid to raising awareness about the impact that MID has on that person's functioning and what that means for professionals?	There was a nationwide pilot project where professionals in the criminal justice system could wear VR headsets to experience what it is like for people to have MID. The professionals who took part in the pilot were very impressed. Much of the material is aimed at identification or communication with people with MID. However, professionals in all organizations feel that they are already very much aware of what impact MID has on someone's functioning. This means they are less inclined to use informational materials or MID training courses, whether online or offline.
3. What has been done to safeguard knowledge about MID within the organization?	Almost all partners have appointed a national policy officer or adviser with the topic of MID in their portfolio. They function as a nationwide point of contact and/or a driving force for the topic. In addition, the Child Care and Protection Agency, Halt and the three probation services have official (regional) content specialists or dedicated officers. Their job is to spread information about MID and they also serve as a contact point on the topic within their team or region.
4. Have all the partners incorporated identification of MID in their educational programmes (both basic and advanced education)?	All the partners have training on offer dedicated specifically to the subject of MID. However, the topic is rarely incorporated in the basic education programme for new employees. Online and practical training courses go into more detail and are often voluntary. All Halt staff have received training in screening using the SCIL. At the Child Care and Protection Agency too, some staff have received training in using the SCIL; this will be extended after the COVID pandemic.

5. Has an MID ambassador been appointed within the organization as an accessible point of contact?	See also Question 3. About half of the organizations have appointed official ambassadors. The police have informal key figures for MID.
Identification	
6. Are professionals able to recognize MID and how is this done — for example using the SCIL or by retrieving context information?	Respondents said that they overwhelmingly feel they are equipped or even well equipped to recognize MID. They estimate that their colleagues feel less well equipped to do so. The SCIL is used to identify MID within the Child Care and Protection Agency, Halt, the three probation services and the Custodial Institutions Agency. As mentioned above, initiatives have been started within Halt and the Child Care and Protection Agency to train large numbers of employees in using the SCIL. An e-learning module on the SCIL is available for the three probation services. Halt also focuses on encouraging use of the instrument. The contextual information can also help identify MID, in particular information about the person's home situation and whether they are attending special education. It was however clear from the interviews that cases of MID were regularly not identified, or only identified during the supervision phase, in all organizations.
7. Are there bottlenecks affecting the sharing of information? If so, what solutions could be thought up for this?	The criminal justice partners are positive on the whole about how information is shared between them. Bottlenecks are more likely to be experienced in sharing information with municipalities or healthcare institutions. Permission is needed from the person in question to share the information from these organizations, but the partners still sometimes face resistance even when it has already been granted. Other bottlenecks have to do with the ideas that professionals have regarding the General Data Protection Regulation (GDPR). The complexity of the GDPR can make them reluctant to share information. Other professionals resolve the issue by always asking the suspect or client for permission to share the information. Further information about this (repeated regularly) could mitigate this bottleneck.
8. Is there collaboration between different parts of the sector? If so, what does this collaboration look like?	Most initiatives dealing with MID that have been started were initiated and developed by the individual criminal justice partners and are not aimed at multiple organizations, nor were they started with organizations outside the criminal justice system. However, the national working group has developed various communication tools in collaboration with the William Schrikker Foundation that several criminal justice partners could use. The pilot with the VR headsets, which is a nationwide initiative, is another exception.
Communication	
9. How has the communication and treatment of people with MID been adapted to suit their level?	In addition to (voluntary) training courses on communication and treatment (for an overview, see Section 3.1), various tools have been developed for communication with people with MID. An overview of the available tools is included in section 5.1. Tools that are used relatively often are the pictogram set and the short informative videos, both of which deal with the criminal justice process. Some organizations have also changed their communications (the letters they send) to make them easier to understand for someone with MID.
10. Do the protocols describe options for how to act when a person is suspected of having MID?	The standard work instructions or work protocols at most criminal justice partners do not yet pay specific attention to MID as a topic. They do pay attention to possibly vulnerable suspects (which includes people with MID) and how to deal with them. All organizations also have a guide or factsheet about MID available that offers options for how to deal with people with MID.
11. Are criminal justice partners sufficiently well equipped to treat and deal with people with MID in an effective manner that is appropriate for their cognitive capacities? If not, what is lacking?	On average, professionals in the criminal justice system feel they are well equipped for communicating with people with MID. They estimate that their colleagues on average feel less well equipped than they do. Some of the colleagues feel well equipped for communication with all target groups because of their experience. Employees who still feel some reluctance say that practical training in conversational techniques would be one way of resolving this. Some tools, such as the pictogram set, should be distributed even more widely among all the criminal justice partners.
Intervention	
12. Are the sanctions, advice, treatment and supervision appropriate for the level of the person with MID?	When determining the punishment, the prosecutor or judge always takes the suspect's personal circumstances into account in their decision; they therefore also take MID into account if this has been identified. However, the Public Prosecution Service and courts have less contact with the suspects and have consequently paid relatively less attention to MID as a topic. The supervision provided by the Child Care and Protection Agency, Halt and the three probation services allows for a lot of customization. Furthermore, special interventions have been developed for people with MID on themes such as problem-solving, self-control and aggression.
13. Do people have a picture of what MID interventions are still lacking in the criminal justice system?	The study did not reveal many potential interventions that are currently lacking as there is so much scope for tailored solutions and because training courses have been developed for people with MID. However, some training courses can only be imposed if a certain minimum sanction has been applied. A wish was expressed to be able to impose such training at an earlier stage or to develop a more accessible version as people with MID can benefit a great deal from e.g. training in social skills.

Makkelijk lezen samenvatting

Inleiding

Als je iets doet wat niet mag kan je te maken krijgen met politie en justitie. Ook als je slachtoffer bent van criminaliteit kun je te maken krijgen met politie of justitie. Je kunt dan met veel organisaties te maken krijgen: de politie, de rechter, de officier van justitie, de reclassering, de gevangenis, de Raad voor de Kinderbescherming, Halt, of Slachtofferhulp Nederland.

Ook mensen met een licht verstandelijke beperking (lvb) kunnen met deze organisaties te maken krijgen. Het ministerie van Justitie en Veiligheid wil graag dat mensen met een lvb dan goed worden behandeld. De organisaties moeten daarom weten wat een lvb is en hoe ze mensen met een lvb kunnen helpen.

Onderzoeksvragen

Het ministerie van Justitie en Veiligheid heeft daarom een aantal onderzoekers gevraagd antwoord te geven op 4 vragen:

1. Wat doen de organisaties om te zorgen dat medewerkers weten wat een lvb is en waarom dit belangrijk is? (**bewustwording**)
2. Hoe zorgen de organisaties dat medewerkers zien dat iemand mogelijk een lvb heeft? (**signalering**)
3. Wat doen de organisaties om te zorgen dat medewerkers duidelijk communiceren met mensen met een lvb? (**communicatie**)
4. Wat doen de organisaties om te zorgen dat mensen met een lvb hulp en straffen krijgen die bij hen passen? (**interventies**)

De antwoorden op deze 4 vragen staan in dit rapport.

Hoe hebben we informatie verzameld over de 4 vragen?

De onderzoekers hebben bij alle organisaties informatie gevraagd. Ook hebben ze met medewerkers gesproken. En 18 mensen met een lvb hebben verteld over hun ervaringen met politie en justitie. Sommige van de verhalen van deze mensen staan ook in dit rapport.

Resultaten

Bewustwording

Sommige organisaties leren medewerkers wat een lvb is. Zij geven ook speciale trainingen over lvb. Medewerkers kunnen ook lezen over wat een lvb is.

De onderzoekers hoorden dat niet alle medewerkers de trainingen en de informatie over lvb gebruiken. Soms weten medewerkers bijvoorbeeld niet dat deze trainingen bestaan. Maar soms zeggen medewerkers ook dat ze al genoeg weten over lvb.

Signaleren

Sommige organisaties hebben een korte vragenlijst die helpt om een lvb te herkennen. Deze vragenlijst heet de SCIL. Maar veel medewerkers gebruiken de SCIL niet. Ze vinden het vaak moeilijk om te vragen of mensen willen meewerken aan de SCIL.

Andere organisaties gebruiken de SCIL helemaal niet. Het is dan vaak moeilijk om een lvb te herkennen.

Soms weten medewerkers dat een verdachte of een slachtoffer een lvb heeft. Zij mogen dit vaak wel vertellen aan andere medewerkers binnen hun organisatie. Zij mogen dit niet zomaar vertellen aan mensen die voor andere organisaties werken. Zij mogen dus bijvoorbeeld niet zomaar aan een begeleider uit de zorg vertellen dat iemand een lvb heeft.

Communicatie en interventies

Medewerkers van politie en justitie kunnen alleen rekening houden met een lvb als ze weten dat iemand een lvb heeft. Mensen met een lvb vertelden dat politie en justitie in de praktijk niet altijd wisten dat zij een lvb hadden. Als medewerkers wel wisten dat zij een lvb hadden hielden ze hier soms toch geen rekening mee. Mensen met een lvb snapt dan bijvoorbeeld niet wat de politie of de rechter aan hen vertelde. Of mensen met een lvb hadden het gevoel dat zij niet serieus genomen werden. Soms ging het wel goed: dan deed de rechter bijvoorbeeld extra zijn best om goed te luisteren of iets goed uit te leggen aan mensen met een lvb.

De medewerkers van politie en justitie hebben hulpmiddelen om dingen beter uit te leggen aan mensen met een lvb. Ze hebben bijvoorbeeld kaarten om uit te leggen wat er gebeurt als je bij de rechter of de reclassering komt. Of een filmpje over wat er gebeurt als je gearresteerd bent. Deze hulpmiddelen worden nog niet veel gebruikt.

Er zijn ook speciale trainingen voor mensen met een lvb. Bijvoorbeeld voor mensen met een lvb die te veel drank of drugs gebruiken. Of voor mensen met een lvb die snel boos worden.

Conclusie

Het is belangrijk dat meer medewerkers van politie en justitie begrijpen wat een lvb is. Zij moeten ook weten hoe ze kunnen herkennen dat iemand misschien een lvb heeft. En zij moeten weten hoe ze op een goede manier om kunnen gaan met mensen met een lvb.

Medewerkers kunnen cursussen volgen over lvb. Ook kunnen ze boeken en informatie lezen over lvb. En ze kunnen dingen (kaarten, filmpjes, trainingen) gebruiken als ze iemand met een lvb tegenkomen. Maar al deze dingen worden nog niet zo veel gebruikt. Het is belangrijk dat deze dingen meer gebruikt gaan worden.

1 Inleiding

1.1 Lichtverstandelijke beperking in de strafrechtketen

De groep mensen met een lichtverstandelijke beperking (lvb)⁹ is oververtegenwoordigd in de strafrechtketen.¹⁰ Met name binnen de zwaardere delictscategorieën (HIC/Top600) en de detentiepopulatie is deze oververtegenwoordiging zichtbaar. De prevalentie van adolescenten met een lvb binnen de drie reclasseringsorganisaties (3RO) en de prevalentie van jongeren met een lvb binnen de Justitiële Jeugd Inrichtingen (JJl's) en behandelinstellingen wordt tevens substantieel geschat. Bovendien blijkt dat mensen met een lvb een verhoogd risico lopen om slachtoffer te worden van criminaliteit.¹¹

Er is een aantal kenmerken vastgesteld die voorkomen bij mensen met een lvb, die van invloed zijn op crimineel gedrag of op het slachtoffer worden van criminaliteit of geweld. Personen met een lvb zijn veelal makkelijker te beïnvloeden en overzien de consequenties van hun handelen minder goed. Daarnaast hebben zij een lagere impulscontrole en hebben ze moeite met het lezen van sociale signalen. Tegelijkertijd kennen personen met een lvb een drang naar sociale acceptatie wat, in combinatie met een laag zelfvertrouwen, het voor hen lastig maakt weerstand te bieden wanneer zij uitgenodigd worden tot het vertonen van grensoverschrijdend gedrag. De kans dat mensen met een lvb grensoverschrijdend gedrag vertonen is dan ook een stuk groter dan bij mensen zonder een lvb.¹²

Sommige wetenschappers wijzen op het risico dat ook het justitiële domein zelf mogelijk bijdraagt aan de oververtegenwoordiging van mensen met een lvb in de strafrechtketen. Het niet tijdig herkennen van en niet juist bejegenen van mensen met een lvb kan leiden tot een verkeerde interpretatie van gedrag, met bijvoorbeeld escalaties of fouten in het verhoor van een verdachte tot gevolg. Een mogelijk gevolg is strenger straffen, het minder snel in aanmerking komen voor detentiefasering of het eerder omzetten van voorwaardelijke straffen. Het niet herkennen van een lvb kan ook leiden tot overschatting van iemands vaardigheden. Dit kan tot gevolg hebben dat opgelegde sancties niet goed aansluiten op het niveau van iemand met een lvb. Hierdoor vermindert de effectiviteit van de begeleiding, de opgelegde straffen en/of interventies. Een aanpak binnen elk onderdeel van de strafrechtketen die beter op deze groep is afgestemd draagt bij aan het verminderen en voorkomen van recidive en slachtofferschap bij mensen met een lvb.¹⁰

1.2 Aanleiding voor het onderzoek

In 2017 is de landelijke werkgroep 'Lvb in de Strafrechtketen' opgericht (zie onder 1.4 de deelnemende partijen). De werkgroep is gericht op het vergroten van het bewustzijn dat personen met een lvb een andere benadering in de strafrechtketen behoeven. Zij hebben hiertoe een verbeterplan opgezet.³ Daaropvolgend is in 2018 door het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV), samen met de ketenpartners uit de strafrechtketen, een meerjarenvisie opgesteld om de strafrechtketen lvb-proof te maken.¹³ De nadruk lag hierbij op het inzichtelijk maken van wat justitiepartners en de strafrechtketen als geheel nodig hebben om lvb-proof te worden. Het ontwikkelen en implementeren van diverse tools binnen de strafrechtketen is gericht op de volgende vier speerpunten:

- a. Bewustwording;
- b. Signaleren;
- c. Communiceren;

⁹ Hiertoe behoren mensen met een IQ van 50-70 én met een IQ van 70-85 met bijkomende problematiek in het aanpassingsvermogen.

¹⁰ Kaal, H. L. (2019). Het belang van het herkennen van een lvb in de strafrechtketen. Tijdschrift voor Psychiatrie, 6, 809-813.

¹¹ Werkagenda strafrechtketen LVB-proof 2020-2021.

¹² Verbeterplan LVB in justitiedomein 2017.

¹³ Meerjarenvisie LVB 2018.

d. Intervenieren.

Begin 2020 heeft de landelijke werkgroep een werkagenda voor de periode 2020-2021 vastgesteld.² De bestuurders van de betrokken organisaties in de strafrechtketen (Bestuurlijk Ketenberaad) hebben deze werkagenda in mei 2020 bekrachtigd. Hierin wordt beschreven dat extra inspanning nodig is om ervoor te zorgen dat professionals in de strafrechtketen structureel meer aandacht hebben voor lvb-problematiek en dat zij vaardiger worden om mensen met een lvb op een effectieve manier te bejegenen en te begeleiden. De werkgroep wil voorkomen dat lvb als een tijdelijk thema op de agenda wordt gezet en stelt dat hiervoor een ketenbrede (en uiteindelijk domeinoverstijgende) aanpak nodig is. Dit vraagt om verduurzaming binnen de organisatie en van de (eigen en onderlinge) werkprocessen van de ketenpartners. In de jaren 2020 en 2021 lag en ligt de focus daarom op het borgen van (eerder) ingezette verbeteringen en het optimaliseren van informatiedeling tussen partners binnen en buiten de strafrechtketen.

Als onderdeel van deze optimaliseringsslag heeft het ministerie van JenV behoefte aan een procesevaluatie. Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de mate waarin de verschillende partners uit de strafrechtketen de activiteiten zoals afgesproken in het verbeterplan en de werkagenda tot op heden hebben geïmplementeerd. Daarnaast richt het onderzoek zich op de vraag in hoeverre professionals zich geëquipeerd voelen om mensen met een lvb (zowel jongeren als volwassenen) te bejegenen en te behandelen op een manier die aansluit op hun niveau van functioneren. Significant APE heeft, in samenwerking met het lectoraat LVB en risicovol gedrag, in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) deze procesevaluatie uitgevoerd.

1.3 Onderzoeksvragen

Voor het onderzoek zijn de onderstaande onderzoeksvragen geformuleerd. De vragen zijn geordend naar de vier speerpunten uit de Meerjarenvisie lvb uit 2018:

1. Bewustwording: de partners in de strafrechtketen zijn zich ervan bewust dat aandacht besteed dient te worden aan de mogelijkheid dat een persoon een lvb heeft;

- a. Welke bewustwordingsactiviteiten zijn georganiseerd en nemen de ketenpartners hier deel aan?
- b. Is er aandacht voor bewustwording van de impact van lvb op iemands functioneren en wat betekent dit voor de professionals?
- c. Hoe hebben de ketenpartners kennis over lvb binnen de organisatie geborgd?
- d. Heeft elke ketenpartner de herkenning van lvb opgenomen in hun opleidingen (zowel basis- als vervolgoopleidingen)?
- e. Is er een ambassadeur lvb aangesteld binnen de organisatie als laagdrempelig aanspreekpunt?

2. Signaleren: ketenpartners signaleren op een actieve en betrouwbare wijze of er sprake is van een lvb. Daar waar mogelijk wordt deze signalering ook met andere ketenpartners gedeeld;

- a. Zijn professionals in staat een lvb te herkennen en hoe gebeurt dit, zoals bijvoorbeeld door de toepassing van SCIL of ophalen van contextinformatie?
- b. Zijn er knelpunten met betrekking tot informatiedeling? Zo ja, welke oplossingen zouden hiervoor bedacht kunnen worden?
- c. Wordt er interdepartementaal samengewerkt? Zo ja, hoe ziet deze samenwerking eruit?

3. Communiceren: ketenpartners communiceren op het denkniveau van de personen met een lvb. Personen met een lvb moeten begrijpen hoe het strafproces werkt en wat er tegen hen wordt gezegd;

- a. Hoe hebben de ketenpartners de communicatie en bejegening voor mensen met een lvb aan hun niveau aangepast?
- b. Staan in de protocollen handelingsperspectieven beschreven bij een vermoeden van lvb?
- c. Zijn ketenpartners geëquipeerd om personen met een lvb op een bij hun denkniveau passende manier te bejegenen en te behandelen? Zo nee, wat ontbreekt er dan?

4. Intervenieren: straffen moeten aansluiten op het niveau van personen met een lvb om de gewenste effecten te bereiken;

- a. Sluiten sancties, advisering, bejegening en begeleiding aan op het niveau van een persoon met lvb?
- b. Is er zicht op welke interventies voor lvb in het justitiële domein nog ontbreken?

De hoofdvraag van het onderzoek formuleren wij als volgt:

In welke mate en op welke manier is er bij de verschillende ketenpartners aandacht voor en worden er initiatieven geïntroduceerd gericht op mensen met een lvb, op de thema's bewustwording, signaleren, communiceren en intervenieren?

1.4 Reikwijdte van het onderzoek

Het onderzoek richt zich op de onderstaande ketenpartners uit de strafrechtketen. Deze ketenpartners nemen deel aan de landelijke werkgroep lvb:

- a. Dienst Justitiële Inrichtingen (hierna DJI);
- b. Halt;
- c. Openbaar Ministerie (hierna OM);
- d. Politie;
- e. Raad voor de Kinderbescherming (hierna RvdK);
- f. Reclassering (hierna: 3RO);
- g. Slachtofferhulp Nederland (hierna SHN);
- h. William Schrikker Stichting (hierna WSS).

De Rechtspraak neemt ook deel aan deze werkgroep en is ook benaderd voor deelname aan dit onderzoek. Zij heeft besloten geen medewerking te verlenen. In een reactie geeft de Rechtspraak aan dat zij de komende tijd samen met het OM stappen zal ondernemen om opleidingen te ontwikkelen voor het trainen van rechters in het omgaan met mensen met een lvb of dit te integreren in bestaande opleidingen. De WSS is gespecialiseerd in het begeleiden van mensen met een lvb, waardoor zij op een andere manier zijn betrokken in dit onderzoek. Er wordt gekeken naar de rol die de stichting heeft ten aanzien van advisering van andere ketenpartners. In de landelijke werkgroep heeft de WSS ook een adviserende rol.

1.5 Leeswijzer

Het onderhavige rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 beschrijft de onderzoeksaanpak. In hoofdstuk 3 behandelen we het thema bewustwording, waarin wij onze bevindingen ten aanzien van de onderzoeksvragen op dit thema presenteren. In hoofdstuk 4 doen wij hetzelfde voor het thema signaleren van een lvb. Hoofdstuk 5 is gewijd aan het thema communicatie en hoofdstuk 6 aan intervenieren. In hoofdstuk 7 presenteren we de bevindingen die wij hebben opgehaald uit interviews met mensen met een lvb over hun ervaringen met de strafrechtketen. In hoofdstuk 8 zetten wij onze conclusies uiteen. Tussen de hoofdstukken hebben wij ter illustratie verhalen van mensen met een lvb opgenomen, over de momenten waarop zij in aanraking zijn gekomen met de strafrechtketen.

Mensen met een lvb aan het woord: Stefan

Stefan is 18 en woont sinds twee jaar in een gezinshuis in een landelijk gebied. Daarvoor woonde hij met zijn moeder, eerst aan de andere kant van het land in de stad, na de scheiding in deze regio. Stefan heeft niet alleen een lvb, maar ook autisme, en – mede als gevolg van het feit dat hij geadopteerd is – forse hechtingsproblematiek. Kortom: een jongen met complexe problematiek. We spreken met Stefans gezinshuisouder, Monique, omdat hij zelf niet meer wil nadenken over wat er gebeurd is. Zij mag van Stefan wel vertellen over zijn verhaal, ze was er voor een groot deel ook zelf bij.

Op een zaterdagavond was Stefan met een vriend, Danny, uit geweest in de stad. Stefan had niet gedronken, een aantal maanden geleden kreeg hij een alcoholvergiftiging en durfde dat daarna niet meer. Danny, ook een jongen 'met wat problemen', was flink aangeschoten en viel onderweg van zijn fiets. Hij had last van zijn voet en kon er niet meer op staan. Stefan belde 1-1-2 voor een ambulance omdat hij dacht dat de voet gebroken was. Aan de telefoon werden hem allemaal moeilijke vragen gesteld en na het gesprek besloot hij meteen maar Monique te bellen. Op het moment dat Monique aankomt staat er inderdaad een ambulance. Bovendien ziet ze twee politieagenten in gesprek met Stefan. Stefan ziet er dan al wat geagiteerd uit.

"Hij moest zijn naam spellen maar dat is voor hem echt heel moeilijk want hij is bijna analfabeet: hij spreekt heel goed - voor onze regio spreekt hij zeer beschaafd Nederlands, hij is verbaal vrij sterk – maar kan heel slecht schrijven en lezen. Cijfers onthouden lukt ook niet dus zijn postcode onthouden was ook al niet gelukt."

Als Monique aan komt lopen wordt haar gevraagd wie ze is. Ze legt uit dat Stefan bij haar in het gezinshuis woont en zij dus zijn hulpverlener is, en dat ze is gebeld door Stefan omdat hij het gevoel had dat hij misschien niet helemaal goed over was gekomen aan de telefoon met 1-1-2. Als de politie vervolgens vertelt dat Stefan hen voor de gek probeert te houden door zijn naam steeds anders te spellen, probeert Monique uit te leggen dat dit niet met opzet is. Ze probeert ook uit te leggen waarom dit zo moeilijk voor hem is en dat hij in stressvolle situaties hier niet meer uitkomt.

De agenten vinden dat Stefan moet blazen, zodat ze kunnen zien of zijn gedrag niet het gevolg is van alcohol. In hun ogen heeft hij ten onrechte 1-1-2 gebeld en dat nemen ze zwaar op. Als uiteindelijk blijkt dat Stefan niet gedronken heeft, en Monique heeft uitgelegd wat een gezinshuis is, mag Monique de beide jongens meenemen.

Zo lijkt het met een sisser af te lopen. Maar Stefan voelt zich vernederd. Hij was graag serieuzer genomen. Ook Monique zit er wel mee. Het was misschien een beetje overtrokken, zegt Monique, maar dat was voor Stefan ook niet in te schatten; voor hetzelfde geld had Danny wel met zijn hoofd de stoerprand geraakt. Eigenlijk vindt ze zijn handelen best adequaat en het is jammer dat het dan zo loopt.

"Zo'n jongen belt niet direct 1-1-2 weer, ook niet als er wel wat is. En dat is wel heel erg jammer, want dit zijn wel de jongens die op stap gaan en die wel eens wat meemaken. Hij gaat natuurlijk toch om met andere jongeren die ook sociaal emotioneel wat zwakker zijn en misschien wat makkelijker in bepaalde situaties terecht komen waar politie bij nodig kan zijn. Laat zo'n jongen dan een keer te veel 1-1-2 bellen."

Toen de politieagenten hoorden dat Stefan een lvb had, was er wel meer begrip. En Monique snapt wel dat een lvb moeilijk te herkennen is voor de politie, zeker als je op de zaterdagavond regelmatig te maken hebt met aangeschoten jongeren. De manier waarop Stefan praat kan je ook makkelijk op het verkeerde been zetten. Daarbij zal Stefan niet zelf uitleggen dat hij een beperking heeft: hij schaamt zich heel erg voor zijn beperking, en als iemand hem dan op een denigrerende manier aanspreekt, zal hij het zeker niet meer benoemen. Stefan zegt doorgaans wel dingen als 'dat vind ik lastig', 'ik heb daar moeite mee', of 'ik ben daar niet zo goed in'. Dan had je als agent wel door kunnen vragen en dan was je er wel achter gekomen, denkt Monique.

2 Onderzoeksaanpak

In dit hoofdstuk beschrijven we op hoofdlijnen de gevolgde onderzoeksaanpak. Om de onderzoeksvragen zoals beschreven onder paragraaf 1.3 te beantwoorden hebben we verschillende onderzoeksmethoden toegepast. Achtereenvolgens hebben we een documentenstudie uitgevoerd, verkennende interviews gehouden, een enquête uitgezet en verdiepende interviews en focusgroepen georganiseerd. Parallel hieraan zijn interviews uitgevoerd met mensen met een lvb die in aanraking zijn gekomen met de strafrechtketen. Gedurende het onderzoek hebben we diverse keren afgestemd met de begeleidingscommissie. Bijlage A bevat een overzicht van de deelnemers van de begeleidingscommissie. We geven een korte toelichting op de toegepaste onderzoeksmethoden.

2.1 Documentenstudie

Met de documentenstudie hebben we achterhaald in welke mate de opleidingen en protocollen van de partners in de strafrechtketen aandacht besteden aan herkenning van lvb en/of handelingsperspectieven voor professionals bevatten ten aanzien van mensen met een lvb. Via de beleidsmedewerkers van de landelijke werkgroep lvb is bij iedere ketenpartner relevante documentatie opgevraagd. Een overzicht van de bestudeerde documentatie is beschikbaar in bijlage B. Aan de hand van een analysekader met daarin de onderzoeksvragen zijn de documenten op een gestructureerde wijze geanalyseerd.

2.2 Verkennende interviews beleidsmedewerkers

Wij hebben in totaal acht verkennende interviews georganiseerd met beleidsmedewerkers van de partners in de strafrechtketen. Deze interviews hadden een semigestructureerd karakter, wat inhoudt dat wij een standaardvragenlijst hebben opgesteld voor deze gesprekken, maar dat de nadruk in het interview gelegd kan worden op die punten die de respondent belangrijk vindt. In de verkennende gesprekken is de informatie uit de documentenstudie verdiept en aangescherpt. De verkennende interviews gaven per ketenpartner een eerste overzicht van de bewustwordingsactiviteiten gericht op mensen met een lvb en verschillende materialen die de betreffende organisatie heeft (zoals handreikingen of factsheets) gericht op mensen met een lvb. Bijlage C bevat een overzicht van alle respondenten die betrokken waren bij de verkennende interviews.

2.3 Enquête onder professionals

Wij hebben een enquête ontwikkeld om het perspectief van professionals op het thema lvb in beeld te brengen. De enquête bevatte vragen gericht op de vier speerpunten uit de meerjarenvisie lvb. De enquête is per ketenpartner op maat gemaakt, omdat bijvoorbeeld bewustwordingsactiviteiten per organisatie verschillen. De enquête is voorgelegd aan de begeleidingscommissie alvorens deze is uitgestuurd naar respondenten. In overleg met de begeleidingscommissie is besloten om de enquête niet onder professionals van de WSS uit te zetten. De reden hiervoor is dat het begeleiden van mensen met een lvb de kern van hun werkzaamheden is. Het doel van de enquête was om te achterhalen in welke mate de professionals hebben deelgenomen aan bewustwordingsactiviteiten, gebruik maken van het materiaal dat voorhanden is over lvb én de mate waarin zij zich handelingsbekwaam voelen om deze problematiek te herkennen en er mee om te gaan. Ook was in de enquête aandacht voor het onderwerp informatie-uitwisseling.

Via de deelnemers van de landelijke werkgroep lvb zijn per organisatie contactgegevens verzameld van professionals die in de uitvoering van hun werk in contact zijn met mensen met een lvb. Daarnaast is via de landelijke netwerkregisseur ZSM bij elk van de tien ZSM-locaties de vraag uitgezet om per deelnemende organisatie¹⁴ contactgegevens van professionals aan te leveren bij de onderzoekers. De enquête is vervolgens in totaal uitgezet

¹⁴ De zes organisaties die deelnemen aan ZSM zijn Halt, RvdK, SHN, 3RO, OM, Politie.

onder 120 medewerkers. 94 respondenten (78%) hebben de enquête ingevuld.¹⁵ Respondenten die minder dan 15% van de vragen hadden ingevuld zijn uit de analyse weggelaten. Het totaal aantal respondenten dat in de analyse is meegenomen komt hiermee op 82. In Tabel 1 is per organisatie het aantal respondenten opgenomen dat is meegenomen in de analyse. Ook staat vermeld uit hoeveel verschillende regio's de respondenten afkomstig zijn. Wij zijn uitgegaan van de tien ZSM-regio's.¹⁶ Een gedetailleerder overzicht van de respondenten en de aanvullende resultaten is opgenomen in bijlage D.

Ketenpartner	Aantal respondenten dat de enquête heeft ingevuld	Aantal respondenten meegenomen in analyse	Aantal regio's
Politie	20	14	7
3RO	19	18	8
OM	18	16	9
RvdK	15	15	9
SHN	12	10	8
Halt	5	5	5
DJI	5	4	3
Totaal	94	82	

Tabel 1. Respons enquête per organisatie

2.4 Verdiepende (groeps)interviews met professionals

Wij hebben in totaal zeven verdiepende (groeps)interviews gehouden met uitvoerende professionals van de verschillende ketenpartners. Het doel van deze verdiepende interviews was om de uitkomsten uit de enquête nader te duiden en aan te scherpen. Ook waren deze interviews bedoeld om opvallende inzichten uit de enquête terug te leggen en samen met de respondenten te verklaren. Afhankelijk van de beschikbaarheid van de respondenten is gesproken met één of meerdere professionals tegelijk. Een overzicht van de gesproken professionals is opgenomen in bijlage C.

Goed om op te merken is dat er in de enquête en verdiepende interviews waarschijnlijk een relatief groter aantal respondenten is meegenomen dat meer affiniteit heeft met het onderwerp lvb dan de gemiddelde professional werkzaam bij hun organisatie. Dit kan komen omdat wij via ZSM-locaties respondenten hebben geworven en er op deze locaties over het algemeen meer aandacht voor lvb is. Daarnaast kan het zijn dat mensen met affiniteit met het onderwerp lvb eerder geneigd zijn zich beschikbaar te stellen voor een verdiepend interview hierover. Door spiegelvragen (vragen over de gemiddelde collega van de respondenten die afgezet kunnen worden tegen het beeld dat respondenten hebben van zichzelf, zie bijvoorbeeld 3.3) op te nemen in de enquête hebben wij geprobeerd deze lichte *bias* inzichtelijk te maken. Ook in de interviews is stil gestaan bij de stand van zaken binnen de verschillende organisaties uit de strafrechtketen in brede zin.

2.5 Focusgroepen

Het doel van de focusgroepen was om de informatie uit de enquête en interviews te valideren en verder aan te scherpen. Ook zijn de focusgroepen gebruikt om verdiepende informatie op te halen op de thema's informatie-uitwisseling en samenwerking. Aan de hand van de verschillende stappen die mensen doorlopen wanneer zij in aanraking komen met het strafrecht, zijn de resultaten van de enquête over informatiedeling en samenwerking besproken. Ook zijn oplossingsrichtingen besproken voor de knelpunten die naar voren kwamen in de enquête.

¹⁵ De enquête is binnen SHN verspreid door een contactpersoon en niet door de onderzoekers, waardoor wij geen zicht hebben op het aantal benaderde professionals binnen deze organisatie.

¹⁶ Amsterdam, Den Haag, Limburg, Noord-Holland, Noord-Nederland, Midden-Nederland, Oost-Brabant, Oost-Nederland, Rotterdam, Zeeland-West-Brabant.

Eén focusgroep was gericht op jeugd/jongvolwassenen en één op volwassenen. We hebben dit onderscheid gemaakt omdat de betrokken partners bij jeugdigen gedeeltelijk anders zijn dan bij volwassenen. Ook voor de organisaties die zowel bij jeugdigen als bij volwassenen een rol hebben - politie, OM, SHN, DJI - geldt dat binnen deze organisaties vaak aparte functies voor deze twee doelgroepen zijn. De samenstelling van de focusgroepen is opgenomen in bijlage C.

2.6 Interviews met mensen met een lvb

Om het perspectief van mensen met een lvb in het onderzoek te betrekken, hebben onderzoekers van het lectoraat LVB en risicovol gedrag van Hogeschool Leiden interviews gehouden met (of afgenomen bij) zeventien mensen met een lvb en twee mensen uit het netwerk van mensen met een lvb die in aanraking geweest zijn met het strafrecht. Een twintigste respondent wilde bij nader inzien niet dat zijn verhaal in het rapport verwerkt werd.

Van de negentien mensen met een lvb wiens verhaal werd opgetekend waren er vier vrouw. De leeftijd van de respondenten varieerde van 15 tot 55, met een mediaan van 26 jaar. Veertien respondenten kwamen in aanraking met het strafrecht als dader, vier (ook) als slachtoffer, en drie (ook) in een andere rol (twee door/namens familie, één door het bellen van 1-1-2). Bij de daders gingen de zaken om diverse vermogensdelicten, (huiselijk) geweld en bezit van een (nep)wapen. De slachtoffers kwamen met de strafrechtketen in aanraking na identiteitsfraude, misbruik en burenoverlast. Zeventien mensen vertelden over ervaringen met de politie, elf over het OM, tien over de rechter, acht over de reclassering, zes over detentie, twee over de RvdK, twee over de William Schrikker Jeugdreclassering, één over Halt en drie over SHN.

De respondenten zijn geworven via zorginstellingen, ketenpartners en LinkedIn. Hierbij werd gebruik gemaakt van het professionele netwerk van de onderzoekers. De respondenten zijn geïnterviewd door ervaren onderzoekers van het lectoraat LVB en risicovol gedrag. Voordat de respondenten werden bevraagd werd met hen besproken waar het interview over ging en werd met hen een op het lvb-niveau aangepast consentformulier doorgenomen. De respondenten vertelden in deze interviews over hun ervaringen, hoe zij zich bejegend voelden en in hoeverre er aandacht was voor hun persoonlijke situatie. Na het verwerken van hun interview tot een verhaal werd dit aan de respondenten voorgelegd en is hen gevraagd of zij ermee instemden dat dit verhaal verwerkt werd in dit rapport. We gebruiken deze verhalen ter illustratie van verschillende thema's in het rapport. In hoofdstuk 7 wordt per ketenpartner beschreven wat de ervaringen van de respondenten waren.

Mensen met een lvb aan het woord: Masud

Masud is een jongen van midden twintig. De term lvb betreft hij niet op zichzelf: hij heeft ook niet specifiek hulp nodig bij dingen, hij regelt alles zelf. Ongeveer een jaar geleden woonde Masud nog met zijn vriendin samen. Het was een heftige periode vertelt hij: ze hadden vaak ruzie, waarbij hij vaak werd beschuldigd van iets wat hij niet had gedaan. Dit escaleerde op een avond waarop ze allebei onder invloed waren. Op een avond tijdens een ruzie knapte er iets in hem: hij viel haar aan en er ontstond een gevecht. Omdat hij zich nog wel realiseerde dat dit niet goed zou aflopen belde hij zelf 1-1-2. Omdat het adres al bekend was van eerdere overlastmeldingen stond er al snel politie voor de deur. Masud vertelt dat hij niet zachtzinnig naar de politieauto werd gebracht.

Masud heeft het gevoel dat er op dat moment goed naar hem werd geluisterd: ze grepen in toen hij erom vroeg. Hij denkt dat het ook hielp dat hij zelf meteen eerlijk was over zijn aandeel in het geheel. Hoewel hij het wel vervelend vond dat er zo aan hem werd geduwd en getrokken heeft hij ook het gevoel dat de politie wel goed handelde: hij ziet de fysieke aanpak als een logische reactie op zijn eigen gedrag. Ook later, op het politiebureau, wordt hij nog een keer 'op de grond gelegd'. De politie wil zijn vingerafdruk afnemen, maar het apparaat werkt niet, wat bij Masud grote frustratie oproept. Belangrijk voor hem is dat er ook nu geen handboeien gebruikt werden. Wanneer hem gevraagd wordt of de politie ook iets anders had kunnen doen of zeggen om hem weer rustig te krijgen, zegt hij dat hij eigenlijk denkt van niet.

Op het hoofdbureau werd Masud 's avonds na de behandeling door de EHBO verhoord door een vriendelijke rechercheur. Hij overnachtte vervolgens in de cel, en moest tot zijn verbazing het hele verhaal de volgende ochtend nog een keer vertellen. Masud vertelt dat hij vragen had over wanneer hij naar huis mocht, en hoe snel hij een advocaat zou kunnen spreken. Er is hem niet gevraagd of hij hulp nodig had en of hij alles begreep, maar hij heeft wel het gevoel dat alles duidelijk uitgelegd werd en dat hij wel begrepen werd.

Twee weken na het incident kreeg Masud per brief een oproep voor een OM-zitting. Ook hier voelde hij zich gehoord en begrepen. Er werd opgemerkt dat hij niet eerder met justitie in aanraking was gekomen en dat het goed was dat hij in de maand voor de zitting geen contact meer had gehad met zijn dan inmiddels ex-vriendin. De zaak werd door de officier van justitie voorwaardelijk geseponeerd. Masud heeft het gevoel dat de officier rustig de tijd nam hem dit uit te leggen.

Eén van de voorwaarden die was opgelegd, was reclasseringstoezicht. In eerste instantie zag Masud het helemaal niet zitten om naar de reclassering te gaan. Hij mocht ondanks de corona-maatregelen toch op kantoor komen. Er is bij hem nooit een test afgenomen of met tools gewerkt: er werd alleen maar gepraat. Verder stelt de reclassering de eis dat hij de Stichting MEE inschakelt om te praten over zijn emoties. Na vier maanden reclasseringstoezicht en 5 of 6 sessies met MEE wordt het traject positief afgesloten. Masud is blij dat hij geen strafblad heeft, en hoopt nu vooral op een baan om de dagen te vullen en wat geld te verdienen.

"Vorige week heb ik afgesloten met hun, dat ze mij gewoon goed vinden, dat ik gewoon zelfstandig kan doen. Dat ik gewoon die stappen heb gevolgd eigenlijk. Alleen de wijkagent van hier die zit wel volgens mij in de gaten te houden dat ik geen terugval krijg. Stel dat ik wel een terugval krijg zijn ze gewoon bang dat ik te ver kan gaan en dat ik gewoon iemand bont en blauw kan slaan. Dus dan houden ze gewoon telkens contact met: hoe gaat het met je, gaat het verder gewoon goed met je?"

3 Bewustwording

In dit hoofdstuk beantwoorden wij de onderzoeksvragen op het thema bewustwording. We raken hierbij aan thema's aangaande het ontwikkelde bewustwordingsmateriaal en activiteiten op het thema van lvb, de verschillen die bestaan tussen de ketenpartners, borging van het thema binnen de organisaties en knelpunten en succesfactoren voor het vergroten van het bewustzijn van professionals in de strafrechtketen.

3.1 Bekendheid met bewustwordingsactiviteiten en materialen

Ketenpartners hebben **verschillende bewustwordingsactiviteiten** georganiseerd gericht op het thema lvb. Ook zijn hiervoor materialen ontwikkeld. De verschillende organisaties hebben bijvoorbeeld een handreiking, infographic of pagina op het intranet aan het thema lvb gewijd. Activiteiten zijn bijvoorbeeld e-modules of trainingen over het herkennen of omgaan met mensen met een lvb. De Virtual Reality (VR) simulatie is ontwikkeld voor gebruik door de hele strafrechtketen. Middels de simulatie op de VR-bril kunnen deelnemers ervaren hoe het is om te leven met een lvb.

Tabel 2 geeft per ketenpartner een overzicht van de beschikbare activiteiten en materialen.¹⁷

Politie	RvdK	OM	3RO	Halt	DJI	SHN
1. Handreiking Politiewerk met oog voor lvb	1. Elektronische leeromgeving met basiskennis over lvb	1. Handreikingen lvb en het strafrecht (jeugd en regulier)	1. E-learning SCIL	1. Leidraad afnemen SCIL	1. Handreiking lvb in detentie	1. Kennisdossier lvb
2. Themapagina lvb op intranet	2. Training voor lvb in strafzaken en in Schoolverzuimzaken	2. Interne kennissite over lvb	2. E-learning reclasseren van cliënten met een lvb	2. Training over gebruik SCIL	2. E-learnings over lvb uit het aanbod van de GGZ academy	2. E-learning lvb
3. Training over het herkennen van mensen met een lvb politieacademie	3. Aandachtsfunctionaris / ambassadeur lvb (1 à 2 per raadslocatie)	3. Bewustwordingsactiviteiten of informatie over lvb op ZSM	3. Training in gesprek met je lvb cliënt	3. Vakspecialisten lvb (in ieder team)	3. Microlearning over lvb uit het aanbod van Opleidingsinstituut van DJI	3. Lvb quiz in teamoverleg
4. Lvb ambassadeur / sleutelfiguur binnen de eenheid	4. Intranetpagina lvb met voorlichtingsmateriaal / actuele kennis over lvb		4. Themapagina lvb reclasserings-academie	4. E-learning over kenmerken van en omgang met lvb problematiek	4. Maatwerktraining in eigen team	4. Handreiking lvb voor SHN
5. Projecten / experimenten / trainingen gericht op lvb in de eenheid	5. Infographic SCIL		5. Thema lvb in kennisbank	5. Practicum In gesprek met jongere met lvb door WSS	5. Cursus omgaan met mensen met een lvb	5. Factsheets herkenning en communicatie met iemand met lvb
6. Checklist kwetsbare verdachte voor de hOvJ	6. Pilot VR-bril simulatie lvb		6. Aandachtsfunctionaris per regio (ca. 45)	6. Lvb themapagina op intranet	6. Pilot VR-bril simulatie lvb	
7. Pilot VR-bril simulatie lvb			7. Handreiking Lvb en de Reclassering	7. Pilot VR-bril simulatie lvb		
			8. Pilot VR-bril simulatie lvb			

Tabel 2. Overzicht bewustwordingsmateriaal en -activiteiten per ketenpartner

Naast de materialen en activiteiten ontwikkeld door de individuele ketenpartners, hebben er ook bewustwordingsactiviteiten plaatsgevonden op **ZSM-locaties**. Op drie ZSM-locaties is een traject gestart om lvb beter te herkennen en daar beter op in te spelen. Op deze locaties is een projectleider lvb aangesteld. Deze projectleiders (een medewerker van 3RO, Halt en het zorg- en veiligheidshuis) vormen het aanspreekpunt op het thema lvb en zijn verantwoordelijk voor het doorvoeren van verbeteringen op dit thema binnen deze drie pilotlocaties. De projectleiders

¹⁷ Ten tijde van de onderhavige evaluatie, begin 2021.

hebben het onderwerp onder de aandacht gebracht bij de ZSM-partners op hun locatie, bijvoorbeeld door het organiseren van voorlichtingsbijeenkomsten. Ook hebben deze projectleiders contact gezocht met relevante zorginstellingen en het sociaal domein in hun regio, met als doel de samenwerking met deze organisaties te intensiveren en verbeteren. Ten tijde van het schrijven van dit rapport is besloten de pilot landelijk in te voeren.

In de enquête die is uitgezet onder professionals hebben we gevraagd naar de **bekendheid van de bewustwordingsactiviteiten** binnen iedere organisatie. De mate van bekendheid met de materialen of activiteiten gericht op lvb verschilt per organisatie:

- a. De respondenten van **Halt** (n=5) geven aan goed bekend te zijn met de beschikbare materialen en activiteiten. Circa 80% of meer van de respondenten is bekend met de leidraad afnemen SCIL, de e-learning over kenmerken en omgang met lvb problematiek, de vakspecialisten lvb en de training over het gebruik van de SCIL;
- b. Ook binnen 3RO zijn respondenten (n=18) goed bekend met de e-learning SCIL (78% van de respondenten), evenals de e-learning Reclasseren van cliënten met een lvb en de aandachtsfunctionarissen lvb (beide 60%);
- c. Bij de **RvdK** (n=15) zijn de Elektronische Leeromgeving (bij 73%) en de Training voor lvb in strafzaken en schoolverzuimzaken (67%) het meest bekend;
- d. Bij **SHN** (n=10) zijn de Factsheets over herkenning en communicatie met iemand met lvb het best bekend (70%);
- e. Bij de andere organisaties komt de bekendheid van de afzonderlijke materialen of activiteiten niet uit boven de 60% van de respondenten. 13% van de respondenten van het OM (n=16) en 14% van de respondenten van de politie (n=14) geven aan met geen van de beschikbare materialen of activiteiten bekend te zijn.

3.2 Gebruik van de bewustwordingsactiviteiten en materialen

In de enquête hebben wij de respondenten die aangaven bekend te zijn met de verschillende activiteiten, ook gevraagd naar het gebruik van de materialen en activiteiten. Respondenten hebben de mate van gebruik per materiaal of activiteit gescoord op een schaal van 1 tot 5 (nooit tot vaak). Deze resultaten staan in detail opgenomen in bijlage D. Uit de bevindingen van de enquête blijkt dat respondenten beperkt gebruik maken van de materialen. De mate van gebruik verschilt per organisatie. Respondenten van Halt en 3RO maken verhoudingsgewijs het meeste gebruik van de materialen, de meeste materialen scoren bij deze organisaties rond de 3 (soms) wat betreft het gebruik. Het OM en DJI maken relatief het minste gebruik van de materialen, zo blijkt uit de enquête (met scores die niet boven een 3 uitkomen). Slechts bij een aantal bewustwordingsmaterialen en -activiteiten is de gemiddelde score op de mate van gebruik een 4 of hoger (regelmatig gebruik). Bij Halt is dat de Leidraad afnemen SCIL, hier zijn ook alle respondenten bekend mee. Bij de politie geven de respondenten aan dat ze regelmatig gebruik maken van de optie projecten/experimenten/trainingen gericht op lvb in de eenheid waar men werkzaam is. En door zowel de RvdK als de politie is aangegeven dat ze vaak gebruik maken van de bewustwordingsactiviteiten op ZSM.

Aan respondenten die aangeven nooit of zelden gebruik te maken van beschikbare materialen en activiteiten is gevraagd om middels een open tekstveld een toelichting hierop te geven. De antwoorden op deze vraag zijn door de onderzoekers gecategoriseerd naar verschillende thema's (zie Figuur 1). Hieruit blijkt dat de meerderheid van de respondenten aangeeft niet bekend te zijn met de materialen of aangeeft dat zij de materialen of activiteiten niet (meer) nodig hebben in de uitvoering van hun werk. Deze categorie bevat respondenten die aangeven zeer goed op de hoogte te zijn wat het thema lvb betreft, maar daarnaast ook respondenten die wellicht onderschatten hoe vaak zij in aanraking komen met mensen met een lvb of mensen die denken al voldoende praktische ervaring te hebben. Zeven respondenten gaven aan dat er weinig aandacht voor het onderwerp is binnen de organisatie of dat het weinig van belang is voor hun specifieke functie. Zes respondenten geven een hoge werkdruk of een gebrek aan tijd als toelichting waarom zij geen gebruik maken van de materialen.

Figuur 1. Redenen voor het weinig of niet gebruik maken van materiaal of activiteiten over lvb

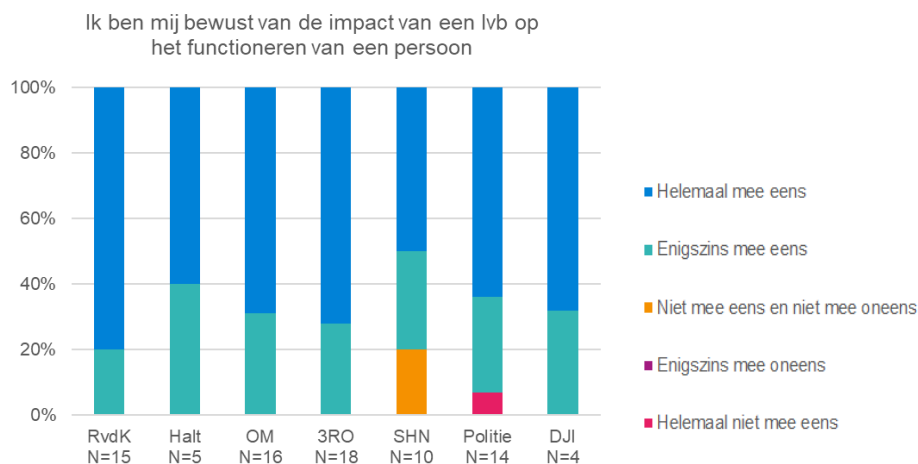
De verdiepende interviews onderstrepen het hiervoor geschetste beeld ten aanzien van het gebruik. Respondenten geven aan dat het gebruik van de materialen die zijn ontwikkeld nog beperkt is. Medewerkers maken in hun dagelijkse werkzaamheden niet snel gebruik van een handreiking of een factsheet. Respondenten geven hiervoor verschillende redenen. Bijvoorbeeld omdat zij niet bekend zijn met de materialen of activiteiten, of omdat zij inschatten al voldoende ervaring te hebben in het begeleiden van mensen met een lvb of kwetsbare groepen in het algemeen en zodoende de materialen niet meer nodig hebben.

“Onvoldoende bekendheid hiermee; een en ander staat hier nog echt in de kinderschoenen. Ik [...] ontdekte de kennissite ook pas toen ik (na de webinar) actief ging zoeken hiernaar. Voor 2021 is een intern doel hier om een en ander onder de aandacht te brengen onder collega's!” – respondent OM

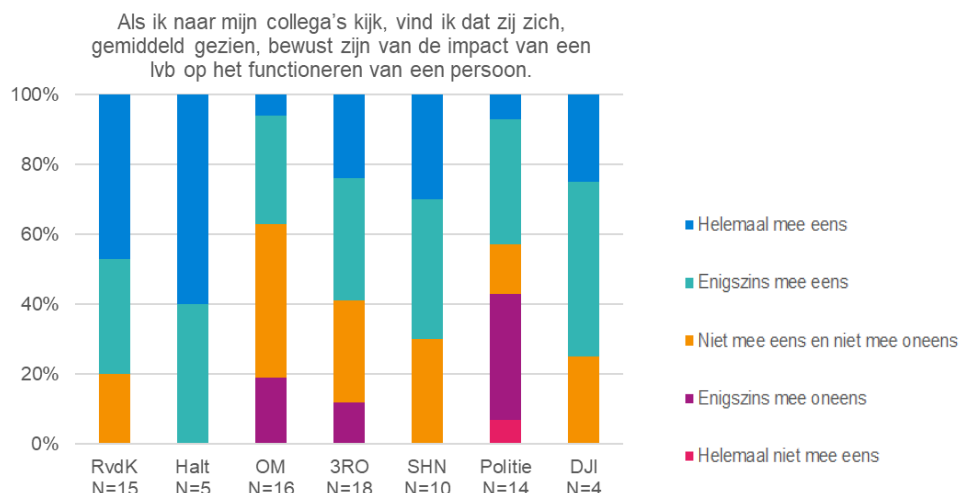
3.3 Mate waarin professionals aangeven bewust te zijn van een lvb op het functioneren van een persoon

In de enquête is gevraagd naar de mate waarin de respondenten vinden dat zij zich bewust zijn van de impact die een lvb heeft op het functioneren van een persoon. Respondenten hebben deze vraag vanuit hun eigen ervaring beantwoord (Figuur 2) en zij hebben deze vraag vanuit het perspectief van hun collega's beantwoord (Figuur 3).

Figuur 2. Mate waarin respondenten zich bewust zijn van de impact van een lvb

Uit de bevindingen van de enquête blijkt dat ruim driekwart van de respondenten uit alle organisaties het helemaal of enigszins eens zijn met de stelling dat zij zich bewust zijn van de impact van een lvb op het functioneren van een persoon. Alleen bij de politie en SHN hebben enkele respondenten 'niet mee eens en niet mee oneens' of 'helemaal niet mee eens' geantwoord op de stelling.

Figuur 3. Mate waarin respondenten vinden dat collega's zich bewust zijn van de impact van een lvb

Wanneer respondenten gevraagd wordt om dezelfde stelling vanuit het perspectief van hun collega's te beantwoorden is de groep respondenten die het helemaal of enigszins eens is met de stelling bij vrijwel alle ketenpartners kleiner. Alleen respondenten van Halt schatten zichzelf en hun collega's ten aanzien van het bewustzijn vrijwel gelijk in. Bij politie en het OM zijn de verschillen het grootst.

Het valt op dat verschillende respondenten in de verdiepende interviews aangeven dat zij de ontwikkelde bewustwordingsactiviteiten of materialen niet nodig hebben, een bevinding die ook in de enquête naar voren kwam (zie 3.2). Dit sluit aan bij het beeld uit de enquête waarin respondenten hun eigen mate van bewustwording hoger inschatten dan dat van hun collega's. Verschillende respondenten geven in interviews en focusgroepen aan dat zij zelf goed bekend zijn met het onderwerp lvb en/of al ruime tijd ervaring hebben met de uitvoering van hun werkzaamheden waardoor zij weten hoe zij met een persoon met lvb om moeten gaan. We kunnen dit antwoord verklaren omdat een deel van de respondenten die wij hebben gesproken in de interviews of de focusgroepen, onderdeel is van de landelijke werkgroep lvb of vanuit hun eigen organisatie een specifieke rol heeft gericht op het thema lvb. De kans is groot dat deze groep respondenten vanuit de rol die zij hebben op dit thema 'automatisch' meer affiniteit heeft met het thema lvb.

3.4 Verschillen tussen ketenpartners

In de interviews horen we dat tussen de ketenpartners verschillen zijn in de mate van bewustzijn op het thema lvb. Halt, de RvdK en 3RO lopen ten opzichte van de andere ketenpartners op kop. Binnen deze organisaties is er al langer aandacht voor het thema lvb. Een aantal redenen kunnen bijdragen aan de onderlinge verschillen in bewustwording tussen ketenpartners:

- a. De aard van het werk. Halt, 3RO en de RvdK hebben over het algemeen meer en langer contact met de verdachten dan de andere ketenpartners. Ook is er binnen deze organisaties volgens respondenten al veel oog voor de persoonlijke situatie van de cliënten en wordt er contextgericht gewerkt;
- b. Halt en RvdK richten zich op jongeren. Binnen de strafrechtketen is er bij jeugdige verdachten over het algemeen vaker en al langer aandacht voor de persoonlijke situatie van de verdachte en de context van een strafbaar feit;
- c. Bij politie en OM ligt de nadruk in grotere mate op de bredere groep van 'kwetsbare verdachten', waar mensen met een lvb deel van uitmaken;
- d. Het OM heeft niet of nauwelijks (direct) contact met verdachten. Zij moeten zich voornamelijk baseren op informatie die zij aangereikt krijgt van ketenpartners.

Ook geven respondenten in de interviews aan dat er binnen de eigen organisatie verschil bestaat in mate van bewustzijn. Verschillende respondenten geven aan dat er op ZSM over het algemeen meer aandacht is voor lvb. De reden hiervoor is dat organisaties nauw met elkaar samenwerken op ZSM en daardoor eerder informatie met elkaar delen, over bijvoorbeeld het vermoeden van een lvb.

“Binnen de strafrechtketen is het kennisniveau bij de diverse ketenpartners erg verschillend. Zeker bij het OM, ZM [zittende magistratuur; rechters] en politie is het kennisniveau over lvb over het algemeen laag. Er is voor deze ketenpartners weinig opleidingsaanbod over de doelgroep beschikbaar.” – respondent 3RO

3.5 Aandacht voor lvb in opleidingen

Het thema lvb komt bij 3RO, Halt en DJI terug in (één deel van) de basisopleiding voor nieuwe medewerkers:

- a. Voor alle medewerkers werkstraf en werkmeesters van **3RO** is in de basisopleiding aandacht voor herkenning van lvb, de impact van lvb op iemands functioneren en communicatie en bejegening van mensen met een lvb;
- b. Bij **Halt** is het de bedoeling dat alle nieuwe medewerkers de e-learning module lvb volgen;
- c. Het onderwerp lvb is verwerkt in de basisopleiding voor de complexbeveiligers van **DJI**. Dit is gekoppeld aan het bredere thema 'omgaan met bijzonder gedrag'.

Het thema 'kwetsbaarheid' heeft daarentegen bij sommige organisaties wel een specifieke plek in de basisopleiding, zoals bij de politie of SHN. Het thema lvb wordt regelmatig gekoppeld aan kwetsbaarheid. In deze opleidingen is bijvoorbeeld aandacht voor de omgang met kwetsbare groepen.

Zoals omschreven onder 3.1 zijn binnen alle organisaties wel verdiepende trainingen ontwikkeld op het thema van lvb. Er is nog in mindere mate sprake van keten-brede initiatieven waarmee structureel (alle of nieuwe) medewerkers opgeleid worden. Deelname aan trainingen is momenteel grotendeels vrijblijvend en afhankelijk van de eigen interesse van de individuele medewerker. Een uitzondering hierop is Halt. Het bestaan van de e-learnings en trainingen zou naar mening van respondenten nog meer onder de aandacht gebracht kunnen worden bij medewerkers. Ook zou het management van de ketenpartners strakker kunnen sturen op het verplicht volgen van trainingen en e-learnings.

“Het volgen van e-modules en trainingen is vrijblijvend. Dat moet veranderen als je het mij vraagt. Verder vraag ik mij af of we momenteel voldoende tijd hebben om cliënten met een lvb goed te kunnen begeleiden, zeker als iemand geen verdere hulpverlening heeft of wil. Ook ben ik van mening dat ik, als aandachtsfunctionaris, meer tijd zou moeten krijgen om aandacht te vragen voor lvb in ons team. Ik krijg hier nu geen uren voor.” – respondent 3RO

3.6 Borging van de kennis over lvb binnen de afzonderlijke organisaties

De RvdK, 3RO en Halt hebben binnen hun organisatie structureel **vakspecialisten of aandachtsfunctionarissen op het gebied van lvb** aangesteld. Respondenten geven aan dat deze functionarissen door collega's gebruikt worden als vraagbaak en dat zij een rol spelen in het onder de aandacht brengen en houden van het onderwerp binnen het team of de regio. Dit doen zij met name door het doorsturen van nieuwe informatie, de tools die er zijn onder de aandacht te brengen of door af en toe een expert uit te nodigen om iets over het onderwerp lvb te vertellen. Anderzijds geven respondenten in de interviews en de enquête aan niet altijd te weten wie dit is in hun regio.

Ketenpartners hebben op verschillende manieren aandacht voor lvb binnen hun organisatie geborgd:

- De **politie** had tot begin 2021 een landelijk coördinator lvb.¹⁸ Op eenheidsniveau is er in een aantal eenheden de rol van 'sleutelfiguur op het thema lvb' ingeroepen. Deze personen zijn echter niet officieel benoemd als aandachtsfunctionaris of ambassadeur.
- Bij de **RvdK** is er een landelijke beleidsmedewerker en zijn er regionale ambassadeurs (circa twee per regio) op het thema lvb. Relevante informatie wordt door de landelijke beleidsmedewerker verspreid aan de regionale ambassadeurs lvb. Zij verspreiden deze informatie verder in de regio.
- Bij het **OM** is er een coördinerend beleidsmedewerker die portefeuillehouder is op het thema lvb. Deze functionaris vormt een laagdrempelig aanspreekpunt binnen de organisatie. Daarnaast heeft de hoofdofficier Straf met zorg een functie als boegbeeld op het thema richting de organisatie;
- Bij **Halt** is een beleidsmedewerker lvb en is er een vakspecialist lvb in ieder team. Deze komen drie tot vier keer per jaar samen;
- 3RO** heeft een beleidsadviseur aangesteld die het thema lvb trekt binnen de organisatie. Daarnaast heeft 3RO een landelijke kenniskring van ongeveer 45 personen die expertise hebben op het gebied van lvb. De kring bestaat sinds enkele jaren en komt vier keer per jaar samen. Het uitgangspunt is dat alle regio's vertegenwoordigd zijn in de kenniskring;
- Bij **DJI** is een landelijk beleidsadviseur verantwoordelijk voor het thema lvb.
- SHN** heeft een beleidsmedewerker die deelneemt aan de landelijke werkgroep over lvb.

3.7 Succesfactoren en knelpunten

De volgende factoren hebben volgens respondenten die we hebben gesproken in de (groeps)interviews een **positief effect** op de bewustwording onder professionals op lvb:

- Het opdoen van praktijkervaringen omtrent het werken met mensen met een lvb. De pilot met de VR-bril werd specifiek genoemd als een manier waarmee mensen doordrongen werden van wat een lvb betekent voor een persoon. De ervaring werd door de respondenten die de bril hadden uitprobeerde omschreven als een 'echte eyepener' en als aanrader voor iedereen die werkt met mensen met een lvb;
- Het gebruik van beknopte informatie. Respondenten geven aan dat zij sneller geneigd zijn om een korte factsheet of infographic te lezen dan een uitgebreide handreiking;

¹⁸ Begin 2021 heeft de persoon die deze rol had een andere functie gekregen, er is op het moment van schrijven van dit onderzoeksrapport nog geen nieuwe coördinator aangesteld. In de tussentijd is een andere medewerker van politie aangesteld als aanspreekpunt binnen de organisatie op het thema lvb.

-
- c. De kracht van herhaling. Het is volgens respondenten belangrijk om het thema lvb periodiek onder de aandacht te brengen. Bijvoorbeeld in medewerker bijeenkomsten en/of trainingen.

Deze respondenten noemen een aantal **knelpunten** ten aanzien van het thema bewustwording:

- a. Medewerkers in de strafrechtketen moeten aandacht hebben voor een groot aantal onderwerpen. Zoals personen met verward gedrag, huiselijk geweld, verslavingsproblematiek, et cetera. Medewerkers hebben beperkt tijd en ruimte voor het volgen van opleidingen waardoor zij keuzes moeten maken. Dit punt wordt met name aangedragen door respondenten van politie, 3RO en OM.
- b. Enkele respondenten geven aan dat zij trainingen of cursussen gericht op lvb soms in hun vrije tijd moeten volgen. Bijvoorbeeld omdat er binnen hun huidige takenpakket geen tijd of ruimte is om deze training te volgen. Ook hebben lvb aandachtfunctionarissen of vakspecialisten vaak geen geormerkte uren om aan deze taak te besteden.
- c. Vanwege het coronavirus konden activiteiten, zoals trainingen gericht op lvb, niet doorgaan.

“Dat er veel onderwerpen zijn waardoor allerlei mensen extra aandacht vragen, dat er daardoor te weinig tijd is voor mensen om zich te verdiepen (ze zijn dan ingeroosterd voor zittingen en dergelijke); terwijl ik denk dat onderschat wordt hoe belangrijk het signaleren en handelen naar lvb in ons werk is (aangezien zo'n grote groep van de verdachten die voorbij komen lvb is).” – respondent OM

Mensen met een lvb aan het woord: Charlotte

Charlotte is een vrouw van rond de 30. Ze is bewust bezig met het feit dat ze een lvb heeft en wat dit voor haar betekent. Ze woont zelfstandig maar kan wanneer nodig een beroep doen op het naburige wooncentrum. Verder krijgt ze ambulante hulp bij onder andere haar financiën. Charlotte is in het afgelopen jaar op twee verschillende momenten in contact gekomen met de politie: in het kader van burenoverlast en als gevolg van een ruzie met een vriend.

Charlotte had veel last van het blaffen van de hond van de buurvrouw, zowel overdag als 's nachts. De woningbouwvereniging adviseerde haar om te bellen met de politie of de wijkagent. In het begin belde Charlotte de politie als de hond blafte. Een gesprek met de buurvrouw veranderde niets aan de situatie. Daardoor begon Charlotte steeds vaker te bellen (tot vijf keer per week). Ze voelde zich door de politie steeds minder serieus genomen en kreeg het gevoel dat ze maar lastig gevonden werd. Ze had het idee dat de politie niet begreep dat ze zich ook zorgen maakte over het welzijn van de hond. Op een gegeven moment werd Charlotte niet meer teruggebeld door de politie. Van de woningbouw begreep Charlotte uiteindelijk dat er niet genoeg klachten waren om een zaak tegen de buurvrouw te beginnen. Ze had graag gehad dat de politie haar had uitgelegd waarom ze niet kwamen op momenten dat ze dat wel beloofd hadden, of dat ze haar zelf hadden verteld waarom ze geen verdere actie konden ondernemen. Ook had ze gewild dat de politie een keer bij haar aan de deur was gekomen in plaats van alleen maar bij de buurvrouw. Nu voelt ze zich van het kastje naar de muur gestuurd door de verschillende organisaties, die haar uiteindelijk allemaal in de kou laten staan, haar niet op de hoogte houden en haar uiteindelijk het idee geven dat ze haar intenties niet begrijpen. Een terugkoppeling had haar kunnen helpen de zaak in ieder geval af te sluiten.

“Ik denk juist voor mensen met een lvb dat dat heel belangrijk is. Het is al zo onduidelijk en complex. Mensen met een lvb hebben duidelijkheid nodig, dat is het. Niet alleen van politie maar van iedereen.”

Charlotte is zich er overigens van bewust dat de politie niet aan haar stem kon horen dat ze een lvb heeft en ze heeft het zelf ook niet benoemd. Voor haar gevoel was het niet relevant: de politie gebruikte soms wel moeilijke woorden en zinnen zoals 'proces-verbaal' of 'we hebben geconstateerd dat de hond blafte', maar die snapte ze wel. Ze kan zich wel voorstellen dat ze daardoor overschat wordt.

Een hele andere ervaring met de politie had Charlotte toen ze bij een ex-vriend tijdens een ruzie een raam insloeg met haar blote hand. Als gevolg hiervan kwam de politie, waar ze erg van schrok. Ze had zich niet gerealiseerd dat dat het gevolg kon zijn van haar actie. Omdat ze gewond was geraakt bracht de politie haar naar het ziekenhuis. Ook daar bleek dat het voor haar moeilijk was om in te schatten wat de ernst van de zaak was. Gelukkig deed haar ex-vriend geen aangifte en werd ze na de behandeling op de huisartsenpost weer thuisgebracht door de politie. Onderweg vertelde ze hen over het wooncentrum, waar ze vervolgens midden in de nacht door de politie werd afgezet.

Charlotte heeft het gevoel dat ze in deze situatie goed is geholpen door de politie. Ze werd per slot van rekening door hen naar het ziekenhuis en vervolgens naar huis gebracht. Ook hebben ze haar goed uitgelegd wat de gevolgen zouden zijn geweest als er wel een aangifte zou zijn gedaan. Ook in dit geval heeft ze niet benoemd dat ze een lvb had, dat was volgens haar ook niet relevant. Ze heeft gedaan wat de politie zei toen ze zeiden dat ze weg moest gaan van het huis van haar ex-vriend. Ze kon de uitleg van de politie ook goed volgen. Toch zegt ze dat ze het een volgende keer misschien wel zou benoemen, want misschien had ze dan toch nog meer ondersteuning kunnen krijgen.

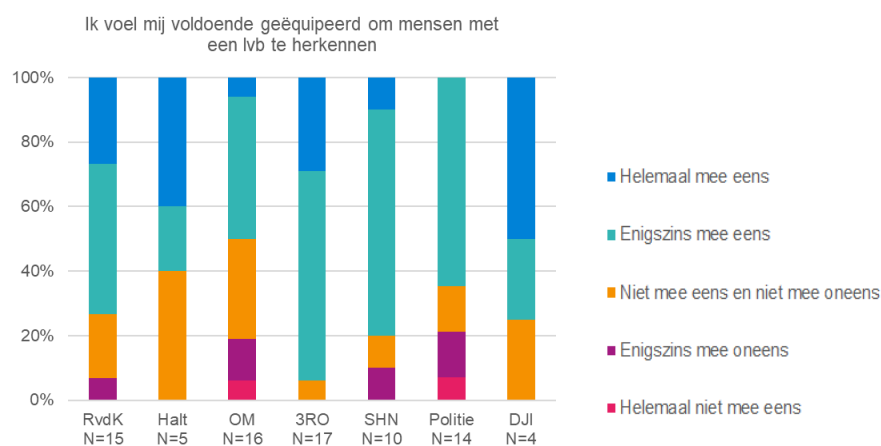
“Ik denk wel, stel dat ik ooit nog eens een situatie zou krijgen met een agent, dan denk ik wel dat op dat moment het moment is om begeleiding te bellen maar ook te proberen, als ik rustig blijf, om uit te leggen dat ik een lvb heb.”

4 Signaleren

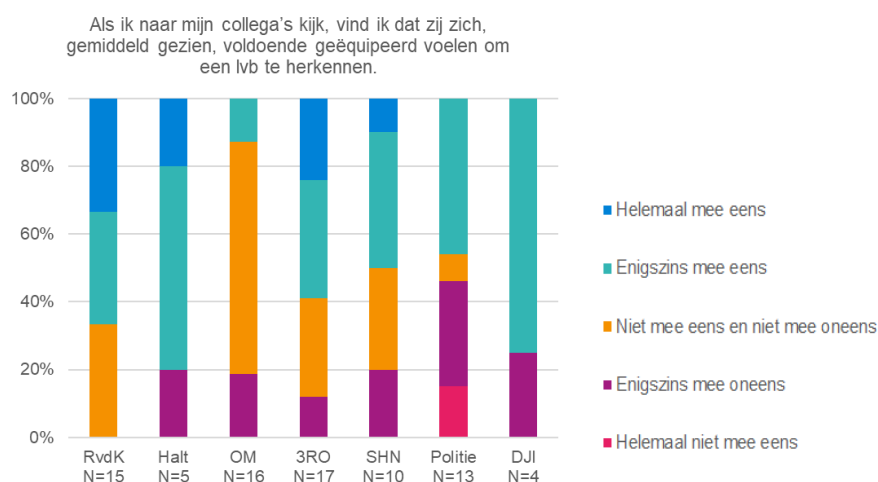
In dit hoofdstuk presenteren wij onze bevindingen op het thema signalering van lvb. We bespreken de mate waarin professionals zich geëquipeerd voelen in de signalering van een lvb, de bekendheid en het gebruik van de SCIL, andere manieren voor het herkennen van een lvb en knelpunten en successen die zich op dit thema voordoen.

4.1 Mate waarin professionals zich geëquipeerd voelen lvb te herkennen

Respondenten is in de enquête gevraagd naar de mate waarin zij zich geëquipeerd voelen om mensen met een lvb te herkennen. Respondenten hebben deze vraag vanuit hun eigen ervaring beantwoord (Figuur 4) en zij hebben deze vraag vanuit het perspectief van hun collega's beantwoord (Figuur 5).

Figuur 4. Mate waarin respondenten zich geëquipeerd voelen om mensen met een lvb te herkennen

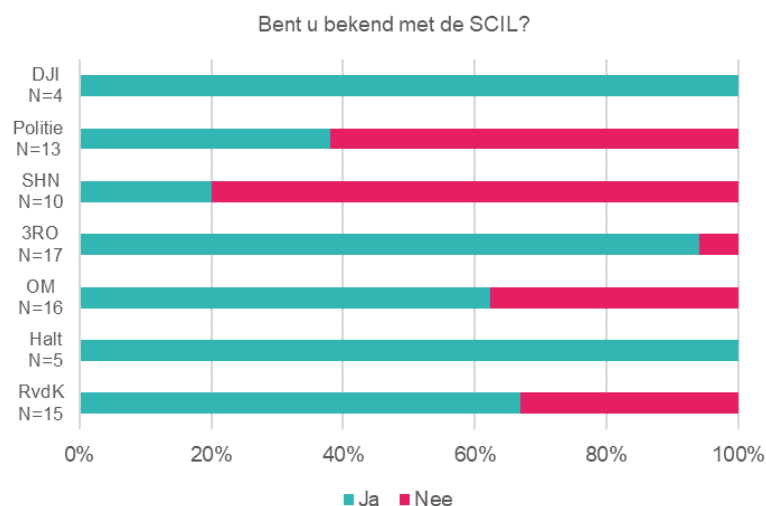
Figuur 5. Mate waarin respondenten vinden dat collega's zich geëquipeerd voelen om mensen met een lvb te herkennen

Uit Figuur 4 blijkt dat een ruime meerderheid van de respondenten het helemaal of enigszins eens is met de stelling dat zij zich voldoende geëquipeerd voelen om mensen met een lvb te herkennen. Deze groep respondenten is bij 3RO het grootst. De groep respondenten die het 'enigszins mee oneens' of 'helemaal niet eens' is met de stelling, is bij politie en OM het grootst. Het valt op dat wanneer we respondenten vragen om dezelfde stelling vanuit het perspectief van hun

collega's te beantwoorden hier een ander beeld uit naar voren komt. Uit Figuur 5 blijkt dat de groep respondenten die het 'enigszins mee oneens' of 'helemaal niet mee eens' is met de stelling een stuk groter is dan in Figuur 4.

4.2 Bekendheid en inzet van de SCIL

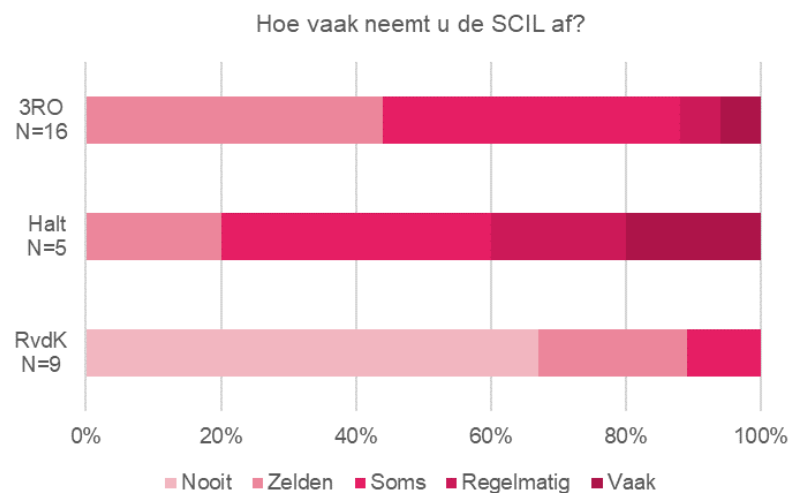
De SCIL is een screeningsinstrument dat snel een indicatie kan geven over of er lvb-problematiek speelt of niet. De uitkomst van de SCIL kan aanleiding geven voor verder onderzoek naar het denkvermogen van een verdachte. Respondenten is in de enquête gevraagd **of zij bekend zijn met de SCIL**.

Figuur 6. Bekendheid van de SCIL onder respondenten enquête

Uit Figuur 6 blijkt dat alle respondenten van DJI en Halt bekend zijn met de SCIL, en bijna alle respondenten van 3RO (94%). Respondenten van SHN en politie zijn het minst bekend met de SCIL. Bovenstaande bevindingen zijn te verklaren omdat alleen Halt, 3RO, de RvdK en DJI de SCIL afnemen om een lvb te signaleren. Deze organisaties kunnen ook vervolgonderzoek laten uitvoeren om een lvb definitief vast te stellen (zoals een IQ-onderzoek). Politie, OM en SHN werken niet met de SCIL. De hoofdreden hiervoor is dat zij het niet als deel van hun taak zien om een vermoeden van een lvb te signaleren. De politie geeft aan hier wettelijk ook niet de mogelijkheden voor te hebben.

Aan respondenten van Halt, 3RO en de RvdK (die tevens aangaven bekend te zijn met de SCIL en die aangaven dat de SCIL gebruikt wordt in hun organisatie) is gevraagd **hoe vaak zij de SCIL afnemen**. Uit Figuur 7 blijkt dat de groep respondenten die aangeeft regelmatig of vaak de SCIL af te nemen het grootst is bij Halt en 3RO, maar dat dit gemiddeld gezien nog weinig gebeurt. Bij Halt geven twee van de vijf respondenten aan dit regelmatig of vaak te doen. Bij 3RO scoort 12% van de respondenten deze vraag regelmatig of hoger. Bij Halt wordt er specifiek aandacht besteed aan het afnemen van de SCIL. Zij houden bij en maken inzichtelijk door welke medewerker en met welke frequentie de SCIL wordt afgenomen. Op basis van dit inzicht wordt binnen de teams van Halt besproken wat de overwegingen waren om in individuele casuïstiek al dan niet de SCIL af te nemen. Het valt op dat meer dan de helft van de respondenten van de RvdK aangeven nooit een SCIL af te nemen. Van DJI gaven alle respondenten aan dat zij bekend waren met de SCIL, maar slechts één respondent dat hier gebruik van wordt gemaakt in zijn of haar organisatie. Deze respondent gaf vervolgens aan dat hij of zij zelf nooit gebruik maakt van de SCIL.

Figuur 7. Mate waarin respondenten aangeven de SCIL af te nemen in de enquête (van de organisaties die werken met de SCIL)

In de verdiepende interviews werd bovenstaand beeld over de bekendheid en het gebruik van de SCIL binnen de verschillende organisaties door respondenten bevestigd. Zij geven aan dat er de afgelopen jaren binnen Halt richtlijnen en uitgangspunten zijn opgesteld ten aanzien van het afnemen van de SCIL. Bijvoorbeeld het uitgangspunt dat de SCIL wordt afgenomen bij alle jongeren tussen de 14 en 18 jaar die op vmbo-niveau of lager onderwijs volgen, tenzij er eerder een lvb is vastgesteld. De meerderheid van de respondenten van 3RO geeft aan soms, regelmatig of vaak een SCIL af te nemen. Respondenten van 3RO geven aan dat de SCIL geïntegreerd is in de RISC. De RvdK heeft zich voorgenomen het gebruik van de SCIL te stimuleren binnen de organisatie, door meer medewerkers de training over lvb in straf- en schoolverzuimzaken te laten volgen. Ook is de SCIL als optie ingebouwd in het registratiesysteem van de RvdK (het LIJ).

Ook is er binnen verschillende organisaties aandacht besteed aan het opleiden van professionals om te werken met de SCIL:

- Alle Halt-medewerkers zijn getraind op het afnemen van de SCIL door de Hogeschool Leiden;
- Bij 3RO is er een e-module specifiek over de SCIL. Medewerkers kunnen deze op vrijwillige basis volgen;
- In de training 'lvb in strafzaken en schoolverzuimzaken' van de RvdK is specifiek aandacht voor het afnemen van de SCIL. De RvdK wil het gebruik van de SCIL onder andere stimuleren door meer medewerkers deze training te laten volgen.

Respondenten uit alle organisaties die de SCIL gebruiken noemen in de verdiepende (groeps)interviews dat er **handelingsverlegenheid bestaat ten aanzien van de inzet van de SCIL**. Zij geven aan dat het voor professionals moeilijk is om over de SCIL te beginnen tegen een verdachte of client, en dat het sowieso moeilijk is om het gesprek aan te gaan over de mogelijkheid dat iemand een lvb zou kunnen hebben. Daarnaast wordt het hebben van te weinig tijd, het moeten verkrijgen van toestemming van de verdachte of diens ouders en het idee dat men zelf een lvb goed kan inschatten als reden genoemd waarom de SCIL niet wordt ingezet. Praktische trainingen voor medewerkers worden genoemd als een manier om meer zelfvertrouwen op te bouwen om het gesprek over een lvb aan te gaan.

“Ik kijk of ik aanwijzingen zie voor lvb. Als er duidelijk geen aanwijzingen zijn doe ik het niet. Is het bij iemand al door onderzoek bekend, dan doe ik het ook niet. Als beiden niet van toepassing zijn, doe ik het.” – respondent 3RO

4.3 Manieren waarop ketenpartners invulling geven aan het herkennen van een lvb

Naast het afnemen van de SCIL noemen respondenten in interviews ook andere manieren om mensen met een lvb te herkennen:

- a. Bij het (sociaal)verhoor van **politie**. De politie heeft de mogelijkheid om een sociaal verhoor af te nemen. In het sociaal verhoor is specifiek aandacht voor de context van de verdachte. Informatie met betrekking tot de woonsituatie, bij jongeren de school (de naam van de school kan bijvoorbeeld wijzen op speciaal onderwijs), of invulling van de dagbesteding kan een indicatie zijn voor een lvb. Omdat deze informatie onderdeel uitmaakt van het verhoor is deze contextinformatie relatief eenvoudig te delen met andere partners binnen de strafrechtketen. Politie heeft een 'standaardlijst' met onderwerpen opgesteld om op door te vragen in het sociaal verhoor om een goed beeld van de verdachte te krijgen. Respondenten van politie geven aan dat het belang van het doorvragen in een (sociaal)verhoor en de toepassing van deze 'lijst' nog niet bij alle politiemedewerkers voldoende bekend is en/of op het netvlies staat. Overige ketenpartners noemden in de focusgroepen ook dat het ontvangen van contextinformatie uit het sociaal verhoor belangrijke informatie kan bevatten voor het verder onderzoeken van een mogelijke lvb. Echter is deze informatie niet altijd aanwezig.
- b. Een lvb valt onder het wettelijk artikel **kwetsbare verdachte**.¹⁹ Dit betekent dat politie (de hulpofficier van justitie) bij aanhouding van een verdachte moet toetsen of de betreffende persoon onder de noemer van 'kwetsbare verdachte' valt. Mede op basis hiervan kan de verdachte specifieke rechtsbescherming krijgen of kan politie besluiten om gespecialiseerde medewerkers in te zetten voor het verhoor. Het toetsen op kwetsbaarheid kan een belangrijke activiteit zijn in het herkennen van een lvb. Het is bij respondenten onduidelijk in welke mate deze toets in de praktijk plaatsvindt. Ook kan informatie gedeeld door partners op ZSM er juist voor zorgen dat een gespecialiseerde medewerker wordt ingezet voor het verhoren van een kwetsbare verdachte (met een lvb). Respondenten geven aan dat deze informatie niet altijd (op tijd) bij de verantwoordelijke politiemedewerkers terecht komt.
- c. **3RO** geeft aan dat zij in de gesprekken die zij voeren met verdachten, in het kader van de advisering, steeds meer aandacht hebben voor lvb. Wanneer 3RO tijdens de advisering een (vermoeden) van een lvb constateert wordt dit benoemd in het advies dat zij opstellen voor het OM. Respondenten van het OM geven aan dat het onderwerp 'lvb' nog beperkt terugkomt in de adviezen van 3RO.
- d. Wanneer een verdachte vaker in aanraking is gekomen met het strafrecht kan vanuit eerdere delicten **informatie over een (vermoeden van) een lvb bij ketenpartners** beschikbaar zijn.
- e. Respondenten van het OM geven aan dat de '**knuligheid**' van een delict ook kan wijzen op de aanwezigheid van een lvb.
- f. Enkele respondenten geven aan dat wanneer een jeugdige verdachte is opgenomen in de '**Verwijsindex risicjongeren**'²⁰ hierin staat vermeld welke (hulpverlenings)organisaties betrokken zijn bij de betreffende verdachte. Betrokkenheid van bepaalde hulpverlening kan ook een indicatie zijn voor een lvb.

4.4 Verzamelen en delen van contextinformatie bij een vermoeden van lvb

Zoals voorgaande paragraaf laat zien is contextinformatie een belangrijk bron om een lvb te herkennen. Vrijwel alle respondenten geven in de (groeps)interviews aan dat het delen van informatie tussen ketenpartners binnen de strafrechtketen goed verloopt. Het is volgens respondenten over het algemeen goed mogelijk om de informatie die zij willen delen ook te kunnen delen met andere ketenpartners. Dit punt wordt volgens respondenten versterkt wanneer het gaat om het delen van contextinformatie over zaken die instromen op ZSM. Respondenten noemen hiervoor onder andere de volgende redenen: partners zitten fysiek bij elkaar, ketenpartners en de betrokken medewerkers kennen elkaar goed, er zijn diverse protocollen en richtlijnen beschreven gericht op het delen van informatie op ZSM.

¹⁹ Artikel 28b WvS.

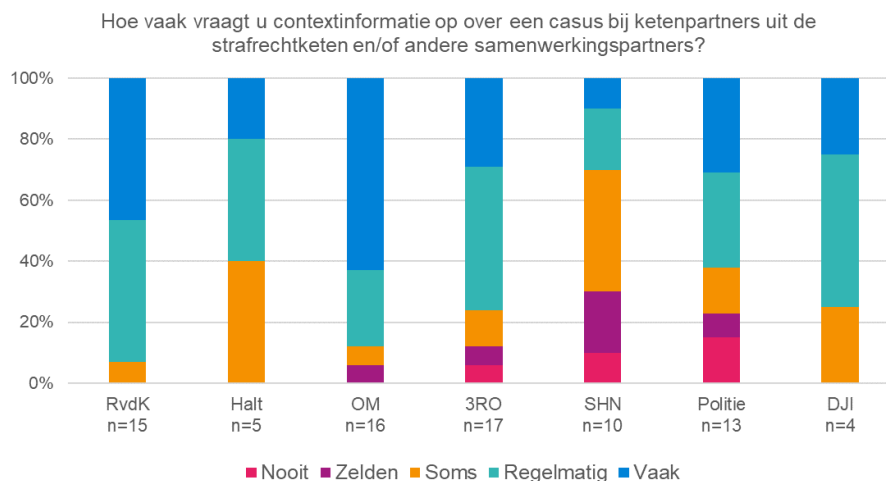
²⁰ <https://vng.nl/artikelen/verwijsindex-risicjongeren-vir>.

“Het delen verloopt soepel, zeker binnen de ZSM afdeling. Dit met name omdat iedereen weet wat een lvb is en het belang van erkenning ervan inziet. Naar partners binnen de politieorganisatie verloopt het soms minder soepel, omdat de kennis over het onderwerp daar minder groot is.” – respondent politie

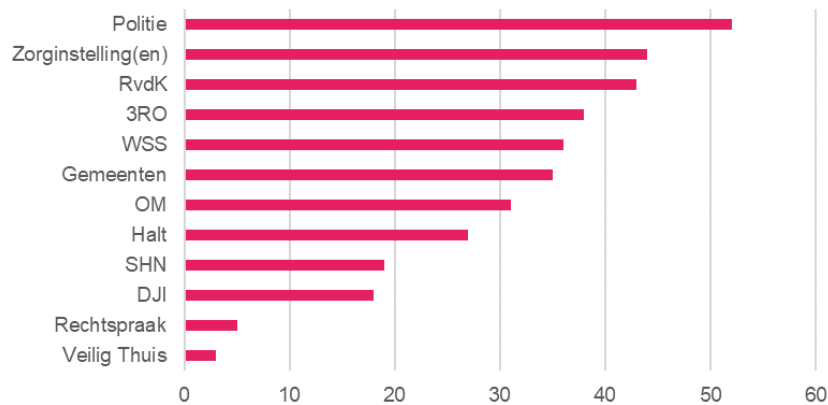
Tegelijkertijd noemen respondenten ook knelpunten in het delen van informatie. Met name de AVG wordt als belemmering genoemd in het delen van informatie. Daarnaast wordt aangegeven dat de uitslag van de SCIL als medische informatie of een diagnose wordt beschouwd en dit niet zomaar gedeeld kan worden. Wanneer we in interviews en focusgroepen hierop doorvragen geven respondenten aan dat dit knelpunt zich met name voordoet bij het delen van informatie met partners buiten de justitieketen. Zoals met een zorgaanbieder of een organisatie in het sociaal domein. Respondenten geven aan dat het voor medewerkers niet altijd duidelijk is welke informatie ze onder welke voorwaarden wel of niet mogen delen. Zij geven daarbij aan dat de trainingen die hierop zijn aangeboden (gericht op AVG) helpend zijn maar na verloop van tijd ook wegzakken.

In de enquête is aan respondenten gevraagd hoe vaak zij contextinformatie over een casus opvragen bij ketenpartners uit de strafrechtketen en/of andere samenwerkingspartners. Uit Figuur 8 blijkt dat de organisaties die het vaakst informatie bij ketenpartners opvragen het OM en de RvdK zijn. SHN vraagt relatief het minste informatie op over casussen. Dit is te verklaren vanwege de focus van SHN op het slachtoffer in plaats van op de verdachte.

Figuur 8. Mate waarin respondenten contextinformatie opvragen bij ketenpartners over een casus

Respondenten hebben in de enquête ook aangegeven bij welke organisaties zij informatie opvragen in het kader van het thema lvb (zie Figuur 9). Respondenten noemen de politie het meest als organisatie waar zij contextinformatie opvragen. Ook vragen ze relatief vaak contextinformatie op bij zorginstellingen en gemeenten. In focusgroepen schatten respondenten in dat dit met name betrekking heeft op het opvragen van contextinformatie bij ggz-aanbieders (vanuit de zorginstellingen) en bij zorg- en veiligheidshuizen (vanuit de gemeenten).

Figuur 9. Ketenpartners bij wie respondenten contextinformatie opvragen

4.5 Succesfactoren en knelpunten

De volgende punten dragen volgens respondenten die we hebben gesproken in de (groeps)interviews bij aan een tijdige signalering van lvb:

- Het organiseren van trainingen gericht op het bespreekbaar maken van een lvb en het eventueel afnemen van de SCIL;
- Het opstellen van duidelijke richtlijnen en uitgangspunten ten aanzien van het afnemen van een SCIL, dit zorgt voor duidelijkheid richting medewerkers;
- Sturing op het afnemen van een SCIL, zoals het voorbeeld dat Halt bijhoudt hoe vaak de SCIL wordt afgenomen en hierover het gesprek aangaat met medewerkers;
- Onderlinge afstemming tussen ketenpartners over de situatie van de verdachte. Op ZSM is hiervoor over het algemeen meer ruimte. Dit heeft volgens enkele respondenten een positief effect op de herkenning van mensen met een lvb.

Deze respondenten noemen een aantal belemmeringen voor het tijdig signaleren van een lvb:

- Beperkte tijd is een veelgenoemde belemmering in het tijdig signaleren van een lvb. Op ZSM is bijvoorbeeld sprake van een korte doorlooptijd waardoor er weinig ruimte is om met de verdachte te spreken;
- Gebrek aan contextinformatie over verdachten die voor de eerste keer zijn aangehouden en het strafrecht (dreigen) in (te) stromen;
- Een gebrek aan een reclasseringsrapportage of een adviesrapport van de RvdK, niet in alle zaken is (onder andere vanwege capaciteitsoverwegingen) tijdig een adviesrapportage beschikbaar;
- Handelingsverlegenheid onder medewerkers.

Mensen met een lvb aan het woord: Jasper

Jasper is 18 jaar en woont met zijn pleegouders in een huis met veel weilanden eromheen. Een heel rustgevende plek, noemt hij het zelf. Jasper is in zijn vrije tijd veel met muziek bezig, met hiphop, en schrijft heel graag teksten. Hij heeft in het afgelopen jaar een aantal keren contact gehad met justitie. Over het waarom vertelt hij ons niet, maar hij wil wel, samen met zijn jeugdreclasserder, vertellen over hoe het contact met de verschillende ketenpartners voor hem is geweest. Jaspers ervaringen met de strafrechtketen zijn doorgaans niet heel positief.

“Ik kan sowieso nooit goed met de politie opschieten. Ze kleineren je heel erg, bijdehand vooral. En ze doen alsof ze boven jou staan zeg maar, dat jij niks waard bent. Schelden, onnodig aanraken, duwen. Onderweg naar de luchtplaats tackelen. Dat heb ik vaak zat meegemaakt. Ik heb ook wel eens een aanhouding gehad dat ze je gelijk op de grond gooien, gelijk met een knie in je nek. Gewoon zo'n soort geweld, dat is eigenlijk niet normaal.”

Jasper heeft ook wel eens met een agent te maken gehad waarbij het anders was, waarbij hij wel het gevoel had met respect bejegend te worden. Jasper vertelt dat hoe hij zich behandeld voelt veel invloed heeft op hoe hij zich vervolgens gedraagt. De politie weet doorgaans niet dat ze te maken hebben met iemand met een lvb. Hij vindt dat ook logisch: je kan het niet zien, en hij vindt het zelf ook raar om te zeggen: ik heb een lvb. Het gevolg is dat hij regelmatig overvraagd wordt, bijvoorbeeld tijdens het verhoor, doordat er “moeilijke taal” gebruikt wordt. Jasper geeft aan dat hij dan ook niet elke keer wil zeggen dat hij het niet snapt. Het gevolg is dan soms dat hij helemaal niks meer zegt en de verhoorder niet de informatie krijgt die hij zoekt.

“Als ze mij moeilijke vraag stellen, dan reageer ik vaak niet. Dan wist ik gewoon niet wat ik moest zeggen. En dan vinden ze me ongeïnteresseerd. Dat hadden ze heel vaak bij mij: ongeïnteresseerd.”

Jasper heeft twee keer voor de rechter gestaan. Daar zou volgens Jasper wel bekend moeten zijn dat hij een lvb had: hij kreeg ook toen immers al begeleiding van de William Schrikker Jeugdreclassering. Hij heeft niet het gevoel dat hier rekening mee werd gehouden. Hij vond dat de OvJ de eerste keer erg negatief over hem was. Dit riep veel boosheid bij hem op. De rechter stelde moeilijke vragen volgens Jasper. Het was niet zozeer dat hij de woorden niet begreep, maar dat hij het antwoord niet wist. En als Jasper op een vraag antwoordde ‘dat weet ik niet’, vroeg ze steeds lang door en zei dingen als: ‘denk nog even na, je weet het vast wel’. Toen hij aangaf ‘kortsluiting’ te hebben, ging de rechter wel te rade bij de jeugdreclasserder. Die raadde aan even over te schakelen naar iemand anders. Dat hielp Jasper wel om weer tot rust te komen.

Jasper had het gevoel dat de rechter na de interventie van de jeugdreclasserder meer haar best deed om de dingen die ze zei duidelijk uit te leggen. Ook tijdens de tweede zitting werd er meer rekening gehouden met zijn lvb. Jasper had het gevoel dat hij de officier en de rechter beter begreep, en had het idee dat ze zich misschien wat meer hadden voorbereid. Jasper heeft twee reclasseringsmedewerkers gehad. De eerste kreeg een andere baan, maar daar was Jasper niet rouwig om: hij had niet het gevoel dat hij een klik had.

“Die andere had me allemaal regels opgelegd, maar daar heb ik me eigenlijk bijna niet aan gehouden. Contact was gewoon niet goed. Hij nam gewoon niet vaak contact op ofzo, ik had zijn nummer eerst niet eens, en als ik belde nam hij vaak niet op. Ik had niet echt een klik met hem of zo.”

Met zijn huidige reclasseringswerker is hij wel heel blij. Hij heeft het idee dat zij goed met hem meedenkt en dingen goed uitlegt, net zo vaak als nodig is. Hulpmiddelen voor de communicatie gebruikt ze eigenlijk nooit. De eerste reclasseringswerker was wel eens met weekschema's begonnen, maar dat was niks geworden. Wat misschien wel het belangrijkste is voor Jasper is dat zijn huidige reclasseringswerker goed bereikbaar is wanneer hij een vraag heeft, ook via WhatsApp.

5 Communicatie

Met de bevindingen in dit hoofdstuk beantwoorden wij de onderzoeksvragen op het thema communicatie met en bejegening van mensen met een lvb. We beschrijven de ontwikkelde communicatietools en het gebruik daarvan, de mate waarin professionals zich momenteel geëquipeerd voelen in de communicatie met mensen met een lvb en tot slot de belangrijkste knelpunten en succesfactoren daarbij.

5.1 Tools voor communiceren met mensen met een lvb

Ketenpartners hebben (vanuit de landelijke werkgroep) veelal in samenwerking met de WSS diverse **communicatietools** ontworpen die specifiek gericht zijn op het communiceren met mensen met een lvb. In Tabel 3 is op basis van de documentstudie een inventarisatie van de tools weergegeven. Daarnaast wordt in de diverse handreikingen die de organisaties tot hun beschikking hebben ten aanzien van het thema lvb aandacht besteed aan omgang met mensen met een lvb. Hierin worden bijvoorbeeld tips gegeven die kunnen helpen in de (non-)verbale en schriftelijke communicatie richting deze doelgroep.

Tool	Beschrijving	Organisaties waar tool beschikbaar is	Link naar website
Basistool Strafrechtketen	Bestaat uit een kaarten set met eenvoudige pictogrammen voor veelvoorkomende begrippen uit de strafrechtketen, een tool om schaalvragen te ondersteunen en de online Moeilijke Woordenlijst Strafrechtketen.	<ul style="list-style-type: none"> • 3RO • Halt • OM • RvdK 	Basistool Strafrechtketen
Voorlichtings-filmpjes over het strafproces	In deze filmpjes worden verschillende onderwerpen, zoals opgepakt worden, het voorarrest, OM-afdoening, straf en bijzondere voorwaarden, op een eenvoudige manier uitgelegd.	<ul style="list-style-type: none"> • 3RO • OM • Politie • RvdK 	Voorlichtingsfilmpjes
Toolbox Jeugdreclassering voor lvb jongeren	Laagdrempelige visuele hulpmiddelen (onder andere delictenkaart en fotoboekje strafzitting) om het gesprek met jongeren met een lvb te ondersteunen.	<ul style="list-style-type: none"> • 3RO • RvdK 	Toolbox Jeugdreclassering
Risicospiegel	Tool waarmee samen met (lvb-) cliënt zijn situatie op een begrijpelijke manier in beeld wordt gebracht. Alle leefgebieden zijn opgenomen in een praktische kaartenset.	3RO	Risicospiegel
Folders / informatiemateriaal lvb-proof gemaakt	Folders/informatiemateriaal dat aan verdachten/delinquenten wordt gegeven is qua taalniveau en weergave (denk aan het gebruik van pictogrammen) aangepast op lvb-niveau.	<ul style="list-style-type: none"> • 3RO • DJI (voornemens) • Halt • RvdK • OM (brieven B1 niveau) • SHN (brieven B1 niveau) 	

Tabel 3. Inventarisatie communicatietools

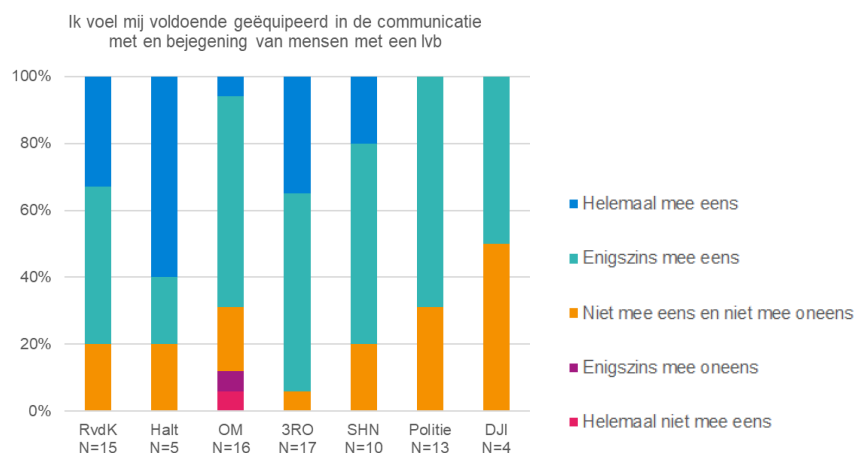
In de interviews met respondenten is gevraagd naar het gebruik van de hiervoor genoemde communicatietools. Het algemene beeld is dat de tools nog beperkt wordt toegepast in de praktijk. Respondenten geven aan dat omvangrijke handreikingen niet vaak geraadpleegd worden. Daarnaast geven respondenten aan dat professionals die al langer in het vak zitten ook sneller geneigd zijn om te vertrouwen op hun eigen werkervaring en gesprekstechnieken, en daarom minder gebruik maken van de beschikbare tools. Ook het feit dat mensen met een lvb nog niet altijd herkend worden is volgens respondenten een reden waarom de communicatietools beperkt toegepast worden. Respondenten noemen de pictogrammenset het meest als tool die zij gebruiken in de praktijk. Ook de filmpjes met uitleg over het strafproces worden vaker ingezet. In de interviews met mensen met een lvb is niet naar voren gekomen dat bovenstaande communicatietools zijn ingezet in verhoren of gesprekken met ketenpartners gedurende het strafproces.

5.2 Aandacht in opleidingen

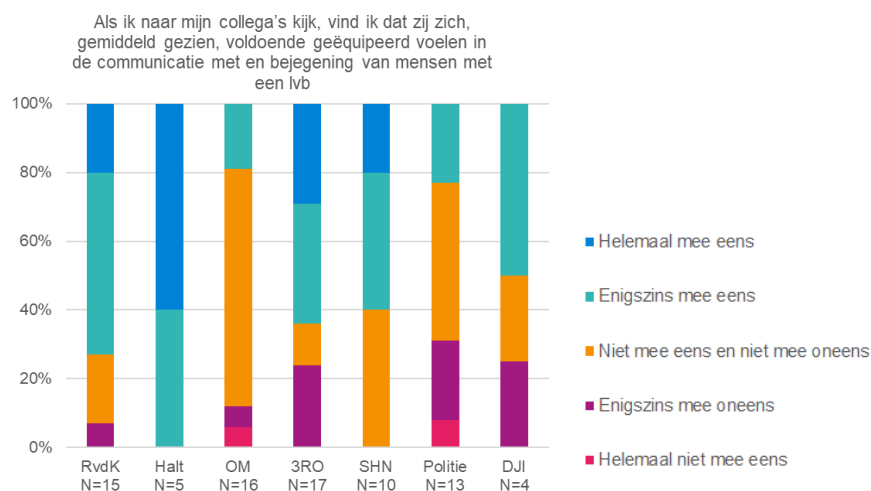
Naast het beschikbaar stellen van de specifieke tools besteden ketenpartners in opleidingen en trainingen ook aandacht aan communicatie met mensen met een lvb. Er zijn bijvoorbeeld e-modules en specifieke trainingen ingericht op het thema. Ook kunnen medewerkers van 3RO, Halt en de RvdK tijdens trainingen met elkaar of met een acteur oefenen met het in gesprek gaan met iemand met lvb.

5.3 Mate waarin respondenten zich geëquipeerd voelen in de communicatie en bejegening van mensen met een lvb

In de enquête is aan respondenten gevraagd in welke mate zij zich geëquipeerd voelen in de communicatie met- en bejegening van mensen met een lvb. Respondenten hebben deze vraag vanuit hun eigen ervaring beantwoord (Figuur 10) en zij hebben deze vraag vanuit het perspectief van hun collega's beantwoord (Figuur 11). Uit deze bevindingen blijkt dat de groep respondenten die het helemaal of enigszins eens is met de stelling groter is wanneer zij de vraag voor henzelf beantwoorden dan wanneer zij de vraag vanuit het perspectief vanuit hun collega's beantwoorden. Het valt op dat alleen (enkele) respondenten van het OM aangeven het 'enigszins oneens' of 'helemaal niet mee eens' te zijn met de stelling waar het henzelf betreft.

Figuur 10. Mate waarin respondenten zich geëquipeerd voelen in de communicatie/bejegening met mensen met een lvb

Figuur 11. Mate waarin respondenten vinden dat collega's zich geëquipeerd voelen in de communicatie/bejegening met mensen met een lvb

5.4 Succesfactoren en knelpunten

Als **succesfactor** wordt genoemd dat het belangrijk is om veel te oefenen in de communicatie met een persoon met lvb. De beschikbaarheid van de tools, filmpjes en beschikbare informatie per ketenpartner kan eraan bijdragen dat communicatie met mensen met een lvb plaatsvindt op hun niveau. Het gebruik hiervan kan echter nog meer gestimuleerd worden. Als belangrijkste **knelpunt** in de communicatie wordt genoemd dat een lvb niet altijd wordt gesignaleerd en dat zodoende de communicatie ook niet wordt aangepast.

“Het toepassen van gesprekstechnieken en oog hebben voor diegene die voor je zit van groot belang. Ik ben van mening dat ik dat doe. Ik denk daarnaast wel dat er altijd verbetering mogelijk is. Het strafproces uitleggen in makkelijk begrijpbare taal, kan soms lastig zijn. Ik denk dat hierin nog een verbetering te maken is.” – respondent SHN

Mensen met Ivb aan het woord: Suzan

Suzan is een vrouw van rond de 30. Ze woont in een 24-uurs woonvoorziening, heeft een licht verstandelijke beperking, maar is ook ernstig lichamelijk beperkt. Ze vertelt dat dat eigenlijk haar grootste beperking is, die haar ook heel kwetsbaar maakt. Suzan is meer dan een jaar voordat wij elkaar spreken misbruikt door een medewerker. De teamleiding van de woonlocatie heeft hiervan aangifte gedaan. Suzan mocht niet mee, terwijl ze dat wel heel graag had gewild: het was immers haar verhaal. Doordat haar verteld werd dat ze niet mee mocht, voelde ze zich erg onbegrepen, buitengesloten en boos. Het duurde vier maanden voordat Suzan zelf gehoord werd door de politie. Waarom dit zolang duurde weet ze eigenlijk nog steeds niet. Al die tijd werd er niet met haar gesproken over het incident en kreeg ze geen traumatherapie.

“Totdat je gehoord wordt krijg je eigenlijk geen informatie te horen, en dat maakt je heel boos. Want het gaat over jou. Mensen mogen schijnbaar niet zoveel vragen, maar dan moeten ze ook vertellen waarom dat niet mag, en dat hebben ze niet gedaan. Dan krijg je heel veel agressie.”

De enorme stress die dit oplevert leidde bij Suzan tot herhaalde zelfverwonding. De boosheid en het wantrouwen die deze periode veroorzaakte hebben de relatie met haar begeleiders blijvend beschadigd. De dag voor het verhoor kwam de politie bij Suzan thuis. De agenten hadden informatiemateriaal bij zich en legden goed uit wat haar de volgende dag op het bureau te wachten stond en wat er daar van haar verwacht werd. Ze vond het belangrijk dat de politie niet in uniform kwam: anders had het voor haar gevoel net geleken alsof zij iets misdaan had. Maar ook bij dit gesprek heeft zij niet de regie:

“Ik vond het niet fijn dat bij het eerste gesprek de begeleiding aanwezig moest zijn. Dat wilden de politie en de begeleiding, omdat ik sinds het incident soms wegval-momenten heb. Ik heb tegen die politievrouw gezegd dat ik niet wilde dat ze erbij waren, maar daar werd niet naar geluisterd omdat het zo met de politie afgesproken was.”

Voor het verhoor ging Suzan met een begeleider naar het politiebureau. Achteraf vindt ze het raar dat ze geen keuze leek te hebben wie ze mee nam: het leek begeleiding of niks. Na een rondleiding door het bureau kwam ze in de verhoorkamer, een kamer met een camera. Pas toen begreep ze dat de begeleider het verhoor niet zou kunnen horen: ze kon hier dus wel vrijuit spreken. Als ze dit eerder had geweten had dat veel stress gescheeld.

Het gesprek met de verhoorders voelde wel goed. Er wordt uitgebreid aandacht besteed aan de gevolgen van haar lichamelijke beperking. Over haar Ivb, en wat dit betekent voor het gesprek, werd daarentegen helemaal niet gesproken. Suzan denkt dat de politie dit misschien met de begeleiding heeft besproken, maar dat weet ze ook niet zeker. Ze had wel het gevoel dat ze de vragen van de politie goed begreep. Tijdens het verhoor maken zowel de politie als Suzan gebruik van tekeningen om dingen goed uit te leggen.

“Ik vond het fijn dat zeiden dat ik alle tijd mocht nemen. Ik heb daar drie uur gezeten, dat was niet fijn, maar het was wel fijn dat je niet op de klok hoeft te kijken. Ik vond het een heel fijn persoon om mee te praten, die heeft ook echt goed uitgelegd wat ze ermee gingen doen. Dat hebben ze echt wel goed gedaan.”

Naar aanleiding van de aangifte kreeg Suzan een brief van SHN. Ze vond dit een duidelijke brief, net zoals de website van SHN erg toegankelijk en duidelijk was. Ze heeft daarna nog een paar keer contact gehad met een juridisch adviseur. Die hebben haar kunnen helpen, maar hulp krijgen duurde voor haar gevoel wel steeds heel lang. Ook moest ze soms ingewikkelde keuzes maken, bijvoorbeeld of ze een advocaat wilde of niet, terwijl ze het door de emoties die dit opriep soms moeilijk vond om goed te luisteren. Ook had ze het fijn gevonden als SHN een keer thuis zou zijn gekomen om dingen rustig te bespreken.

Laatst is Suzan gebeld door het OM dat ze genoeg bewijs hebben om de zaak voor de rechter te krijgen. Ze is blij dat ze genoeg bewijs hebben, maar toen ze hoorde hoe lang het nog gaat duren werd ze minder vrolijk. Suzan vindt dat het allemaal erg lang duurt. Ze heeft net een nieuwe advocaat, die moet ze nu ook weer alles vertellen. Ze vertelt, dat als ze er nu zo op terugkijkt, dat ze niet weet of ze een volgende keer wel aangifte zou doen: omdat het zolang duurt, omdat je geen therapie krijgt tot je gehoord bent, omdat je het alsmaar maar niet af kan sluiten.

6 Intervenieren

In dit hoofdstuk behandelen we de interventies specifiek voor mensen met een lvb die momenteel beschikbaar zijn en de manier waarop er in de strafoplegging rekening gehouden kan worden met een lvb.

6.1 Beschikbare interventies

Er zijn specifieke interventies beschikbaar voor mensen met een lvb. In het onderzoek hebben we de volgende opgehaald:

- a. De justitiële interventie **CoVa-plus** is een cognitieve vaardigheidstraining voor de lvb-doelgroep onder de reclasseringspopulatie. CoVa-plus is een sociale probleemoplossingstraining met aandacht voor zelfbeheersing, geïntegreerd met een oplossingsgerichte aanpak. Middels CoVa-plus krijgen deelnemers vaardigheden aangeleerd om in sociale situaties tot prosociaal gedrag te komen;
- b. **Stap voor Stap** is een methode die zich richt op crimineel gedrag in combinatie met middelengebruik die lvb-proof is en wordt ingezet door de reclassering. Het betreft een korte, geprotocolleerde en laagdrempelige training, bedoeld om de motivatie op gedragsverandering te vergroten;
- c. De leerstraf **So-Cool** is een individuele sociale en cognitieve vaardigheidstraining voor jongeren met lvb, met als doel het vergroten van sociale vaardigheden, sociale probleemoplossing en het zelfvertrouwen van jongeren. Onder andere de RvdK zet deze training in;
- d. De leerstraf **TACt Plus** is een individuele agressie-controle-training voor jongeren met lvb die één of meer (agressieve) delicten hebben gepleegd en waar agressie in het dagelijkse leven een (grote) rol speelt. De training is gericht op het aanleren van sociale vaardigheden in combinatie met morele regels en het aanleren van cognitieve zelfcontrole. De training wordt onder andere ingezet door de RvdK.

Een respondent geeft aan dat er voor de CoVa-plus interventie een minimumstraf geldt, waarboven deze pas (aanvullend) ingezet kan worden. Zij zou echter graag zien dat deze ook ingezet wordt voor mensen met een lvb die een lagere straf hebben gekregen, omdat cliënten hier veel baat bij kunnen hebben in het dagelijks leven. Een alternatief zou het ontwikkelen van een laagdrempeligere versie van deze training kunnen zijn.

Naast de bovengenoemde interventies zijn er ook drie penitentiaire inrichtingen in Nederland (Almelo, Leeuwarden en Zaanstad) die een speciale afdeling hebben ingericht voor mensen met een lvb, zodat er meer aandacht kan worden besteed aan deze groep. Wanneer een extramuraal traject gestart wordt kunnen medewerkers van PI's ook ambulante behandelorganisaties inschakelen die specifieke expertise hebben op het gebied van lvb.

6.2 Aandacht voor lvb in strafoplegging en in toezicht

In het interview met een respondent van het OM, geeft zij aan dat het belangrijk is om bij het opleggen of vorderen van een sanctie rekening te houden met het feit of iemand een lvb heeft. Wanneer dit aan de orde is, is het volgens deze respondent nog belangrijker om goed naar de context van de verdachte te kijken en mee te nemen wat de sanctie betekent voor de betreffende persoon. Het OM kan overwegen in het geval er sprake is van een lvb, de sanctie op maat aan te passen. Iemand met een lvb is makkelijker te beïnvloeden en kan minder goed de gevolgen van een beslissing overzien. Wanneer iemand een lvb heeft, kan dit daarom aanleiding zijn om bijvoorbeeld minder uur werkstraf op te leggen of een extra keer een waarschuwing te geven. In het interview met het OM benadrukt de respondent dat een (groot) deel van haar collega's naar haar mening bij mensen met een lvb nog te veel focus legt op de feiten, in plaats van op de context van de verdachte.

3RO, Halt, RvdK, DJI en OM zijn betrokken in de executiefase van het strafproces en zijn (deels) verantwoordelijk voor het houden van toezicht op de strafrechtelijke interventies. Respondenten van deze organisaties geven in de interviews aan dat wanneer er sprake is van een lvb zij maatwerk kunnen leveren in het toezicht van de opgelegde interventie. Dit betekent bijvoorbeeld dat medewerkers van Halt meer en kortere contactmomenten inplannen met jongeren met een lvb en jongeren intensiever begeleiden bij hun leeropdrachten. 3RO houdt bij het zoeken naar een plek voor een werkstraf (extra) rekening met de (on)mogelijkheden en competenties van cliënten. Het kan een uitdaging zijn om een geschikt project te vinden. Een respondent van het OM geeft aan dat wanneer er sprake is van een overtreding van een toezicht, zij iemand met een lvb 'eerder' geneigd is (nog) een waarschuwing te geven omdat deze groep soms onvoldoende de consequenties van hun gedrag kan overzien.

“Binnen de werkstraf hebben wij te maken met tijdsdruk in de zin van, een werkstraf heeft een eindtermijn. De ervaring is dat mensen met lvb-problematiek wat langer over een werkstraf doen. En wat meer duwtjes in de rug nodig hebben. Daarbij vind ik dat er weinig projecten beschikbaar zijn, waarbij er rekening gehouden wordt met deze doelgroep.” – respondent 3RO

Mensen met een lvb aan het woord: Peter

Peter is een man van in de 40. Hij woont momenteel zelfstandig, met ambulante ondersteuning vanuit een grote zorgorganisatie in de regio. Hij kan niet lezen en schrijven, maar heeft een betaalde baan en werkt fulltime. Hij vindt het belangrijk om zo zijn steentje bij te dragen. Peters broer woont in een 24-uursvoorziening vlakbij. Samen zitten ze in een sociaal netwerk waarbij ze soms in aanraking komen met 'verkeerde personen'. Peters begeleider beschrijft hem als een grote maar kwetsbare man: hij is erg beïnvloedbaar en vindt het moeilijk om feiten en fictie uit elkaar te houden. Soms blijft hij feiten verdraaien en komt daardoor niet meer uit zijn eigen verhaal.

Peter vertelt zijn verhaal liever niet zelf. Daarom spreken we met zijn begeleider, Vera, die hem de afgelopen tijd ondersteund heeft. Vera vertelt dat Peter op een gegeven moment benaderd werd door iemand uit zijn netwerk die Peter overtuigde zijn bankgegevens met hem te delen en die foto's maakte van Peters televisie. Deze man adverteerde deze televisie vervolgens op marktplaats, waarna verschillende mensen hiervoor een aanbetaling deden op Peters rekening. Peter moest het geld dat hij zo ontving pinnen en overhandigen aan zijn kennis.

Enkele mensen die de televisie wilden kopen zijn daadwerkelijk in Peters huis geweest; onduidelijk is hoe zij hier binnenkwamen. Ook stonden er op enig moment mensen bij Peter voor de deur om verhaal te halen. Peter heeft toen een keer zelf de politie gebeld en gevraagd om hulp. Hoe dit allemaal precies is gegaan weet Vera ook niet, maar Peter heeft haar wel verteld dat hij het prettig vond dat de politie kwam en dat ze toen ook nog even met hem hadden gesproken. Hij vond het belangrijk bevestigd te krijgen dat hij in deze zaak ook een slachtoffer was.

Toen duidelijk werd wat er precies speelde heeft de wijkagent een afspraak met een rechercheur op het hoofdbureau geregeld zodat Peter aangifte kon doen van dwang en afpersing. Deze rechercheur had al eerder met Peter te maken gehad, toen in verband met een zaak waarin Peters broer verdachte was, en is ook bekend met Peters sociale netwerk. Dit was voor Peter erg fijn. Vera en Peter zijn samen naar het hoofdbureau gegaan. Vera vertelt dat Peter erg gespannen was voor de aangifte. Vera heeft de indruk dat de rechercheur wel snapte hoe hij met iemand als Peter om moest gaan. Ze heeft het idee dat de rechercheur zich er vooral in zijn vraagstelling bewust van was dat hij rekening moest houden met Peters beperking. Ook voelde hij volgens haar goed aan dat Peter zo enorm gespannen was "dat ieder druppeltje de emmer kon doen overlopen".

"Het was enorm moeilijk voor hem, maar ik moet zeggen dat die man mijn client het gevoel gaf dat hij serieus gehoord is. Dat heeft hij als heel prettig ervaren. Hij bevestigde voor mijn client dat hij slachtoffer in deze is en dat is iets wat mijn client echt nodig had."

Waar Peter wel moeite mee had was dat, telkens wanneer hij een deel van zijn verhaal had verteld, dit eerst opgeschreven moest worden. Op die momenten zag Vera de spanning bij Peter steeds oplopen. Vera merkte dat Peter er niet altijd goed in slaagde het verhaal op de juiste manier te vertellen. Zo had hij moeite met het helder krijgen van de tijdlijn, waardoor het leek alsof hij thuis was geweest op het moment dat er mensen in zijn huis waren, terwijl hij op dat moment aantoonbaar op zijn werk was geweest. Vera besloot dit te corrigeren, maar dit leidde er wel toe dat Peter erg boos op haar werd tijdens het gesprek.

Er werd ook aangifte tegen Peter gedaan, door een deel van de mensen die geld hadden overgemaakt naar zijn rekening. De curator heeft het geld van een aantal van de gedupeerden teruggestort. De begeleiding heeft Peter geholpen de gedupeerden die contact met hemzelf opnamen te woord te staan en hen de situatie uit te leggen. Op het moment dat we Vera spreken liggen de aangiftes er nog denkt ze, maar helemaal zeker weet ze dat ook niet. Wat Vera betreft had deze andere kant van het verhaal wel wat meer aandacht mogen krijgen tijdens het gesprek met de rechercheur. Mogelijk had Peter er dan iets meer van geleerd, hoewel ze dat ook niet zeker weet. Ze heeft het gevoel dat cliënten wel vaak de hand boven het hoofd gehouden wordt. De zaak wordt ten tijde van ons gesprek nog verder onderzocht. Het feit dat de zaak nog niet is afgesloten drukt erg op Peter.

7 Ervaringen van mensen met een lvb in de strafrechtketen

In dit hoofdstuk gaan wij in op interviews die wij gehouden hebben met mensen met een lvb.²¹ Over het algemeen geven de respondenten aan dat ze met alle ketenpartners zowel positieve als negatieve ervaringen hebben gehad. Positieve ervaringen worden vaak omschreven als een rustige manier van communiceren, waarbij de tijd genomen wordt om dingen uit te leggen en waarbij de respondenten de kans krijgen om vragen te stellen. Terugkerende factoren die meespelen in negatieve ervaringen zijn het niet begrijpen van vragen in een verhoor of op zitting, het idee dat de procedure van tevoren niet voldoende was uitgelegd of een gevoel dat professionals een vernederende toon aansloegen. Bij geen van de daders was in de strafrechtketen de SCIL afgenomen. Voor een deel kan dit verklaard worden door het feit dat bij sommigen al gespecialiseerde hulpverlening ontvingen: het kan zijn dat dit bekend was een screening niet meer van belang geacht werd. Dit gold echter niet voor alle respondenten. Ook waren er geen indicaties dat de respondenten eenvoudiger voorlichtingsmateriaal hadden gekregen, of dat er tools waren ingezet ontwikkeld voor mensen met een lvb. Als de respondenten zelf herkenden dat er aanpassingen aan hun niveau van functioneren waren geweest dan was dit eigenlijk altijd op het gebied van de communicatie en bijgestelde verwachtingen.

7.1 Ervaringen met de politie

Veel respondenten hebben ervaring met de politie, en de meesten vertellen hier ook uitvoerig over. De ervaringen zijn wisselend, zowel voor de daders als voor de slachtoffers of mensen die anderszins contact hadden met de politie.

Bij slechts twee respondenten van de dertien respondenten die vertelden over hun ervaringen met de politie als verdachte lijkt het erop dat de politie wist of kon weten dat er sprake was van een lvb. Beide respondenten hadden niet het gevoel dat hier rekening mee werd gehouden.

Vier van de 'verdachten' waren overwegend negatief over (sommige) politieagenten. Zo vertelt een respondent door de politie voorgelogen te zijn toen ze vertelden dat ze geprobeerd hadden zijn advocaat te bellen, een ander vertelt over een in zijn ogen zwaar overtrokken reactie toen ze bij hem thuis kwamen in relatie tot verboden wapenbezit. Verder wordt erover gesproken dat de politie dingen verdraait, spelletjes speelt en probeert te provoceren. Dezelfde respondenten vertellen echter ook over uitzonderingen, waarbij agenten behulpzaam en welwillend waren.

“Ik kan sowieso nooit goed met de politie opschieten. Ze kleineren je heel erg, bijdehand vooral. En ze doen alsof ze boven jou staan zeg maar, dat jij niks waard bent. Schelden, onnodig aanraken, duwen. Onderweg naar de luchtplaats tackelen. Dat heb ik vaak zat meegemaakt. Ik heb ook wel eens een aanhouding gehad dat ze je gelijk op de grond gooien, gelijk met een knie in je nek. Gewoon zo'n soort geweld, dat is eigenlijk niet normaal. Dat is gewoon helemaal niet nodig.”

Vijf respondenten gaven aan dat je eigen houding ook een rol speelt in hoe de politie je behandelt. Zo beschreef een respondent dat hij twee keer erg hardhandig door de politie werd aangepakt, maar dat hij dit wel begreep omdat hij zelf erg veel boosheid liet zien. Een andere respondent vertelt hoe zijn frustratie over wat hij zag als onrechtvaardig gedrag van de politie ertoe leidde dat hij onterecht veroordeeld werd. Drie respondenten, ten slotte, waren positief over hoe de

²¹ Dit hoofdstuk is mede tot stand gekomen met de hulp van Nicole van Heugten, Iris Oeverhaus, Romy Lommerse, Jesse Vervoort en Daan van Heertum die allen stage liepen bij het lectoraat LVB en risicovol gedrag ten tijde van dit onderzoek.

politie hen als verdachten bejegend had. Zij hadden het gevoel dat de politie ook gewoon haar werk doet en hadden gevoeld dat ze de vragen konden stellen die ze hadden.

Degenen die als verdachte in contact waren gekomen met de politie beschreven verschillende situaties waarin dingen voor hen onduidelijk waren geweest of zij zich overvraagd gevoeld hadden. Zo beschreef een van de respondenten een situatie waarin hij niet wist wat er van hem verwacht werd omtrent de ontneming van zijn auto, en beschreef een ander niet te weten waarom hij gearresteerd was en weer een ander niet te hebben begrepen wat haar te wachten stond op het politiebureau. Een paar respondenten hadden het gevoel dat ze niet begrepen werden tijdens het verhoor, onheus te zijn bejegend tijdens het verhoor (vernederd, als leugenaar neergezet). Ook vertelde een respondent dat er tijdens het verhoor geen rekening werd gehouden met concentratieproblemen.

Zes respondenten kwamen in een andere hoedanigheid in aanraking met de politie. Ook hun ervaringen waren wisselend. Bij drie van hen was (waarschijnlijk) bekend dat het ging om iemand met een lvb. Bij twee van hen werd hier duidelijk rekening mee gehouden, met name tijdens het verhoor, door passende uitleg te geven, duidelijke vragen te stellen en ruimte te geven voor vragen van de respondent. Daar staat tegenover dat een van hen het gevoel had dat zij als gevolg van vooronderstellingen met betrekking tot haar beperking niet meer gekend werd in beslissingen die zij wel zelf had kunnen en willen maken. Zij had graag gezien dat de politie het gesprek met haar was aangegaan over de gevolgen van haar beperking, in plaats van zelf conclusies te trekken.

Vier van de mensen die niet als verdachte in aanraking kwamen met de politie voelden zich niet (altijd) serieus genomen en soms gekleineerd. Het lijkt erop dat onwetendheid over hun beperking leidde tot een verkeerde interpretatie van hun gedrag. Een respondent vertelde hoe ze na verschillende meldingen over burenoverlast steeds minder reactie kreeg van de politie. Een andere respondent had het gevoel niet geloofd te worden. Weer een ander had langdurig te maken met identiteitsfraude. Na een aantal positieve ervaringen met de politie voelde hij zich bij een vierde keer afgewimpeld:

“Ik vind die laatste politieagent, dat was nog een rang hoger dan de hoofdagent. Ik kwam daar aan en hij zat net achter die balie, en ik zeg tegen die agent: ik heb nieuw bewijs voor je, ik wil aangifte mogen doen. Ja, maar je hebt nou al aangifte gedaan, verander je [telefoon]nummer. Verander je nummer? Ik zeg: mooi niet. Misschien was het wel dat je het [aangifte] niet twee keer kan doen, maar als ik nieuw bewijs heb, dan wil je dat toch ook graag hebben? Ik werd zo, een beetje kortaf: verander je nummer, ga maar naar huis want we hebben al aangifte. Zo'n agent hoef ik niet te hebben.”

7.2 Ervaringen met het OM en rechters

Een meerderheid van de respondenten die we spraken over rechters heeft een positieve ervaring. Sommige rechters communiceren volgens hen duidelijk en tonen begrip. Er wordt door rechters niet alleen gekeken naar wat fout gaat, maar ook naar wat goed gaat. Het kan voorkomen dat rechters ingewikkelde juridische woorden gebruiken of moeilijke vragen stellen. Dit kan bij mensen met een lvb verwarring en onduidelijkheid veroorzaken, waardoor ze de vragen niet kunnen beantwoorden. Voor de respondenten is het belangrijk dat de procedure goed wordt uitgelegd en dat er ruimte is om vragen te stellen. Daarvoor is het wel nodig dat de lvb herkend wordt. Dit is niet altijd het geval, waardoor bijvoorbeeld de (jeugd)reclasseerder moet interveniëren, of de verdachte zelf uitleg moet geven:

“Ik kreeg het gevoel dat ze mijn dossier niet eens lezen maar alleen kijken naar wat je uit hebt gespookt. Ik heb wel eens gehad dat de rechter zei dat het niet in mijn dossier staat, maar dat ik het wel had gezegd. Dat is heel frustrerend. En dan moet je geluk hebben met een rechter die naar je luisteren en je uit laten praten. Maar je hebt ook genoeg rechters die je afkappen.”

Het gaat dus niet altijd goed. De procedures zijn niet altijd duidelijk en kunnen iemand met een lvb overvallen, zoals wanneer er onverwacht publiek aanwezig is bij de zitting. Een respondent vertelde hoe hij dichtklapte door de vragen van de rechter: niet doordat hij de woorden niet begreep, maar doordat hij het antwoord niet wist. Hij voelde zich hierin niet begrepen. Deze respondent gaf aan dat rechters wel een keer een andere vraag kunnen stellen om te kijken of je het antwoord daarop wel weet, maar dat ze niet steeds moeten doorgaan op dezelfde vraag als je al hebt aangegeven dat je het niet weet. Een andere respondent had erg veel last van de focus op het verleden (en de lange duur van de zitting):

“Er wordt in de rechtbank constant over het verleden, verleden, verleden gepraat. Ik snap dat ze mijn dossier dan voorlezen en ik baal ook van de dingen die ik heb gedaan, maar daar ben ik al voor gestraft. Waarom wordt het dan constant weer naar boven gehaald? De rechtbank duurt normaal gesproken geloof ik 2 uur, maar ik ben na een half uur weggelopen en ik zei: ‘kijk maar wat je doet, sluit me maar op’.” – Luc

De officieren van justitie hebben doorgaans een beduidend minder positieve indruk achtergelaten bij de respondenten die als verdachte te maken hebben gekregen met de OvJ. Veel van hen hebben het gevoel dat de OvJ's per definitie een negatieve houding hebben ten opzichte van de verdachte en hun oordeel al gereed hebben. De opsomming van wat er allemaal niet goed is gegaan wordt als erg vervelend ervaren.

“Toen bij de rechtbank, de officier krijgt dan het woord. De officier is altijd negatief, jij bent het zwarte beeld van de officier. Er komt niks goeds uit zijn mond. Letterlijk niks, alleen maar slechte dingen die je hebt gedaan komen uit zijn mond.” – Jerswin

Een deel begrijpt hierbij wel dat het eisen van een straf het werk van de officier is en dat zij daarom zo over kunnen komen. Als positieve ervaringen met een OvJ worden benoemd het tonen van medeleven en begrip en dat de officieren hun communicatie aanpassen. Deze ervaringen worden wel gezien als uitzonderingen.

“Voor die man heb ik veel respect. Hij begreep mij, gaf begrip, toonde medeleven. De rechter ook. Ik deed het ook heel goed op dat moment. Ze hadden zoveel begrip en medeleven voor mij. En ik kon mijn verhaal vertellen en ze stelden ook vragen tijdens mijn verhaal van: hoe gaat dat dan en waarom? Echt interesse. (...) Mijn persoonlijke begeleider was ook mee en hij was heel verbaasd en had dat ook nog nooit meegemaakt.”

Overigens waren er ook enkele respondenten die op een andere manier dan als verdachte te maken hadden met het OM en de rechtbank. Zo vertelde een respondent dat ze contact had gehad met de rechtbank in verband met de rechtszaak van een familielid. Zij had een brief gekregen over de zitting maar begreep niet waar het over ging. Zij had het gevoel dat de telefoniste niet wist hoe ze met iemand met een beperking om moest gaan. Ook toen zij dit zelf benoemde lukte het haar niet de informatie te krijgen die ze nodig had. Een andere respondent kreeg als slachtoffer een brief van het OM. Deze brief was telefonisch aangekondigd, maar er was niet verteld dat ze binnen twee weken moest reageren. Nu had ze hem nog even laten liggen, waardoor de termijn om te reageren bijna verlopen was. Ook deze brief was te moeilijk voor de respondent, waardoor ze blij was dat ze hulp kon krijgen van haar begeleiding.

7.3 Ervaring in de gevangenis

De ervaringen met betrekking tot de relatie met het personeel van het gevangeniswezen verschilt per respondent. Van de zes respondenten die iets vertelden over hun detentie-ervaring zijn sommigen positief over de bejegening en voelen zich begrepen, terwijl anderen (ook) vervelende ervaringen aanhalen. Verschillende respondenten geven aan dat je

eigen houding voor een deel bepaalt hoe je behandeld wordt door de penitentiair inrichtingswerkers (piw'ers) en bewaarders. Sommigen hadden ervaren dat er piw'ers zijn die klaarstonden om hen te helpen als dat nodig was.

Er was één respondent die aangaf dat herkend was dat er sprake was van lvb-problematiek. Hij vertelde dat bij de casemanagers bekend was dat hij een Wajong-uitkering had, en zij dus "wisten van zijn situatie". Voor zijn gevoel werd daar wel rekening mee gehouden en begrepen ook de bewaarders en piw'ers hen wel. Hij vertelde dat het daardoor doorgaans beter met hem ging in detentie dan in de behandelinstellingen waar hij had verbleven, omdat hij in de gevangenis ten minste met rust gelaten werd: de meeste piw'ers wisten dat hij dat nodig had en hielden hier rekening mee.

De negatieve ervaringen hebben te maken met onrecht en onbegrip. Een respondent vertelt over een periode in de isoleercel voor iets wat hij niet had gedaan: ondanks gebrek aan bewijs werd hij niet geloofd. De enige vrouwelijke respondent die vertelde over ervaringen in detentie was in twee verschillende PI's geweest. Het verblijf in de eerste PI werd gekenmerkt door verveling, eenzaamheid en onduidelijkheid:

"De eerste keer heb ik er echt wel doorheen gezeten, omdat je niet weet wat er gaat gebeuren en je zit in je eentje in een cel en je ziet en spreekt helemaal niemand. En dan roepen ze gewoon achter je deur: hou op met kloppen, want we reageren toch niet." – Marijke

In de vrouwengevangenis waar ze vervolgens terecht kwam was veel meer contact tussen de gedetineerden onderling mogelijk en verging het haar veel beter.

Ten slotte vertelde een respondent over de dingen die hij allemaal geleerd had tijdens zijn verschillende periodes in de PI. Hij had er bijvoorbeeld zijn heftruck diploma gehaald. Hij had in de keren dat hij in detentie was zo'n goede band opgebouwd met de piw'ers dat hij ook nu nog contact onderhield met de afdeling:

"Ik heb ze vorige week nog gebeld. We hebben een afspraak gemaakt dat ik af en toe nog een keer bel. Dan bel ik naar de PI, naar de afdeling waar ik heb gezeten. Ze waren allemaal super trots op mij en ze zeiden: 'Goed zo jongen, hou vol!' Dat vinden ze dan ook echt leuk om te horen." – Luc

7.4 Ervaringen met reclasseringsmedewerkers

De meeste van de acht respondenten die vertellen over hun ervaringen met de reclassering hebben zowel positieve als negatieve ervaringen. Een goede vertrouwensband heeft volgens veel respondenten een positieve invloed heeft op het verloop van het reclasseringscontact. De respondenten geven daarbij aan dat ze het belangrijk vinden dat het contact laagdrempelig is, dat reclasseringswerkers betrokken zijn, met name als het even minder goed gaat, duidelijk communiceren en goed bereikbaar zijn. Wanneer deze factoren aanwezig zijn lijkt het een minder grote stap te zijn voor mensen met een lvb om aan te geven wanneer iets voor hen niet duidelijk is. Ook het hebben van een persoonlijke klik komt naar voren als een belangrijke factor voor een goede werkrelatie. Zo vertelde een respondent over een goede relatie met zijn reclasseringswerkers:

"Jawel, ze vroegen me altijd of ik het snapte. Of dat ze het nog een keer uit moesten leggen en of het duidelijk was. Ook had ik het gevoel dat ze de tijd voor mij namen. Als ik appte, dan was het gelijk geregeld." – Jerswin

Een aantal respondenten geeft aan dat een enkele reclasseringswerker gebruik maakte van tekeningen om zaken uit te leggen. Specifieke tools die de reclassering tot zijn beschikking heeft werden door de respondenten niet genoemd, ook niet wanneer er expliciet naar gevraagd werd.

Het merendeel van de respondenten heeft ook minder goede ervaringen gehad met reclasseringswerkers. De voornaamste reden die daarvoor wordt aangegeven is dat de reclasseringswerker niet betrokken (genoeg) is. In de interviews wordt aangegeven dat dat met name komt door het hebben van weinig fysieke of telefonische contactmomenten. Ook zegt een deel van de respondenten dat niet altijd duidelijk is wat het doel van het reclasseringstoezicht is. Zij hebben het gevoel dat alleen aan zaken die voor reclassering belangrijk zijn (het recidiverisico en het handhaven van regels) aandacht wordt besteed. Aan die zaken die de respondenten belangrijk vinden wordt volgens hen te weinig of geen aandacht besteed. Net als eerder beschreven werd bij de rechter,ervaart een (andere) respondent ook bij de reclassering een sterke focus op het verleden en wat er allemaal fout is gegaan, wat voor hem in ieder geval contraproductief is. Een andere respondent beschrijft dat ze zich, ondanks een verder goede relatie met haar reclasseringswerker, niet altijd gesteund voelt als ze om advies vraagt met betrekking tot haar kleptomane:

“Ja dan wordt er gezegd: als je daar last van hebt, dan moet je niet gaan winkelen. Ja dat is makkelijk gezegd. Ik moet toch mijn boodschappen hebben. Ik heb een keer gehad dat ik bij mijn reclasseringsambtenaar aangaf dat het niet goed met me ging, dan was ik de hele week thuis, en dat ik wel boodschappen moest doen. Toen zei hij: ja, dan moet je maar gewoon gaan. En toen zei ik: ja maar dan weet ik dat ik de fout in ga. Zegt hij: ja, dan moet je je eigen er maar overheen zetten. Ik zeg: ja, maar nu geef ik aan dat ik de fout in ga en dan doen jullie er niks aan. Ze zeggen: ja, eigen risico. Maar ik geef het toch aan?” – Marijke

Een andere respondent geeft aan dat hij zich regelmatig benadeeld heeft gevoeld door zijn reclasseringswerkers: die hebben er volgens hem voor gezorgd dat hij zijn kinderen niet meer ziet en gedwarsboomd dat hij urgentie kreeg voor een woning. Volgens hem hebben ze hier ook geen uitleg voor gegeven. Deze respondent heeft ook niet het gevoel dat er door de reclassering rekening gehouden werd met zijn beperking, hoewel zij hier wel van op de hoogte waren. Hij voelt zich door de reclassering in de steek gelaten, maar prijst zich gelukkig dat veel steun ervaart, bij afspraken met de reclassering maar ook bij bijvoorbeeld rechtszaken, van de ambulante ondersteuning vanuit een LVB-zorginstelling.

7.5 Ervaringen met Slachtofferhulp Nederland

Drie respondenten vertelden over hun ervaring met Slachtofferhulp Nederland. Alle drie zijn zij overwegend positief over het contact: volgens de respondenten is het contact fijn en zijn zij geholpen. Een respondent beschrijft dat zij de schriftelijke communicatie vanuit SHN duidelijk vindt, net zoals de website. Eén van de respondenten leerde hoe hij kon voorkomen om opnieuw slachtoffer te worden van identiteitsfraude. Een andere respondent kwam oorspronkelijk in aanraking met SHN door een scooterongeluk maar bleek geholpen te kunnen worden met problemen van veel verder terug in zijn verleden. Hij voelt zich daar erg mee geholpen:

“Ik heb de laatste tijd heel veel nachtmerries erover, omdat ... dan vertel ik eigenlijk wat mij is aangedaan. Daar ondersteunen ze mij heel goed in, door de positieve dingen eruit te halen en eigenlijk wat het wel waard is en dat ze echt begrip tonen naar alles.” – Amir

Twee respondenten geven wel aan dat het soms lang duurt voordat ze wat horen of voor de telefoon wordt opgenomen. Daarbij geeft een respondent signalen af dat zij zich af en toe wel overvraagd voelde als zij moeilijke beslissingen moest nemen, en dat ze het (gezien het delict waarvan ze slachtoffer was geworden en de complexiteit van de zaak) wel fijn had gevonden als de medewerker van SHN eens bij haar thuis waren gekomen om alles rustig uit te leggen. Inmiddels heeft ze een advocaat, waarvan ze hoop dat die meer tijd heeft om haar te helpen (zie verhaal Suzan).

Met Halt en de RvdK hebben de geïnterviewde personen bijna geen ervaring. Een respondent kon zich nauwelijks herinneren hoe het contact was geweest, bij een ander was het contact zo recent dat er nog geen goed beeld was ontstaan. Al met al zijn er te weinig gegevens om iets over deze ketenpartners te schrijven.

Mensen met een lvb aan het woord: Amir

Amir is in de 20. Hij woont op een groep voor jongvolwassenen met een lvb en heeft dagbesteding. Zijn vriendin omschrijft hij als 'zijn alles'. Zijn vrienden ziet hij niet veel omdat het volgens Amir zelf verkeerde vrienden zijn. Amir heeft hij een verleden van mishandeling en misbruik, en is later zelf ook het verkeerde pad op gegaan. Toen hij rond de 18 was heeft hij 1,5 jaar vastgezeten. Hierover vertelt hij ons verder niets. Het laatste half jaar heeft Amir geen contact meer gehad met de politie maar hij is niet positief over zijn vroegere ervaringen. Hij vertelt dat de politie aan de deur kwam voor wapenbezit en met tien man binnen viel om Amir te boeien en mee te nemen.

"Ik had gehoopt dat ze in gesprek gaan, dat ze zeggen: joh, politie staat voor je deur, we zijn met 10 man, we willen rustig doen dus ga liggen op de grond met je handen op je rug en blij rustig liggen. Maar wat doen ze, ze stampen gelijk je deur eruit, je krijgt 10 klappen in je gezicht en het eerste wat ze zeggen is: ja, waar is het wapen? Ik kan ook gewoon normaal met iemand in gesprek gaan, dan krijg je veel meer voor elkaar."

Over het OM en de rechter is Amir echter zeer te spreken. Enkele maanden geleden stond Amir voor de rechter voor rijden op een gestolen scooter zonder rijbewijs, vernieling en twee gevallen van mishandeling. De OvJ had erg veel begrip voor wat Amir in zijn jeugd heeft meegemaakt en vond niet dat Amir voor bepaalde slechte keuzes gestraft moest worden. De officier vertelde een verhaal met betrekking tot zijn eigen stiefzoon die ook in een gesloten inrichting zat. Dat waardeerde Amir erg. Ook de rechter was begripvol. Ingewikkelde juridische woorden werden verder uitgelegd als Amir daar om vroeg, dit was ook van tevoren aangegeven. Amir vindt dat meer rechters en officieren zich zo zouden moeten opstellen.

"Ze hadden zoveel begrip en medeleven voor mij. En ik kon mijn verhaal vertellen en ze stelden ook vragen tijdens mijn verhaal van hoe gaat dat dan en waarom, echt interesse. Ik was toen zo blij, dat ... dat ik letterlijk zei ik wil jullie heel erg bedanken allebei dat jullie zoveel interesse hebben getoond."

Amir heeft ook contact met de politie in relatie tot zijn zusje en broertje. Amir vertelt dat zijn zusje is verkracht en mishandeld door zijn stiefvader. Omdat zijn zusje dit zelf niet durfde heeft Amir hier de politie over gebeld. Het maakt hem erg boos dat er werd gevraagd of het verhaal wel waar was. Dan gaat er bij hem "een steekje los in [zijn] hoofd". Hij heeft het gevoel dat de politie te weinig doet om de veiligheid van zijn zusje te garanderen. Later heeft hij een rechercheur aan de lijn gehad en gezegd dat hij naar de rechter zou stappen als ze niet tot actie overgingen. Vervolgens is ze naar een geheim adres verplaatst. Ook zijn broertje wordt volgens Amir mishandeld door zijn stiefvader. Ook daarover heeft hij de politie gebeld, maar ook daar wordt volgens hem niets mee gedaan. Hij voelt zich niet begrepen en niet serieus genomen en zou het liefst het recht in eigen handen nemen.

"Ik heb heel erg het idee als ik met ze in gesprek gaan dat ze ja en amen zeggen en eigenlijk negen van de tien keer niks voor je kunnen doen en dat ik dan echt moet drammen om mijn gelijk te krijgen en hen te overtuigen dat het niet oké is en dan pas gaan ze actie ondernemen. Terwijl ik denk: jullie zijn politie en opgeleid, jullie weten precies wat jullie in deze situaties moeten doen."

In verband met de mishandeling van zijn broertje heeft Amir ook contact met de RvdK. Hij heeft foto's van de verwondingen van zijn broertje, maar tot zijn frustratie ziet de RvdK die foto's niet als goed bewijs. De RvdK is met zijn broertje in gesprek, maar die praat weinig en Amir zou graag bij een gesprek aanwezig zijn omdat hij denkt dat zijn broertje dan meer zou durven te zeggen. Met deze tips doen ze echter niks en Amir omschrijft ze om die reden als 'amateurs'.

Sinds een half jaar heeft Amir naar aanleiding van een scooterongeluk contact met SHN. Hij heeft hen meer verteld over zijn verleden en wat hij heeft meegemaakt. Toen is afgesproken vaker te bellen. Amir spreekt altijd met vaste mensen en is blij met het contact. Ze horen het verhaal van Amir aan en kunnen eventueel andere hulp inschakelen. Ze kunnen misschien wat sneller de telefoon opnemen maar hij vindt dat hij er altijd positieve dingen uithaalt.

8 Conclusies

In dit hoofdstuk beschrijven wij de conclusies van het onderzoek. Wij starten het hoofdstuk met een algemene beschouwing op de stand van zaken ten aanzien van lvb in de strafrechtketen. Vervolgens beantwoorden we de verschillende deel- en hoofdvragen van het onderzoek.

8.1 Stand van zaken aangaande lvb in de strafrechtketen

De ketenpartners hebben de afgelopen jaren belangrijke stappen gezet om de strafrechtketen lvb-proof te maken. Er is ingezet op het thema **bewustwording** door het organiseren van bewustwordingsactiviteiten en het ontwikkelen en onder de aandacht brengen van informatiemateriaal. Sommige organisaties hebben binnen de organisatie een aandachtfunctionaris of ambassadeur op dit thema aangewezen. Ook is het thema lvb onderdeel van trainingen en (basis)opleidingen waarin professionals geholpen worden in het herkennen en omgaan met mensen met een lvb. Halt, de RvdK en 3RO hebben een breed aanbod aan trainingen en materialen over het thema lvb ontwikkeld en een netwerk opgezet met (regionale) ambassadeurs. Halt lijkt als organisatie de aandacht voor het thema het meest te stimuleren door het breed en actief onder de aandacht te brengen van materiaal en trainingen.

Ook politie, OM, DJI en SHN hebben stappen gezet op het thema van lvb door materiaal te ontwikkelen en activiteiten te organiseren. Het onder de aandacht brengen hiervan kan breder in deze organisaties gestimuleerd worden. Wat over het algemeen opvalt, is dat er door de professionals beperkt gebruik wordt gemaakt van de bewustwordingsactiviteiten, informatiemateriaal en trainingen. Redenen hiervoor zijn dat het aanbod niet bekend is en dat professionals aangeven zich in hun werk bewust te zijn van het thema lvb en ervaring met de doelgroep hebben. Daarnaast wordt bewustwording volgens de professionals voornamelijk gestimuleerd door het opdoen van concrete (leer)ervaringen omtrent het werken met mensen met een lvb.

Vroegtijdig **signaleren** van een lvb binnen de strafrechtketen wordt door alle organisaties als een belangrijk thema genoemd. Bij Halt, 3RO, de RvdK en DJI wordt de SCIL als screeningsinstrument ingezet om een persoon met lvb te signaleren. Binnen Halt zijn er op grote schaal trainingen gegeven over het afnemen van de SCIL en richtlijnen ontwikkeld voor het gebruik hiervan. Bij de andere organisaties kan het volgen van een training over de SCIL meer worden gestimuleerd en kunnen nog richtlijnen worden ontwikkeld wanneer een SCIL wel en niet ingezet moet worden. Hoewel er meer wordt ingezet op het gebruik van de SCIL in verschillende organisaties, gebeurt dit op dit moment maar in een klein deel van de gevallen. De situatie als gevolg van corona maakte het gedurende 2020 moeilijk om grootschalig trainingen te geven en bemoeilijkte tevens het afnemen van de SCIL. Respondenten uit alle organisaties die de SCIL gebruiken noemen dat er ook handelingsverlegenheid bestaat ten aanzien van de inzet van de SCIL. Praktische trainingen over het gebruik van de SCIL kunnen behulpzaam zijn om meer zelfvertrouwen op te bouwen om het gesprek over een lvb aan te gaan.

Daarnaast is de informatie uit het sociaal verhoor bij de politie aan het begin van het strafproces en het delen van contextinformatie ook een belangrijke bron om een lvb te herkennen. Het belang van het doorvragen in het sociaal verhoor staat bij politiemedewerkers nog niet voldoende op het netvlies aldus de gesproken respondenten in dit onderzoek. Vrijwel alle respondenten geven aan dat het delen van informatie tussen ketenpartners binnen de strafrechtketen over het algemeen goed verloopt, helemaal als het gaat over het delen van informatie op ZSM. De knelpunten met betrekking tot het delen van informatie ligt met name wanneer informatie wordt gedeeld met ketenpartners buiten de strafrechtketen.

Tijdige signalering en bewustwording op het thema lvb is randvoorwaardelijk om professionals de **communicatie** en in te zetten **interventies** hierop te laten aanpassen. Een lvb wordt vaak pas laat in het proces of helemaal niet

gesignaleerd waardoor communicatie en sancties niet goed aansluiten op het niveau van iemand met een lvb. Ten aanzien van het thema communicatie zijn er verschillende tools ontwikkeld die gericht zijn op het communiceren met mensen met een lvb. Deze tools worden echter nog beperkt gebruikt en dit kan meer gestimuleerd worden.

Om in de keten structureel meer aandacht te hebben voor lvb is het van belang om vooral te blijven inzetten op bewustwording en de herkenning van lvb. Hoe meer professionals weten dat deze groep sterk oververtegenwoordigd is binnen het strafrecht, hoe meer zij zullen beseffen dat zij ook te maken hebben met deze groep in hun dagelijks werk. Om deze boodschap aan alle professionals over te brengen is het inzetten van voorlichting of trainingen cruciaal. Ook is het van belang om het sociaal verhoor en het gebruik van de SCIL te stimuleren, zodat er eerder en meer informatie beschikbaar is over een mogelijke lvb.

8.2 Beantwoording onderzoeksvragen

Om een duidelijk antwoord te verschaffen op alle onderzoeksvragen, formuleren we in de onderstaande tabel een beknopt antwoord op iedere onderzoeksvraag.

Onderzoeksvraag	Antwoord
Bewustwording	
1. Welke bewustwordingsactiviteiten zijn georganiseerd en nemen de ketenpartners hier deel aan?	Een volledig overzicht van bewustwordingsactiviteiten en -materialen is opgenomen onder paragraaf 3.1. De meeste organisaties hebben een handreiking of factsheets, e-modules en trainingen ontwikkeld over het herkennen van en de communicatie met een lvb. Deelname of het gebruik hiervan is afhankelijk van de professionals zelf. Professionals zijn nog niet in grote mate bekend met het aanbod en ook worden materialen nog niet structureel gebruikt. Het verschilt per organisatie met welk type materiaal of training professionals het meest bekend zijn. Binnen Halt, 3RO en de RvdK was de bekendheid met de materialen of trainingen het grootst. De online trainingen aangaande lvb waren in alle drie deze organisaties goed bekend.
2. Is er aandacht voor bewustwording van de impact van lvb op iemands functioneren en wat betekent dit voor de professionals?	Landelijk is er een pilot geweest met een VR-bril, waarmee professionals uit de strafrechtketen zelf kunnen ervaren hoe het is voor mensen om een lvb te hebben. De professionals die aan de pilot hebben deelgenomen waren hiervan erg onder de indruk. Veel ander materiaal is gericht op herkenning of communicatie met mensen met een lvb. In alle organisaties schatten professionals echter in dat zij zich al goed bewust zijn van de impact die een lvb heeft op iemands functioneren. Dit maakt dat zij minder geneigd zijn gebruik te maken van voorlichtingsmateriaal of (online) trainingen aangaande lvb.
3. Hoe heeft men kennis over lvb binnen de organisatie geborgd?	Bijna alle ketenpartners hebben landelijk een beleidsmedewerker of -adviseur aangesteld die het thema lvb in de portefeuille heeft. Zij zijn een landelijk aanspreekpunt en/of trekker op het thema. Daarnaast werken RvdK, Halt en 3RO met officiële (regionale) vakspecialisten/aandachtfunctionarissen. Zij hebben een functie in het verspreiden van informatie over lvb en zijn een aanspreekpunt op het thema binnen hun team of regio.
4. Heeft elke ketenpartner de herkenning van lvb opgenomen in hun opleidingen (zowel basis- als vervolgoedingen)?	Bij alle ketenpartners zijn opleidingen beschikbaar specifiek op het onderwerp van lvb. Het onderwerp is echter zelden opgenomen in de basisopleiding voor nieuwe medewerkers. Online en praktische trainingen zijn verdiepend en in veel gevallen op vrijwillige basis. Bij Halt zijn alle medewerkers getraind op het afnemen van de SCIL. Ook bij de RvdK is een deel van de medewerkers getraind in werken met de SCIL, wat uitgebreid zal worden na de coronapandemie.
5. Is er een ambassadeur lvb aangesteld binnen de organisatie als laagdrempelig aanspreekpunt?	Zie hierover ook vraag 3. Ongeveer de helft van de organisaties heeft officieel ambassadeurs aangesteld. De politie heeft informele sleutelfiguren lvb.
Signaleren	
6. Is men in staat een lvb te herkennen en hoe gebeurt dit, zoals bijvoorbeeld door de toepassing van SCIL of ophalen van contextinformatie?	Respondenten geven aan dat zij zichzelf overwegend gemiddeld of goed geëquipeerd voelen om een lvb te herkennen. Van collega's wordt ingeschat dat zij zich in mindere mate hiertoe geëquipeerd voelen. De SCIL wordt binnen de RvdK, Halt, 3RO en DJI gebruikt om een lvb te herkennen. Zoals eerder benoemd zijn binnen Halt en RvdK initiatieven opgezet om grote aantallen medewerkers te trainen in het afnemen van de SCIL. Bij 3RO is een e-learning over de SCIL beschikbaar. Binnen Halt wordt hiernaast gestuurd op gebruik van het instrument. Ook contextinformatie kan leiden tot herkenning van een lvb, met name informatie over iemands woonsituatie of bijzonder/speciaal onderwijs. Wel blijkt uit de interviews dat in alle organisaties nog regelmatig lvb niet wordt herkend of pas in de toezichtsfase.

7. Zijn er knelpunten met betrekking tot informatiedeling? Zo ja, welke oplossingen zouden hiervoor bedacht kunnen worden?	Ketenpartners zijn overwegend positief over de onderlinge informatiedeling. Knelpunten worden vaker ervaren in de informatiedeling met gemeenten of zorginstellingen. Voor het delen van informatie van deze organisaties is toestemming van de betreffende persoon nodig, maar ook als deze reeds is gegeven stuiten de ketenpartners soms op weerstand. Andere knelpunten komen voort uit het beeld dat professionals hebben van de AVG. De complexiteit van de AVG kan voor aarzeling zorgen in het delen van informatie. Andere professionals lossen dit op door altijd toestemming te vragen van een verdachte of cliënt voor het delen van informatie. Verdere (en periodieke) voorlichting hierover zou dit knelpunt kunnen verminderen.
8. Wordt er in de keten en/of met andere partners buiten justitiële keten samengewerkt? Zo ja, hoe ziet deze samenwerking eruit?	De meeste initiatieven die gestart zijn op het thema van lvb zijn gericht op en ontwikkeld door de individuele ketenpartners, en zijn niet gericht op meerdere organisaties of gestart met organisaties buiten het justitiedomein. Wel heeft de landelijke werkgroep, in samenwerking met de William Schrikker Stichting (WSS), verschillende communicatietools ontwikkeld die meerdere ketenpartners kunnen gebruiken. De pilot met de VR-bril is als landelijk initiatief hierop ook een uitzondering.
Communiceren	
9. Hoe heeft men de communicatie en bejegening voor mensen met een lvb aan hun niveau aangepast?	Er zijn, naast (vrijwillige) trainingen over communicatie en bejegening (zie voor een overzicht paragraaf 3.1), diverse tools ontwikkeld voor de communicatie met mensen met een lvb. Een overzicht van de beschikbare tools is opgenomen in paragraaf 5.1. Tools die vaker gebruikt worden zijn de pictogrammen en de voorlichtingsfilmpjes, beide over het strafproces. Ook hebben sommige organisaties hun communicatie (brieven) aangepast zodat deze begrijpelijk is voor een persoon met een lvb.
10. Staan in de protocollen handelingsperspectieven beschreven bij een vermoeden van lvb?	Bij de meeste ketenpartners wordt in de standaard werkomschrijving of werk protocollen nog geen specifieke aandacht besteed aan het thema lvb. Wel wordt er aandacht besteed aan eventueel kwetsbare verdachten, waar een lvb onder geschaard wordt, en hoe daarbij te handelen. Ook hebben alle organisaties wel een handreiking of factsheet over lvb beschikbaar, waarin handelingsperspectieven worden geboden.
11. Zijn ketenpartners voldoende geëquipeerd om personen met een lvb op een effectieve en bij hun denkniveau passende manier te bejegenen en te behandelen? Zo nee, wat ontbreekt er dan?	Professionals uit de strafrechtketen voelen zich gemiddeld vrij goed geëquipeerd in de communicatie met mensen met een lvb. Zij schatten wederom in dat hun collega's zich gemiddeld minder geëquipeerd voelen dan zichzelf. Een deel van de professionals voelt zich door zijn/haar ervaring goed geëquipeerd in de communicatie met alle doelgroepen. Medewerkers die nog enige handelingsverlegenheid kennen geven aan dat praktische training in gesprekstechnieken een manier zou zijn om dit te verhelpen. Sommige tools zouden nog wijder verspreid kunnen worden onder alle ketenpartners, zoals de pictogrammen.
Interveniëren	
12. Sluiten sancties, advisering, bejegening en begeleiding aan op het niveau van een persoon met lvb?	In de strafbepaling nemen de officier of rechter standaard de persoonlijke situatie van een verdachte mee in hun beslissing, waarmee zij ook een lvb meenemen in hun beslissing wanneer deze gesignaleerd wordt. Wel staan het OM en de Rechtspraak op grotere afstand van verdachten en is er daarom ook relatief minder aandacht geweest voor het thema lvb. Binnen de begeleiding van de RvdK, Halt en 3RO kan veel maatwerk geleverd worden. Ook zijn er speciale interventies voor mensen met een lvb ontwikkeld op thema's als probleemoplossing, zelfbeheersing en agressie.
13. Is er zicht op welke interventies voor lvb in het justitiële domein nog ontbreken?	Doordat er veel maatwerk geleverd kan worden en er trainingen voor mensen met een lvb ontwikkeld zijn, komen er weinig ontbrekende interventies uit het onderzoek naar voren. Wel geldt er voor sommige trainingen een minimumstraf, wil deze opgelegd kunnen worden. Omdat mensen met een lvb veel baat kunnen hebben bij een training in bijvoorbeeld sociale vaardigheden, bestaat de wens om deze eerder op te kunnen leggen of hier een laagdrempelige versie van te ontwikkelen.

8.3 Beschouwing

Het onderhavige rapport omvat een procesevaluatie waarin is gekeken naar de inzet die er tot nu toe is geweest op het thema lvb binnen de strafrechtketen. In de voorgaande hoofdstukken hebben wij een overzicht geboden van de activiteiten die zijn ondernomen en welke knelpunten en succesfactoren zich hierbij voordoen. Graag reflecteren wij nog op deze bevindingen als onderzoekers en nemen wij de ruimte om enkele vragen op te werpen.

Het rapport laat zien dat er veel materiaal en trainingen ontwikkeld zijn om lvb onder de aandacht te brengen en communicatie met de doelgroep te verbeteren. Implementatie en toepassing van de mogelijkheden die er zijn blijft echter nog achter ten tijde van deze procesevaluatie. Het zou zonde zijn als de mogelijkheden die er nu zijn onbenut blijven. In het geven van gevolg aan de initiatieven zou een focus op implementatie en toepassing dan ook onze

suggestie zijn. Dit komt goed overeen met de nadruk die de landelijke werkgroep heeft aangeduid voor 2020 en 2021, maar geldt ook voor de inzet van individuele ketenpartners.

Zoals ook eerder gesteld blijft de herkenning van lvb een belangrijke eerste stap om op in te zetten, wil de rest van het strafproces op de lvb-doelgroep aangepast kunnen worden. Een vraag die hierbij opkomt, is welke instantie nu precies verantwoordelijk is voor tijdige signalering van een lvb. Vanuit de landelijke werkgroep wordt ingezet op een brede verantwoordelijkheid. Logischerwijs is het goed als een lvb in iedere organisatie en stap binnen het strafproces nog herkend kan worden. Maar het kan behulpzaam zijn om die cruciale momenten te identificeren, waar zo vroeg mogelijk een lvb kan worden herkend, en daarop in te zetten. Te denken valt aan het sociaal verhoor en ZSM-instroom, met name waar het *first offenders* betreft.

Tot slot is het verschil dat de respondenten in de enquêteresultaten laten zien, tussen hun eigen capaciteiten en de mate waarin hun collega's geëquipeerd zijn, een interessante uitkomst van dit onderzoek. Waarschijnlijk heeft een relatief groot deel van de respondenten al meer affiniteit met de lvb-doelgroep (doordat zij aandachtsfunctionaris zijn of werkzaam zijn op ZSM), wat bijdraagt aan dit verschil. Een dergelijke groep is eerder geneigd deel te nemen aan een enquête over dit onderwerp. Desalniettemin is het zo dat deze respondenten hun gemiddelde collega als minder geëquipeerd inschatten op het gebied van herkenning, signalering en communicatie. Dit beeld, in combinatie met de opgehaalde verdieping in focusgroepen en interviews (met mensen met een lvb), beaamt het beeld dat er nog stappen gezet moeten worden wil de strafrechtketen lvb-proof worden. Het geeft ook aan dat er veel professionals zijn op uitvoerend niveau die hier een rol in kunnen en willen spelen. Een vraag om te stellen is dan ook hoe deze groep het best kan worden ingezet, bijvoorbeeld door hier uren voor vrij te maken.

Mensen met een lvb aan het woord: Marijke

Marijke is een vrouw van 55, die vanwege haar beperking ambulante ondersteuning krijgt van een zorginstelling. Ze vertelt met enthousiasme over kinderen en kleinkinderen. Marijke is herhaaldelijk opgepakt voor winkeldiefstal. Soms zijn er dingen die ze niet snapt. Zo ging het bijvoorbeeld eens mis toen ze niet snapte dat je bij een 'twee voor de prijs van één' aanbieding beide producten moet scannen: "Als je dat niet weet, er wordt ook niks aangegeven, dan sta je hartstikke voor lul bij de kassa." Daarnaast vertelt ze wel eens onterecht beschuldigd te zijn, en zijn er dingen in haar tas gestopt door de winkeleigenaar waardoor het leek alsof ze meer gestolen had dan ze daadwerkelijk had gedaan. Marijke heeft het gevoel dat je in zo'n situatie niet kan bewijzen dat je het niet gedaan hebt, en dat de rechter er altijd vanuit gaat dat de winkelier de waarheid vertelt. Tegelijkertijd geeft Marijke ook wel toe dat ze spullen gestolen heeft:

"Ik heb depressies en als ik in een psychose zit, weet ik op dat moment even niet, zij zeggen dan dat het onopgemerkt gaat, dat je dingen vergeet. Je vergeet eigenlijk te scannen en je douwt het in je tas, daarom mocht ik op een gegeven moment ook niet meer scannen."

Na een incident moet ze het hele weekend op het politiebureau doorbrengen. De omstandigheden waarin ze daar wordt vastgehouden (de cel, het eten) ervaart ze als erg vervelend. Maar het vervelendste vindt ze dat ze heel lang moet wachten, en niet weet wat er gaat gebeuren. Marijke geeft aan dat haar ook niet goed werd uitgelegd wat er zou gebeuren bij de rechter:

"Niemand vertelt mij iets. Als je er voor de allereerste keer zit weet je niet wat er gaat gebeuren. Je advocaat krijg je heel even te spreken van tevoren als je naar binnen gaat. Je weet ook niet hoe laat je opgeroepen wordt, dus je kan 's morgens tot 's middags wel zitten. Nou dan zit je in een celletje, dan zit je alleen maar op een houten bank."

De rechter en de officier leggen ook niet veel uit. Wat ze uitleggen gaat half langs haar heen vertelt ze: door de spanning van de zaak is het moeilijk om goed te luisteren. Er zijn wel verschillen tussen de ene rechter en de andere. OvJ is altijd tegen je: "De OvJ bepaalt welke straf je krijgt en de rechter gaat daar mee akkoord. (...)."

Er is voor haar gevoel weinig aandacht voor de oorzaak van haar gedrag, terwijl ze zelf wel benoemt bij de rechter welke hulpverlening ze krijgt. Ze heeft ook het gevoel dat het een ongelijk speelveld is, dat ze onterecht als leugenaar wordt bestempeld en als verdachte altijd aan het kortste eind trekt. Wat Marijke verder verbaast is dat ze voor één zaak detentie, een taakstraf en een boete kreeg: "Ik dacht dat je maar één straf voor iets kon krijgen."

Marijke wordt de laatste keer onder andere veroordeeld tot een week detentie. Ze vindt het vervelend dat ze niemand hiervan op de hoogte kan stellen totdat ze in de gevangenis is. In de gevangenis is volgens haar nooit aandacht besteed aan haar beperking. Ze wist niet goed waar ze aan toe was en heeft het gevoel dat men haar maar "gewoon [liet] baggeren".

Marijke had moeite met de voorwaarden die de rechter had opgelegd. Ze voelde zich gechanteerd: als ze niet akkoord ging met begeleid wonen zaten er (juridische) consequenties aan. Maar ze "wilde niet op een terrein zitten met allemaal doorgedraaiden". Uiteindelijk hoeft ze niet te verhuizen maar wordt ze onder bewind geplaatst, ook tegen haar zin. Haar reclasseringsambtenaar heeft haar er van kunnen overtuigen dat het voor haar eigen bestwil was als ze hiermee instemde. Ook op andere vlakken ervaart ze haar reclasseringswerker doorgaans wel als steunend; ze heeft goed contact met hem, hoewel hij haar niet altijd snapt. Hij legt haar dingen uit door middel van tekeningen, bespreekt met haar hoe ze op moeilijke situaties moet reageren, en ze heeft het gevoel dat ze het gewoon kan zeggen als ze hem niet kan volgen.

"Mijn reclasseringsambtenaar gaat binnenkort weg, maar normaal kwam hij eens in de paar weken bij mij thuis. Het was een hele toffe vent en ik kon gewoon met hem koffie drinken en wandelen met de hond, hij deed niet zo moeilijk. Ik had wel het idee dat hij mij begreep, want als het niet goed met me ging, als ik in een depressieve bui zat, dan belde hij me op. Hij belde dan 2, 3 keer per dag hoe het met me ging, dan maakte hij zich zorgen."

A. Leden van de begeleidingscommissie

Naam	Organisatie
Pauline Schuyt (voorzitter)	Universiteit Leiden
Annelize de Ruiter	Ministerie van Justitie en Veiligheid
Marigo Teeuwen	Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving
Maureen Turina	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

B. Bestudeerde documentatie documentenstudie

Ketenpartner	Documentatie
Politie	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking LVB Experiment minderjarige verdachten (2020) • Handreiking LVB Experiment meerderjarige verdachten (2020) • Informatiebericht LVB-experiment (2020) • Evaluatie training 'Professioneel horen in de praktijk' in combinatie met 'Het horen van kwetsbare personen' (2020) • Concept Vraag en Aanbod politieorganisatie LVB-werkagenda (2019) • Ketenproces strafzaak 18+ vermoeden LVB (kansen en risico's) (2019) • Projectplan Onopvallend Anders (2018) • Handreiking Politiewerk met oog voor Licht Verstandelijke Beperking (2017) • Brief regering; Het horen van kwetsbare personen door de politie - Rechtsstaat en Rechtsorde (2015) • Checklist voor HOvJ
3RO	<ul style="list-style-type: none"> • Meerjarenplan LVB (2019) • Projectplan LVB (2019) • Handreiking Licht Verstandelijke Beperking en de Reclassering (2018) • Overzicht LVB opleidingen
OM	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking Licht Verstandelijke Beperking en het strafrecht: de jeugdofficier van justitie (2020) • Handreiking Licht Verstandelijke Beperking en het strafrecht: de officier van justitie (2020)
RvdK	<ul style="list-style-type: none"> • Actiepunten Raad voor de Kinderbescherming LVB-werkagenda (2020) • Menukaart leerstraffen (2020) • Voortgangsbericht Project Aandacht LVB en SCIL (2019) • Interventies bij jongeren met LVB • Opleiding medewerkers RvdK
SHN	<ul style="list-style-type: none"> • Factsheet Herkennen van een LVB (2020) • Factsheet LVB toegankelijke dienstverlening (2020) • Factsheet wat is een LVB ((2020) • Factsheet Herken een LVB aan de telefoon (2020) • Handreiking Licht Verstandelijke Beperking en Slachtofferhulp Nederland (2019)
Halt	<ul style="list-style-type: none"> • Werkplan Halt- LVB 2020-2022 • Memo inzet LVB gerealiseerd - gepland (2019) • Leidraad SCIL 14-17
DJI	<ul style="list-style-type: none"> • Handreiking Licht verstandelijke beperking in detentie (2015) • Memo Beleidskader persoonsgerichte aanpak bij LVB-problematiek (2015) • Toelichting bij de SCIL (2015)
WSS	<ul style="list-style-type: none"> • Kaderbrief Partners voor Jeugd 2021: Doorzetten en aanscherpen (2020) • Leerlijn jeugdreclassering voor nieuwe jeugdzorgwerkers (2020) • Vol Vertrouwen Schorsen, De ontwikkeling van een schorsingsplan voor en met jongeren met een Licht Verstandelijke Beperking in voorlopige hechtenis. (2019) • Praktijkgids 'Jeugdreclassering 2.0. - Op weg naar succes' (2017)
ZSM	<ul style="list-style-type: none"> • Wat gaat ZSM concreet doen t.a.v. landelijke ontwikkelagenda LVB (2020) • Projectplan Ondersteuning en coaching William Schrikker Groep (WSG) op ZSM Den Haag (2020) • Verlenging verbetertraject LVB ZSM en verzoek financiering projectleider LVB ZSM ZWB (2020) • Verzoek uitstel verantwoording subsidie in verband met verlening verbetertrajecten LVB op drie ZSM-locaties (2020) • Voortgangsverslag signalering en aanpak Licht Verstandelijk Beperkten op ZSM Den Haag, Rotterdam & Zeeland-West-Brabant (2019) • Verbeterplan Signalering en aanpak LVB op ZSM Den Haag & Rotterdam, Zeeland West-Brabant (2019)

C. Respondenten interviews en samenstelling focusgroepen

Ketenpartner	Respondent(en)
Politie	<ul style="list-style-type: none"> Landelijk coördinator lvb (landelijke portefeuille zorg en veiligheid) Procesondersteuner portefeuillehouder zorg en veiligheid in regio Zeeland West-Brabant Jeugdagent Oosterscheldebekken
3RO	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsadviseur SVG Verslavingsreclassering Productmanager Werkstraffen Reclassering Nederland
OM	<ul style="list-style-type: none"> Coördinerend beleidsmedewerker straf met zorg
RvdK	<ul style="list-style-type: none"> Senior Adviseur Beleid
SHN	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsmedewerker kennis, onderzoek & ontwikkeling Projectmedewerker
Halt	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsadviseur
DJI	<ul style="list-style-type: none"> Adviseur beleid Coördinator expertiseteam zorg & begeleiding Opleidingsinstituut
WSS	<ul style="list-style-type: none"> Adviseur/gedragwetenschapper Gebiedsmanager regio IJsselland
ZSM	<ul style="list-style-type: none"> Landelijk Netwerkregisseur ZSM

Tabel 4. Respondenten verkennende interviews

Ketenpartner	Respondent(en)
Politie	<ul style="list-style-type: none"> Operationeel specialist en medewerker ZSM Amsterdam Operationeel specialist en medewerker ZSM Oost-Brabant
3RO	<ul style="list-style-type: none"> Adviseur reclassering SVG en medewerker en projectleider lvb op ZSM Zeeland West-Brabant Reclasseringswerker LDH en instroomcoördinator ZSM Noord-Nederland
OM	<ul style="list-style-type: none"> Coördinerend jeugdofficier van Justitie en werkzaam op ZSM Oost-Brabant
RvdK	<ul style="list-style-type: none"> Casusregisseur en adviseur Limburg
SHN	<ul style="list-style-type: none"> Juridisch medewerker en adviseur ZSM Midden-Nederland
Halt	<ul style="list-style-type: none"> Medewerker Halt Oost-Nederland en coördinator ZSM Oost-Nederland Medewerker Halt en ZSM Noord-Holland
DJI	<ul style="list-style-type: none"> Senior casemanager regio Noord Senior casemanager regio Rotterdam Herstelconsulente PI Veenhuizen

Tabel 5. Respondenten verdiepende interviews

Ketenpartner	Respondent(en)
Thema jongvolwassenen	
Politie	<ul style="list-style-type: none"> Procesondersteuner portefeuillehouder zorg en veiligheid in regio Zeeland West-Brabant en Jeugdagent
3RO	<ul style="list-style-type: none"> Reclasseringswerker SVG
RvdK	<ul style="list-style-type: none"> Senior-adviseur beleid Medewerker adviesteam Raadsonderzoeker
SHN	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsmedewerker kennis, onderzoek & ontwikkeling
Halt	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsadviseur
WSG	<ul style="list-style-type: none"> Gedragwetenschapper
Thema volwassenen	
Politie	<ul style="list-style-type: none"> Procesondersteuner portefeuillehouder zorg en veiligheid in regio Zeeland West-Brabant
3RO	<ul style="list-style-type: none"> Reclasseringswerker
OM	<ul style="list-style-type: none"> Coördinerend beleidsadviseur straf met zorg
SHN	<ul style="list-style-type: none"> Beleidsmedewerker kennis, onderzoek & ontwikkeling
DJI	<ul style="list-style-type: none"> Casemanager PI

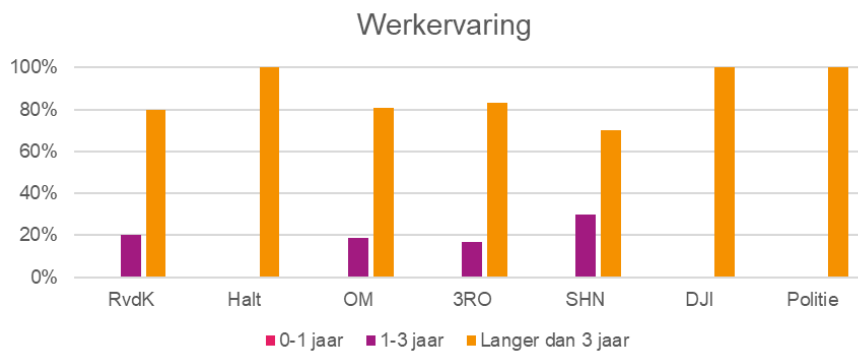
Tabel 6. Samenstelling focusgroepen

D. Aanvullende resultaten enquête

Onder de praktijkprofessionals is een enquête uitgezet waarin professionals zijn bevroegd die daadwerkelijk in contact zijn met mensen met een lvb. De enquête is afgenomen bij de politie, OM, Halt, SHN, RvdK, 3RO en DJI. De resultaten daarvan zijn geanalyseerd en waar relevant opgenomen in het rapport. In deze bijlagen zijn nog een aantal aanvullende resultaten opgenomen.

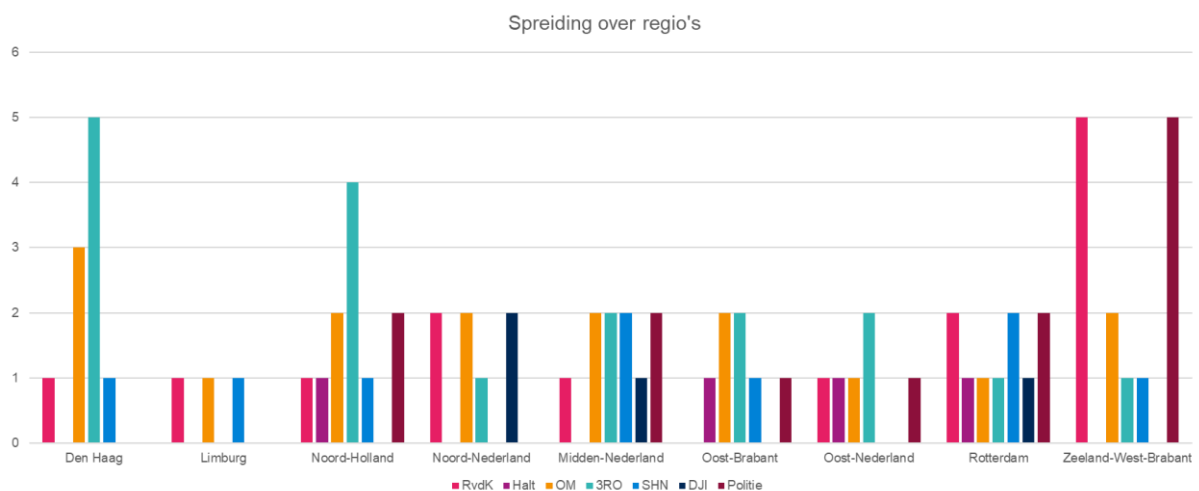
De respondenten (n=82)

Aan de respondenten is gevraagd hoeveel jaar werkervaring ze hadden. Het grootste deel van de respondenten is langer dan 3 jaar werkzaam. Niemand is minder dan een jaar werkzaam.

Figuur 12. Aantal jaren werkervaring respondenten

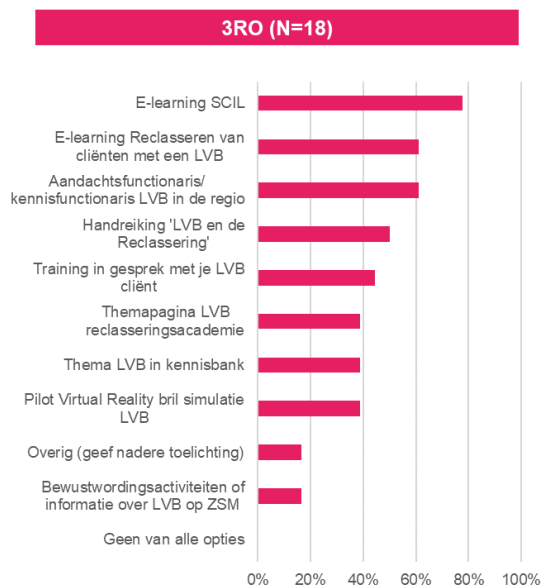
Ook is gevraagd in welke regio de respondenten werkzaam zijn. Over het algemeen is er per organisatie een redelijke spreiding over de regio's. Halt en DJI hebben weinig respondenten, respectievelijk 5 en 4. Zij komen wel allemaal uit een andere regio. Uit de regio Groningen is geen respons gekomen.

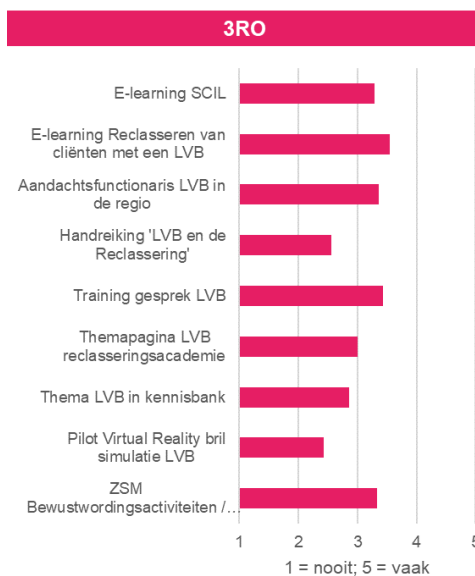
Figuur 13. Spreiding respondenten over regio's

Bewustwordingsmateriaal en activiteiten per organisatie

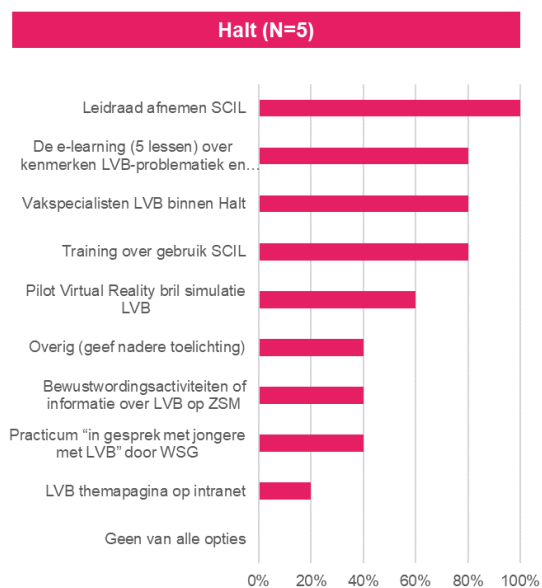
Het bewustwordingsmateriaal en de activiteiten verschillen per organisatie. Aan alle respondenten is gevraagd met welk bewustwordingsmateriaal en/of -activiteiten zij vanuit hun eigen organisatie bekend zijn. Vervolgens is aan de respondenten, die hebben aangegeven bekend te zijn met het bewustwordingsmateriaal en/of de activiteiten, gevraagd in welke mate ze hier gebruik van maken (nooit, zelden, soms, regelmatig of vaak). In onderstaande grafieken is per organisatie de bekendheid met het materiaal en of de activiteit weergegeven (percentage respondenten dat iedere optie heeft aangevinkt als zijnde bekend). In de grafiek ernaast is per organisatie de mate van het gebruik of deelname per materiaal of activiteit weergegeven.

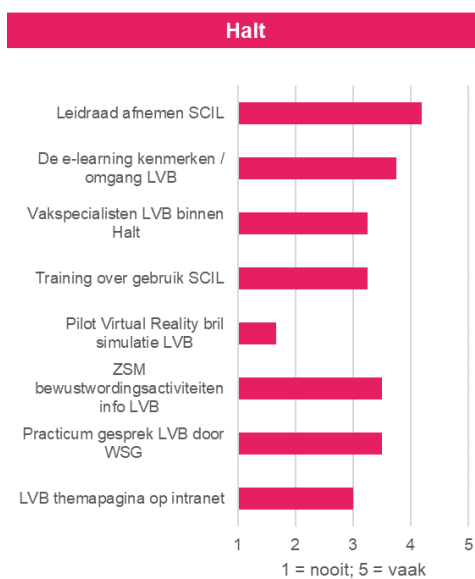
Figuur 14. Bekendheid materialen/activiteiten 3RO

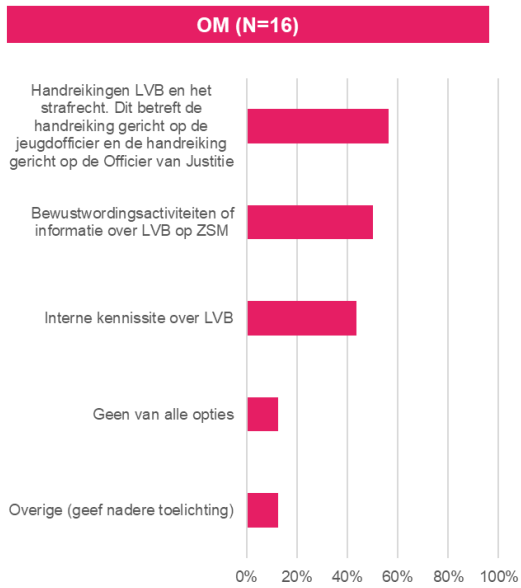
Figuur 15. Deelname en gebruik materialen/activiteiten 3RO

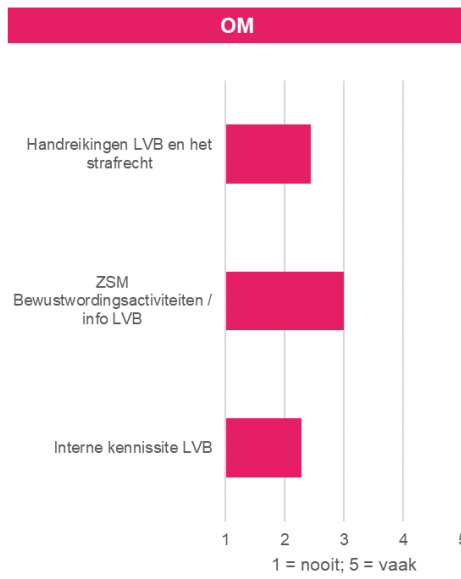
Figuur 16. Bekendheid materialen/activiteiten Halt

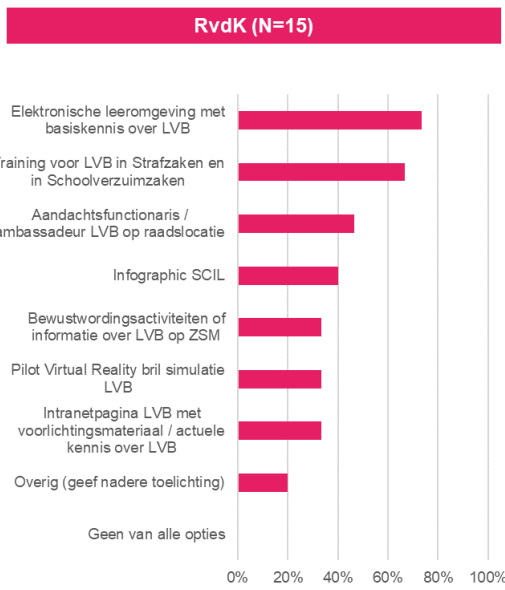
Figuur 17. Deelname en gebruik materialen/activiteiten Halt

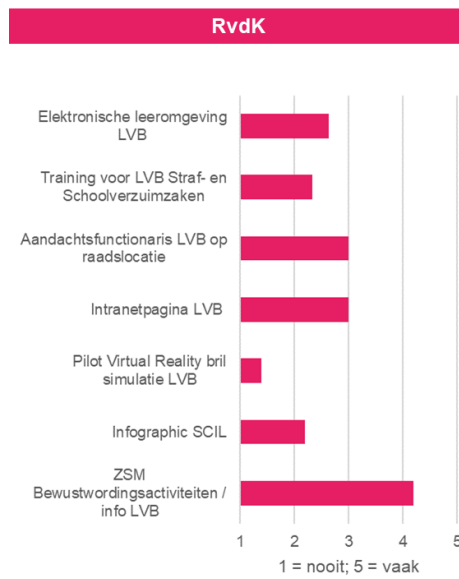
Figuur 18. Bekendheid materialen/activiteiten OM

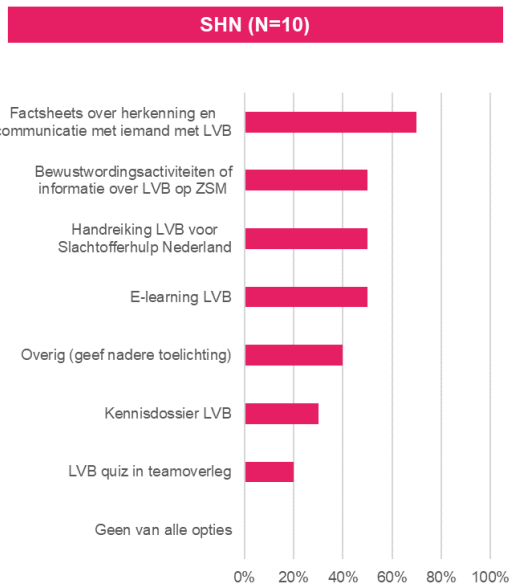
Figuur 19. Deelname en gebruik materialen/activiteiten OM

Figuur 20. Bekendheid materialen/activiteiten RvdK

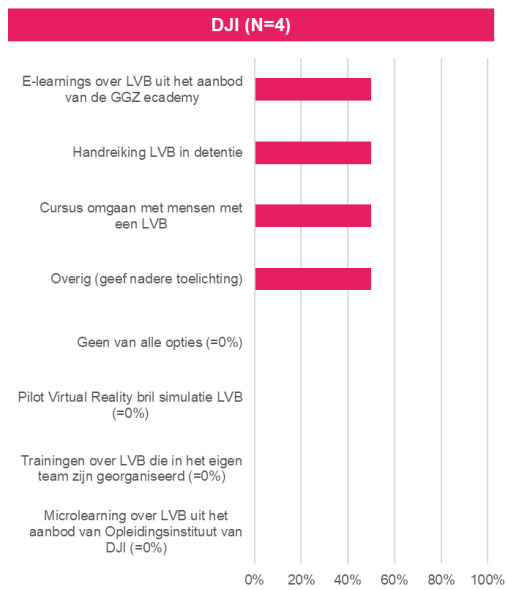
Figuur 21. Deelname en gebruik materialen/activiteiten RvdK

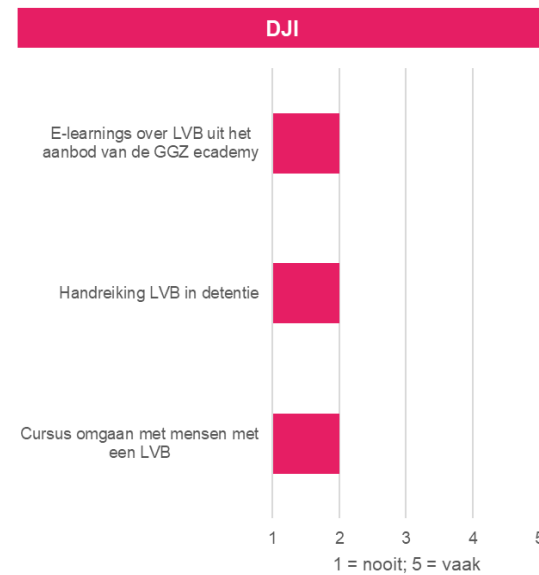
Figuur 22. Bekendheid materialen/activiteiten SHN

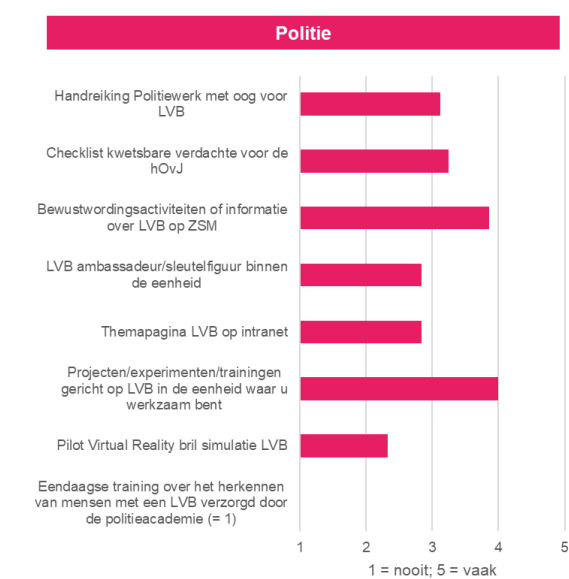
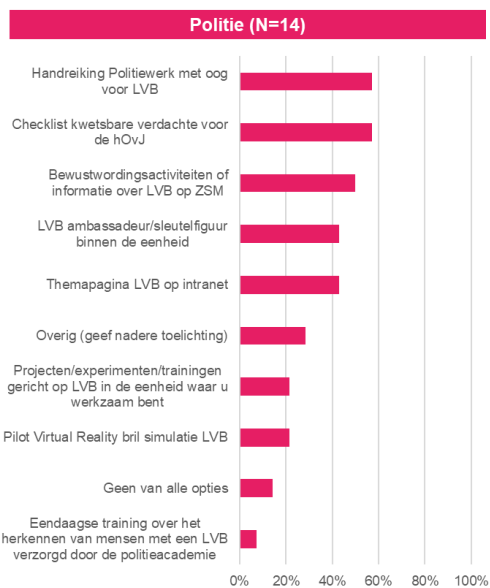
Figuur 23. Deelname en gebruik materialen/activiteiten SHN

Figuur 24. Bekendheid materialen/activiteiten DJI

Figuur 25. Deelname en gebruik materialen/activiteiten DJI

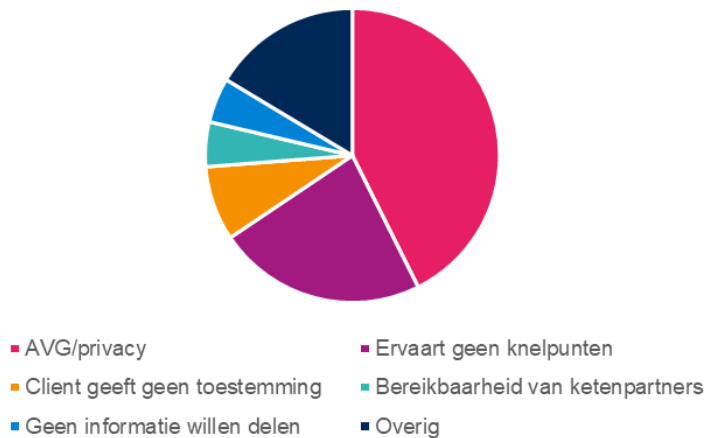
Figuur 26. Bekendheid materialen/activiteiten Politie

Figuur 27. Deelname en gebruik materialen/activiteiten Politie

Informatiedeling

Aan respondenten is in een open vraag gevraagd wat goed werkt in het delen van informatie en tegen welke knelpunten zij aanlopen bij het delen van informatie. De resultaten zijn door de onderzoekers gecategoriseerd.

Tegen welke knelpunten lopen ketenpartners aan? (N=61)

Figuur 28. Knelpunten in informatiedeling

Wat werkt er goed in het delen van informatie? (N=79)

- Je krijgt een completer beeld
- Korte lijnen in de samenwerking
- Overig
- Duidelijkheid in 'wat' en 'waarom' bij informatie delen
- Transparantie richting gezin

Figuur 29. Successen bij het delen van informatiedeling